

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1953

(ΤΕΥΧΗ 211 - 222)

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΥ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ψηφιοποίηση: Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΙΔΡΥΘΗΣΑΝ ΤΩ, 1934

ΕΚΔΙΔΟΝΤΑΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΕΚΑΣΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΟΜΟΝ ΤΟΥΤΟΝ ΣΥΝΕΙΡΓΑΣΘΗΣΑΝ

Οἱ Κύριοι: Ἀλιθέρης Γλαῦκος, Ἀρβανιτάκης Γ., Ἀρχοντίδης Ἀντ., Βενέζης Ἡλ., Βενέτος Ν., Βράχας Φρ. Π., Βραχίμης Ν. Σ., Γαβριηλίδης Χ., Γιάκος Δ., Διαμαντῆς Α., Δικταῖος Ἄρης, Δρουσιώτης Π., Εὐαγγελίδης Δ. Σ., Εὐγενίου Ἀντ., Εὐθυμίου Θ., Εὐσταθίου Ζήνων, Ἡλιάκης Ἀντ. Κωνσταντῖνος, Ἰωαννίδης Βίκτωρ, Καλοζώης Μάκης, Κάνθος Τηλ., Καραγεώργης Β., Καραντώνης Α., Κάρμιος Χρ., Κληρίδης Ν., Κόρφης Τάσος, Κουρρᾶς Ν. Χατζηγιάννου, Κρανιδιώτης Ν., Κριναῖος Παῦλος, Κυπριανοῦ Χρ. Στ., Κυπρολέων Α. Γεωργιάδης, Λεύκης Γιάννης, Λοιζίδης Πρίαμος, Λυσιώτης Ξάνθος, Μάγιστρος Κ., Μάλλωσης Ἡρ., Μαρκάκης Π., Μελάς Τώνης, Μηχανικός Π., Μιτσιδης Ἀνδρέας, Μιχαηλίδης Κ. Π., Μιχαηλίδης Μιχ. Ἰακ., Μιχαηλίδης Σόλων, Μοτάκις Σ., Μπίστης Π., Νεφέας Γ., Νικολαΐδης Μελῆς, Ὀνησιφόρου Ν., Ὀρέστης Δ., Παναγίδης Τ. Γ., Παπαδόπουλος Γ. Κ., Παπαχρυσόστομου Χρ., Παστελλάς Α., Περνάρης Α., Πιλαβάκης Κ. Α., Πιερίδης Γ., Πράτσικας Γ., Προυσίης Κ., Σημηριώτης Νίκος, Σοφοκλέους Θ., Σπανδωνίδης Π. Σ., Σπάνιας Ν., Σπυριδάκης Κ., Στεφανίδης Τάσος, Σωφρονίου Σ. Α., Φραγκοῦδης Τάκης, Φραγκουλίδης Σ., Χατζηγιάννου Κ. Π., Χατζησωτηρίου Φ., Χατζιστεφάνου Κ. Ἐλ., Χιονίδης Ν., Χριστοφίδης Α. Ν., Χριστοφίδης Δ. Α., Χριστοφίδης Ρένος, Χρυσάνθης Κύπρος.

Αἱ Κυρίαὶ καὶ Δεσποινίδες: Ζόλδερ Ἀνθούλα, Ἰωάννου Μαρία Π., Μαλαματίνα Μαίρη, Μεγκῶ Ἡλέκτρα, Νταλκᾶ Ντόλλη, Ροδίνη Αὐγή, Ρουσιᾶ Μαρία, Σταύρου Χρυσταλλῆν, Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶ, Χαραλάμπους Τούλα.

Περιέχονται ἐπίσης κείμενα τῶν: Eliot T. S., Θεοχάρη Χ. Δ., Jones Mervyn, Μάγνη Π., Μιχαηλίδη Βασίλη, Newby P. H., Rilke Rainer Maria, Rosseti Georgina, Shelley B. P., Sitwell Edith, Fuller Roy, Wilde Osear.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΙΗ' ΤΟΜΟΥ

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Α. ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ

Ἀλιθέρση Γλαύκου: Vanitas 194, Ἐξελίξις 389.

Ἀρβανιτάκη Γ.: Στερνὸ ταξίδι 253, Προσμονή 253, Ἀποκαρδίωση 351.

Ἀρχοντίδη Ἀντ.: Παληές ἀγάπες 397.

Βενέτου Ν.: Ἀπὸ τὸ πλοῖο «Ζωή» 248, Ἡμερολόγιο σὲ νησί 441.

Δημοτικόν: Τὸ περτίτζιν 220.

Δρουσιώτη Π.: Ἀνθὲ τῆς μνήμης 1.

Εὐαγγελίδη Δ. Σ.: Λιποταξία 65, Αἰσιοδοξία 65.

Εὐγενίου Ἀντ.: Στοῦ πρωϊνοῦ τὶς εὐωδιές 176.

Εὐθυμίου Θ.: Καὶ φεύγουν οἱ μῆνες 302, Βρῦση τῆς λύτρωσης 356.

Εὐσταθίου Σ.: In memoriam 237, Ἀποκάλυψη 238, Σῶσε κύριε τὶς ψυχές μας 238, Ἀπόψε 239.

Ἡλιάκη Ἀντ. Κωνστ.: Καθαφικὸ Σαββατόβραδο 40, Ὀπτασία 403.

Θεοχάρη Χ. Δ.: Θύμησες 140.

Καλοσώη Μ.: Συντρίμια 302, Σιηναγὸς Ἐνρικό Μπενάλ 446.

Κάρμιου Χρ.: Τωρὰ 169, Ξενηθικιά 169.

Κόρφη Τάσου: Λυγμὸς γιὰ τὰ μάτια σου 296.

Κρανιδιώτη Ν.: Χορικὸ 1, Νοσταλγία τῆς θάλασσας 55.

Κριναίου Παύλου: Ἐνα τραγουδάκι ἀπλὸ 2, Πлуνεῖς με ὑσώπω 34, Ἡ λυρική πορεία τοῦ ὕπνου 34, Ὁ μικρὸς λυγμὸς 34, Δεῖξε μου τὰ πληγωμένα σου χέρια 108, Τὸ ἐπιτύμβιο τοῦ Κεραμεικοῦ 286, Ἡ λιτανεία τῶν ἤχων 335.

Λεύκη Γιάννη: Τὸ τραγουδι σου πές 295.

Λοϊζίδη Πριάμου: Φοβισμένα πουλιά 442.

Λυσιώτη Ξ.: Λυρικό μήνυμα 336.

Μάγνη Π.: Ἀνεμῶνες στὰ χιόνια 196, Γυρεύοντας τὴ λήθη 196, Οἱ σοφοὶ 196.

Μαλαματινά Μαιρης: Τροπικοὶ ἥλιοι 167.

Μαρκάκη Π.: Ἡ μικρὴ τερακότα 338.

Μελᾶ Γώνη: Ἀπάνω ἀπὸ τὸ προσκεφάλι τοῦ Ρολάνδου 170.

Μιχαηλίδη Βασιλῆ: Ὁ γέρος τῆς Περοκκλησιᾶς 10.

Μηχανικοῦ Π.: Θὰ ξεκινήσουμε ἐπιτέλους 152, Ζωή 242.

Μιχαηλίδη Κ. Π.: Ἀνάκρουσμα 266.

Μιχαηλίδη Μιχ. Ἰακ.: Ὁ θάνατος τῆς ὠμορφιάς 68, Πικαντίλλου 171.

Νεφέα Γ.: Στερνὸ ταξίδι 66.

Νταλκᾶ Ντέλλης: Μακάριος 240.

Ὀνησιφόρου Ν.: Ρέκβιεμ 40.

Ὀρέστη Δ.: Ἀναζήτηση 403.

Παναγίδη Τ. Γ.: Θύμησες 21, Ἱστορικὸ 288, Μιά νύχτα 392.

Παπαδοπούλου Γ. Κ.: Γαλανές κορφές 110, Σὲ μιὰ βιβλιοθήκη 258, Orate pro nobis 338, Ὅραμα στὰ χαλάσματα τῆς Αἰψείας 442.

Παστελλά Α.: Ἀντίδωρο 349, Ἐνας ἀπλὸς πόνος 441.

Περνάρη Α.: Ἡ ἥδονή τοῦ ἀνυπεράσπιστου 193.

Ροδίνη Αὐγῆς: Πᾶμε 300.

Σημηριώτη Ν.: Ὑποκρισία 4, Σονέτο 33, Ἡ φλόγα 33.

Σταύρου Χρυσταλλένης: Ἡ πρώτη αὐγὴ 149, Τὸ πέρασμα, 149, Νεκρὴ πολιτεία 150, Γυμνὴ ψυχὴ 389, Πολὺ κοντὰ στὴ γῆ 390.

Στεφανίδη Τ.: Ἀπόψε θὰ πανηγυρίσουμε 134, Στὴ γιορτὴ σου 208, Κομμένα χέρια 254, Νιρβάνα 296, Caro Mio Ben 398.

Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶς: Μὲς τὸ κρασί 159.

Χαραλάμπευς Τούλας: Στὸν ξενιτεμένο 212, De profundis 356.

Χιονίδη Ν.: Μοναξιά 336, Ἴτιές 336.

Χριστοφίδη Ρένου: Ἡ ἐμπνοή 18, Στὸν Ἄγγελο Σικελιανὸ 78, Ἐπιτραπέζιο 442.

Χρυσάνθη Κ.: Ὁ ἄνθρωπος μὲ τ' ἀνθισμένο στάχυ τοῦ Βάν Γκόγκ 7, Μικρὲς πατρίδες (Οἱ ἐθνικὲς ἡμέρες, Μιχάλης Κυπραῖος, Χριστόδουλος Σῶζος, Ροδίων Γεωργιάδης, Ἐπίλογος) 105, Ὑμνος στὴν Παναγία τῆς Κύπρου 285.

Β. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Rilke Rainer Maria (μεταφρ. Ἄρη Δικταίου): Τὸ ὠρολόγιον 459.

Rossetti Georgina (μεταφρ. Ἀνθούλας Ζόλδερ): Ὅταν πεθάνω ἀγάπη μου 408.

Shelley B. P. (μεταφρ. Ἀνθούλας Ζόλδερ): Πρῶτα πεθαίνουν οἱ χάρες 95.

Sitwell Edith (μεταφρ. Γ. Κ. Παπαδοπούλου): 'Επικήληση 161, 'Ακόμα πέφτει ή βροχή 163, Τραγούδι 305, "Ένα νέο κορίτσι 444.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Α. ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ

Βραχίμη Ν.Σ.: 'Η φρού-φρού 306.

Εύσταθίου Ζ.: Σταυροδρόμια 339, 404.

Κόρφη Τ.: Τά χειρόγραφα της φυλακής 70, Κάτι για σουρντίνα 109, Στόν κόρφο με τις άλκυόνες 350, Πέρα από μιά περίλυπη στιγμή 445.

Κυπρλέοντα 'Ανδρ. Γεωργιάδη: 'Εκ προμελέτης 81, 135, 172, 216, 263, 309, 357, 409, 461.

Μαγίστρου Κ.: "Ένας χρόνος 153.

Νταλιᾶ Ντόλλης: Καπνοτόπια 111, Συνηθισμένα 203.

Πιερίδη Γ.: 'Ανάμεσα ταρασσας και ύπογειου 164.

Ρουσιᾶ Μαριᾶ: "Ανθρωπος γεννήθηκε 301, Γειτόνισες 451.

Ταρσούλη 'Αθηνᾶς: Τραῦμα διαμπερές 5, Τό δράμα της δασκάλας 249.

Χατζησωτηρίου Φ.: Σάρκα 39.

Χριστοφίδη Α.Ν.: Παρενεθικὸ 19.

Β. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Jones Mervyn (μεταφρ. Ν. Χατζηϊωάννου Κουρρά): Τό πόδι 22, 56, 94.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Παπαχρυσοστόμου Χρ.: Τό ἄστρο τῶν Μάγων 26, Σκιῶν κατάλογος 96, Τουλιᾶρ 142, 'Αποκαλυπτικά ἔγγραφα 181, Κορίτσια τῆς Κύπρου 270, "Ἄρτι μὲν ἐπεπαύμην 316.

ΜΕΛΕΤΕΣ

Α. ΠΡΩΤΟΤΥΠΕΣ

Καραγεώργη Β.: 'Ο Πλάτων και οί θεωρίες του γιά τήν τέχνη 297, 345.

Κρανιδιώτη Ν.: Δέκατον ὄγδοον ἔτος 3, Γλωσσική ἀνεπάρκεια 35, Πρός ἀνώτερες μορφές ἀφηγηματικοῦ λόγου 67, Γύρω ἀπό τήν ἔκθεση 'Ελληνικοῦ Βιβλίου 107, 'Ελληνική φυσιολατρεία 151, Πεντακξοσία χρόνια μετὰ τήν ἄλωση 195, Τό ἀρχαίο θέατρο στήν Κύπρο 241, Βασίλησ Μιχαηλίδης 287, Μέσα ἀπό τὰ χαλάσματα 337, Θλιβερές διαπιστώσεις 391, Γιῶργος Σεφέρης 443.

Κυπριανοῦ Χρ. Στ.: 'Ο Δημήτρης Λιπέρτης μέσα εἰς τήν νεωτέραν Κυπριακὴν ποίησιν 197.

Μάλλωση 'Ηρ.: 'Ο θάνατος τοῦ Παλαμᾶ 79.

Μαρκακη Π.: 'Η πεζογράφος Δέσποινα Πατρινοῦ 352.

Μιτσιδου Α.: 'Η σύγχρονος Κωνσταντινούπολις 213.

Μιχαηλίδη Σ.: Καλλιτεχνικὸ ταξίδι στήν 'Ισπανία 11.

Μπίστη Π.: "Ένας Κύπριος ποιητῆς 454.

Νικολαΐδη Μελη: Οἱ πηγές τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας 289.

Παπαδοπούλου Γ. Κ.: Edith Sitwell 160.

Παστελλᾶ Α.: 'Η ποίηση στήν ἐποχή μας 243.

Πιλαθάκη Κ. Α.: Συμβολή στήν ἔρμηνεία νεοελληνικῶν κειμένων 8, 'Ομώνυμα ἢ ἰδιόφθογγα στό Κυπριακὸ ἰδίωμα 36, Διορθώσεις και παρατηρήσεις στό 'Ετυμολογικὸ Λεξικὸ τοῦ Ν. 'Ανδριώτη 255.

Πρότσινα Γ.: 'Η τραγικὴ μορφή τοῦ Καθάφη 399.

Προυῆ Κ.: Αἰσχύλος και Χορικός ὕμνος 393.

Σπανδωνίδη Π. Σ.: Νιάτα 168.

Σπάνια Ν.: 'Η 'Αγγλικὴ ποίηση στὰ χρόνια τοῦ πολέμου 303.

Χιονίδη Ν.: Στιχουργικὴ (παραρτήμα).

Χρυσάνθη Κ.: "Ἄρης Δικταίος 457.

Β. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Eliot T. S. (μεταφρ. Σ. Α. Σωφρονίου): 'Η κλασσικὴ ἐκπαίδευση και ὁ ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων 447.

Fuller Roy (μεταφρ. Σ. Α. Σωφρονίου): 'Η σύγχρονη 'Αγγλικὴ ποίηση 138.

Newby P. H. (μεταφρ. Σ. Α. Σωφρονίου): Τό 'Αγγλικὸ μεταπολεμικὸ μυθιστόρημα 209, 259.

ΔΡΑΜΑΤΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Oscar Wilde (μεταφρ. Χάρη Δ. Γαβριηλίδη): Σαλώμη 41.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Κληρίδη Ν.: 'Ανέκδοτα Κυπριακά Τραγούδια 220, 'Ανέκδοτες ἱστορίες τῶν ζῶων 254.

ΚΡΙΤΙΚΗ

Α. ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Σοφοκλέους Θ.: Κύπρου Χρυσάνθη «'Αποθεώσεις και Χορικά» 364.

Χιονίδη Ν.: Κώστα Ταχτοσή, «Μικρά ποιήματα» 101, Μαρίας Φαλαγγά Γεωργίου «Γυμνή ψυχή» 183.

Χρυσάνθη Κ.: Ξάνθου Λυσιώτη «Νιφάδες» 100, Σ. Α. Σωφρονίου «Χρονικό» 146, Δ. Χαμπουλίδη «Βασιλέματα» 146, Δ. Σάρεγιάννη «Ναυουρίσματα, Ταχταρίσματα, Παιχνιδάκια» 271.

Β. ΜΥΕΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

Γιάκου Δ.: Γλυκερίας Πρωτοπαπά «'Ο άνθρωπος που ήταν ντυμένος» 27, Μιχ. Περάνθη «Σκληρή βροχή» 224.

Προυσή Κ.: Κ. Μάκιστου «'Ο Στρατήγαρας» 465.

Φραγκούδη Τ.: Κλεαρέτης Δίπλα —Μαλάμου «'Ο Μεγάλος Ποταμός» 184.

Γ. ΜΕΛΕΤΕΣ

Προυσή Κ.: Φοίβου Δέλφη «Ρήγας Γκόλφης, ο λυρικός της εποχής του» 60, Α. Φουριώτη «Πνευματική πορεία» 98, Γιώργου Σεφέρη «Τρεις μέρες στα Μοναστήρια της Καππαδοκίας» 363, Η. Τ. Wade-Gery «The poet of the Iliad» 417.

Σωφρονίου Σ. Α.: Τίμου Μαλάμου «Καθάφης—'Ελιοτ» 419.

Χατζηγιάννου Κ. Π.: Δημ. Σ. Λουκάτου «Κεφαλονίτικα Γνωμικά πρακτικές και φιλοσοφικές παροιμίες χωρισμένες σε κεφάλαια κατά το θέμα τους» 143, Φαίδωνος Κουκουλέ «Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τόμ. Ε', Παράρτημα» 182, Κ. Ι. 'Αμάντου «'Αρθρα και Λόγοι» 416.

Χατζιστεφάνου Κ.: Κωνστ. Ι. Βουρβέρη «'Η κλασική φιλολογία ως πνευματική έπιστήμη» 225.

Χιονίδη Ν.: Π. Σ. Σπανδωνίδη «Τό κλέφτικο τραγούδι και η αρχαϊκή τέχνη» 317.

Χρυσάνθη Κ.: Ν. Κληρίδη «Μοναστήρια στην Κύπρο» 61.

Δ. ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ

Κρανιδιώτη Ν.: Μιχαήλ Κ. Παπαμιχαήλ «'Ο ανά την 'Αφρικήν 'Ελληνισμός» 368.

Ε. ΠΡΟΖΑ

Προυσή Κ.: Νικολαΐδη Νίκου «Τό βιβλίον του Μοναχού» 28.

ΣΤ. ΔΡΑΜΑ

Γιάκου Δ.: Θ. Πετσάλη Διομήδη «Στή ρίζα του Μεγάλου Δέντρου» 466.

Σωφρονίου Σ.: Παντελή Πρεβελάκη «Τό ιερό σφάγιο» 336.

Ζ. ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Κρανιδιώτη Ν.: 'Η "Εκθεση ζωγραφικής του Ι. Κισσονέργη 420.

Η. ΘΕΑΤΡΟ

Κρανιδιώτη Ν.: Διδασκαλικού Κολλεγίου Μόρφου «Σοφοκλέους Οιδίπους Τύραννος» 272.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Βράχα Φρ. Π.: Στοχασμοί των Χριστουγέννων 25, Βυζαντινών βίος 57, 'Η γιορτή της φυλής 96, 'Η κληρονομία του Εϊκοσιένα 141, Πολύπλευρος ο άγώνας για την έλευθερία 177, Διαμαρτυρία 313, Μήνυμα προς αδελφούς 360, Συνηθισμένη ιστορία 413, Ζήτημα ήθικης τάξης 463.

Γαβριηλίδη Χ.: Βασίλης 'Αργυρόπουλος 229, Κώστας Ουράνης 362.

Καραντώνη Α.: Τό βιβλίον του κ. Χρυσάνθη «'Αποθεώσεις και Χορικά» 420.

Κ. Γρ.: Μελῆς Νικολαΐδης 179, Τά δεκάχρονα του 'Εκδρομικού Συνδέσμου 180, Τά αποκαλυπτήρια της προτομής του Βασιλη Μιχαηλίδη 315.

Κ.Ν.: Τηλέμαχος Παντελίδης 315, Χρ. Γαλατόπουλος 464.

Κουρρά Χατζηγιάννου Ν.: Οί Δραπέτες 97.

Κριτικής 'Επιτροπῆς: 'Εκθεση Πρώτου Διαγωνισμού Πεζογραφήματος Ζ. Ευσταθίου 69.

Παπαδεπούλου Γ. Κ.: 'Ενα ανέκδοτο ποίημα του Βασιλη Μιχαηλίδη 10.

Παπαχρυσοστόμου Χρ.: 'Η έβδομάδα της αλώσεως 223.

Σπάνια Ν.: Τό θέατρο στην 'Αμερική 30, Λογοτεχνικά Νέα, Θεατρική κίνηση 62.

Σπυριδάκι Κ.: Τό άρθρο περί Κύπρου εις τό 'Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «'Ηλιου» 58, Τό Θ' Διεθνές Βυζαντινολογικόν Συνέδριον έν Θεσσαλονίκη 221.

Φραγκούδη Τ.: Γύρω από τά ποιήματα του Κ. Χρυσάνθη 180.

Χρυσάνθη Κ.: Τὰ Δεκαπεντάχρονα τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου Μύσαρτ 147, Ὁ Σύνδεσμος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν καὶ τὰ δεκάχρονά του 178, Ἡ Ἐταιρεία Ἑλληνικῶν Χορῶν καὶ Τραγουδιοῦ καὶ ἡ Κύπρος 227, Γ. Κ. Σταμπολῆς 267, Ἡ συνίζηση στὴν Κυπριακὴ διαλεκτικὴν ποίηση 268, Νότης Ρυσιάνος 313, Πέτρος Μαρκάκης 361, Γιώργος Πράτσικας 414, Τὸ πεντάστιχο 464.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Βενέζη Ἡλ.: Τὰ δεκαοκτάχρονα τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» 62.

Ἰωάννου Μαρίης Π.: Μιά ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Οὐράνη 468.

Κληρίδης Ν.: Τὸ φυτὸ «ρείκι» 318.

Μοτάκι Σ.: Τὸ φυτὸ «ρείκι» 468.

Χριστοφίδης Δ. Α.: Τὸ περὶ Κύπρου ἄρθρον τοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ «Ἡλίου» 186.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Λογοτεχνικός Διαγωνισμός Ζ. Εὐσταθίου 31, Ὁ Λογοτεχνικός Διαγωνισμός Ζ. Εὐσταθίου 64, Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πρώτου Διαγωνισμοῦ πεζογραφήματος Ζ. Εὐσταθίου 103, Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Διαγωνισμοῦ τῆς Ἐνώσεως Λογοτεχνῶν 103, Πῶς μᾶς κρίνουν 148, Ὁ πρώτος ποιητικὸς Διαγωνισμός Ζ. Εὐσταθίου 321, Προκήρυξη Δραματικοῦ Διαγωνισμοῦ Γ. Ν. Ρωσσίδη 321, Προκήρυξη τοῦ Δευτέρου Διαγωνισμοῦ Πεζογραφήματος Ζ. Εὐσταθίου 470.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΝΕΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Γαβριηλίδης Χ.: Φιλολογικὲς εἰδήσεις 187, Λογοτεχνικά νέα, Τὸ θέατρο, Ἡ μουσικὴ κίνηση 230, Λογοτεχνικά νέα 272, Λογοτεχνικά νέα 319,

Τὸ θέατρο 320, Λογοτεχνικά νέα 368, Τὸ θέατρο 369, Ἡ μουσικὴ κίνηση 369, Λογοτεχνικά νέα 421, Τὸ θέατρο 422, Ἡ μουσικὴ κίνηση 422.

Φ. Τ. Μ.: Ἐκθέσεις Ζωγραφικῆς 102, Ἐκθεση Ἰρας Οἰκονομίδη 185, Ἐκθεση Σπύρου Βασιλείου 229, Οἱ Ἐκθέσεις 469.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓ. ΝΕΑ:
232, 319.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ : 31, 64, 103, 148, 188, 232, 273, 320, 369, 422, 470.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ : 32, 64, 104, 148, 232, 274, 320, 370, 470.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ : 32, 64, 104, 148, 188, 233, 274, 321, 370, 422, 471.

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΚΥΠΡΙΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ

Διαμαντῆ Α.: «Δυὸ μορφές» 236.

Ἰωαννίδης Β.: «Κεφάλι κοριτσιοῦ» 189.

Κάνδης Τηλ.: «Τοπίο» 388.

Μεγῶ Ἡλέκτρας: «Στὸν ἀργαλειὸ» 334.

Φραγκοῦδη Τάκη: «Τὸ Φοινί» 440.

Φραγκουλίδης Σ.: «Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου» 284.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Δ. Λιπέρτης 199, Alex Comfort 210, Elizabeth Bowen 211, Rex Warner 212, Ἡ Ἁγία Σοφία 215, George Orwell 260, Graham Greene 261, Joyce Cary 262, Δ. Σολωμὸς 290, Κ. Παλαμᾶς 291, Lawrence Durrell 304, Laurie Lee 305, Βασίλης Μιχαηλίδης 316, Πέτρος Μαρκάκης 361, Κώστας Οὐράνης 363, Κωνσταντῖνος Καβάφης 399, Γιώργος Πράτσικας 414, Γ. Σεφέρης 443, Θ. Σ. Ἐλιοτ 447, Χρ. Γαλατόπουλος 465.

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ ΙΗ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ, 1953

ΑΡ. 211

ΑΝΘΕ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

Ἄνθ' ἧς μνήμης, ἀρωμάτισέ με,
Γύρνα με στίς καλές χρυσές ἡμέρες
στίς μέρες τῶν παιδιάτικων μᾶς χρόνων...

Ἄνθ' ἧς μνήμης, ἀρωμάτισέ με'
Στὴν ἐπιτύμβια πλάκα τῶν ἐρώτων,
Π' οὔτε χορτάρι πράσινο στολιζει,
Μ' ἀνθόνερο ἀκριθὸ δρόσισε λίγο
Τὸ χῶμα ποῦ νυχτόμερα βογγάει,
Τὸ διψασμένο, κι' ὄλο μὲ προσμένει...

Ἄνθ' ἧς μνήμης, ἀρωμάτισέ με,
Τώρα ποῦ ἡ νιότη θρυκολακισμένη
Πλανᾶται τραγικός Βελλερεφόντης
Τοῦ ὄνειρου, δίχως λύτρωση κι' ἐλπίδα...

Ἄνθ' ἧς μνήμης ἀρωμάτισέ με...

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ΧΟΡΙΚΟ

Ἐδῶ σ' αὐτὴ τῇ γῆ σ' αὐτὸ τὸ χῶμα,
ποῦ οἱ πρόγονοί μας θέρισαν τὴν πίκρα,
ποῦ στόλισαν τίς μέρες τους μ' ἐλπίδες
καὶ θάδισαν ἀνύποπτοι στὸν τάφο,
μονάχοι θὰ σηκώσουμε τὸ θάρος
χιλιάδων γενεῶν ζωῆς καὶ γνώσης...

Στὰ χᾶδια τοῦ πρωιοῦ, στοῦ ἡλιοῦ τὴν κάψα,
στὴν ἡρεμὴν ἀνάσα τῆς ἐσπέρας
πλανᾶται ἡ ἄχνα ἐκείνων ποῦ διαβῆκαν
ξεστὴ μὲς τὴν ἀνάμνηση ὄσων μένουν...
Ἡ ἀγάπη τους γυρνᾷ μὲ τὰ μπουμπούκια
τῆς ἀνοιξῆς, καὶ τ' ὄνειρά τους τρέχουν
μὲ τῆς αὐγῆς τὰ χρυσαφένια νέφη.

Τὰ θράδυα τὰ γλυκά, π' ὄλα ἀνασαιίνουν,
ἀκόμη καὶ τὰ χῶματα κ' οἱ πέτρες,
ἡ τρυφερὴ φροντίδα τους χαϊδεύει
τὸν κουρασμένο πόθο τῆς καρδιᾶς μας.
Καὶ γιγαντῶνει μέσα μας ἡ πίστη
γιὰ τὸ μεγάλο ἀγῶνα: Νὰ ὑψωθοῦμε
μὲ τῆς ζωῆς τὴ γνώση πρὸς τὸ Θεῖο!

Μεγάλ' ἡ ἐντολὴ πούχουμε πάρει:
σ' αὐτὰ τὰ λίγα χρόνια νὰ ντυθοῦμε
τὴ γνώση καὶ τὴν αἴσθηση τοῦ κόσμου.

Ἡ κρύα λάσπη ξύπνησε μαζί μας
ἀπ' τῆ βαρειά ληθαργική της νάρκη,
πῆρε συνείδηση καὶ γνώρισε τὸ θεῖο
ποῦ κυβερνᾷ τὰ σύμπαντα κανόνα.

II

Μονάχοι θὰ σηκώσουμε τὸ θᾶρος
χιλιάδων γενεῶν ζωῆς καὶ γνώσης...

Ἐδῶ σ' αὐτὴ τῆ γῆ π' ὄλα εἶναι ξένα
κι' ὄλα εἶν' δικὰ μας: ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι,
τ' ἄστρα, τὰ σύννεφα, οἱ ἀγέρηδες κ' οἱ μπόρες
κ' οἱ καλωσύνες τ' οὐρανοῦ κ' ἡ ὄργη τοῦ κόσμου,
θὰ ὑψώσουμε τὸ νάνο ἀνάστημά μας
νὰ μετρηθοῦμε μόνοι μὲ τὸ Σῦμπαν.

Ἐδῶ σ' αὐτὴ τῆ γῆ σ' αὐτὸ τὸ χῶμα,
ποῦ ἡ ἀνοιξη γυρίζει σὲ χειμῶνα,
ποῦ τῆ χαρὰ διαδέχεται ὁ πόνος
καὶ σμίγει ἀργὰ τὸ γέλιο μὲ τὸ δάκρυ,
θὰ ὑψώσουμε τὸ τρόπαιο τοῦ ἀγῶνα
τῆς Γνώσης, ποῦ ἡ Ζωὴ ξυπνᾷ ἀπ' τὸν τάφο...

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΕΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙ ΑΠΛΟ...

Ἐνα τραγουδάκι ἀπλό σὰν τῆ δροσιά,
ἄστρο σ' ἓνα φύλλο·

ἓνα στιχερὸ γιὰ μιὰ καρδιά,
λίγη μουσικὴ γιὰ κάποιον φίλο!

Κρέμασε τὴν μαύρη σου γραβάτα
στάνθισμένο τῆς μυρτιάς κλαδί,
κι' ἔλα, πέστο πάλιν γιὰ τὰ νειᾶτα
καὶ τὸν οὐρανὸ τὸν πιὸ μαθύ.

Δὲν μπορεῖς γιατί σαι λυπημένος;

Μ' ἄκου πὼς σφυρίζει τὸ τζιτζίκι...

Εἶναι ὁ Αἴσωπος θαρρῶ μετανοιωμένος
γιὰ τὴν μυθοπλαστικὴ του διαθήκη!

Γι' ἄκου το λοιπὸν τάπλο τραγούδι,

γιασεμὶ στὴν μπουτονιέρα:

δός μου ἀπ' τὸ καλάμι λίγο φλούδι,
νὰ σοῦ κάμω μιὰ φλογέρα!

Δός μου ἀπ' τὸ καπέλλο τὸ φτερό σου

νὰ σοῦ κάμω μιὰ βεντάγια,

δός μου τὸ θλιμμένο στοχασμό σου

νὰ σοῦ κάμω μιὰ χαβάγια!

Δόσε μου ἓνα δάκρυ σου, νὰ κάμω

φεγγερὸ μαργαριτάρι,

δός μου λίγη στάχτη ἢ λίγον ἄμμο

νὰ τυφλώσω τὸ φεγγάρι!

Δόσε μου τὴ λύπη σου νὰ κλείσω

σ' ἓνα κόκκο ἀπὸ σινάπι,

κ' ἓνα σου χαμόγελο νὰ κτίσω

κρουσταλλένιο πύργο στὴν ἀγάπη!

Πές μου ἓνα τραγούδι σου νὰ ὑψώσω

τὴ μαλαματένια οὐράνια σκάλα,

πές μου ἓνα γλυκό σου λόγο, τόσο

νὰ σοῦ κάμω ἓνα ποτάμι μέλι - γάλα!

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΣΤΑΙΟΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ ΕΤΟΣ

Με τὸ τεύχος αὐτὸ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» μπαίνουν στὸ δέκατον ὄγδοο ἔτος τῆς ἐκδόσῃς τους. Δεκαεφτά χρόνια ζωῆς, δεκαεφτά χρόνια σκληρῶν ἀγῶνων, οἰκονομικῶν δυσχερειῶν καὶ πνευματικῆς πάλης ἐκλείσαν μὲ τὸ τελευταῖο τεύχος.

Ἄγνοια, ἀδιαφορία, ἀναληθσία, ἦταν τὸ συνηθέστερο κλίμα μέσα στὸ ὅποῖον τὸ περιοδικὸ κινήθηκε κι' ἔδρασε, στὸ ὄχι καὶ πολὺ μικρὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα. Μέσα σ' ἕνα τόπο μὲ φτώχῃ πνευματικῆ παράδοσι, μέσα σὲ μιὰ κοινωνία, πού ἡ μακρὰ δουλεία εἶχεν ἀπαμβλῦνει τὸ φιλολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ τῆς αἰσθητήριου, τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» προσπάθησαν νὰ συγκεντρώσουν στὶς σελίδες τους τὶς ἀναγεννώμενες πνευματικῆς δυνάμεις τοῦ τόπου, νὰ τὶς ὀργανώσουν, νὰ τὶς κατευθύνουν—ὅσο τὰ πενιχρά τους μέσα τοὺς ἐπέτρεπαν— καὶ νὰ δημιουργήσουν ἕνα θετικὸ ἔθνικὸ κεφάλαιο, ἱκανὸ νὰ βοηθήσει, νὰ παρορμήσει καὶ νὰ καθοδηγήσει, μέχρις ἐνός σημείου, τὴ φιλολογικὴ πορεία τοῦ ἀπομεμακρυσμένου αὐτοῦ τμήματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δὲ λέμε, βέβαια, ὅτι ἐπιτελέσαμε θαύματα. Οἱ ἐλλείψεις μας ἦταν κι' ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι πολλές. Κρατήσαμε ὡστόσο ἀναμμένη τὰ δάδα, ὅσο δήποτε ἀσθενικὸ κι' ἂν ἦταν τὸ φῶς τῆς. Μέσα ἀπὸ τοὺς δεκαεφτά τόμους τοῦ περιοδικοῦ (ἕξ χιλιάδες περίπου σελίδες) παρήλασε ὅτι ἐκλεκτὸ ἔχει νὰ ἐπιδείξει, τὰ τελευταῖα χρόνια, ἡ Κύπρος σὲ φιλολογικὴ δημιουργία, ἐπιστημονικὴ γνῶσι, καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία καὶ σύνθεσι. Μέσα στὶς σελίδες του ἀποταμιεύτηκε ἀνεκμετάλλευτο ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ ὕλικό, καὶ μελετήθηκαν μὲ σύστημα κι' ἀγάπη πολῦτιμοὶ θησαυροὶ τῆς λαϊκῆς μας τέχνης καὶ τῆς λαϊκῆς μας παράδοσις. Διαπρεπεῖς, ἐξ ἄλλου, λογοτέχνες καὶ διανοοῦμενοι, ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη πατρίδα, ἐπεκοινώνησαν, στὴν περίοδον αὐτὴν, ἀπὸ τὶς στῆλες του, μὲ τὸν Κυπριακὸ λαό, καὶ κράτησαν ἔτσι σταθερὴ τὴ φιλολογικὴ ἐπαφὴ τοῦ νησιοῦ μὲ τὸν Ἑλληνικὸ πνευματικὸ κόσμον.

Πόσο σημαντικὸς εἶναι ὁ δεσμὸς αὐτός, ἰδιαιτέρα στὶς μέρες ποὺ περνοῦμε, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίσουμε. Μὰ καὶ γενικώτερα, πόσο πολῦτιμη εἶναι ἡ δημιουργία ἀνώτερων πνευματικῶν ἐνδιαφερόντων καὶ ἠθικῶν ἀξιών, σ' ἕνα τόπο πού ἀγωνίζεται γιὰ τὸ κατ' ἐξοχίαν πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν ἀγαθόν, τὴν ἐλευθερία, θεαροῦμε καὶ πάλιν ὀλόθελα περιττὸ νὰ ἀναπτύξουμε. Ὅλα τὰ μεγάλα ἱστορικὰ ἐπιτεύγματα τῶν λαῶν στηρίχτηκαν κατὰ κανόνα ἀπάνω σὲ μιὰ μακρὰν πνευματικὴν προπαρασκευή, κι' εἶναι συνδεδεμένα μὲ μιὰν ἀξιοσημείωτην φιλολογικὴ καὶ καλλιτεχνικὴν ἀνθισσι. Γιατὸ ἀδικοῦν τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὸν τόπο τους ὅσοι ἐξακολουθοῦν νὰ βλέπουν τὴ φιλολογικὴ καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ—γενικὰ— δημιουργία τοῦ νησιοῦ μας σὰ μιὰ μεμονωμένη ἐκδήλωσι, κι' ὄχι σὰν ἕνα καθολικὸ πολιτιστικὸ γνώρισμα κι' ἕνα πολῦτιμο ἔθνικὸ κεφάλαιο, πού ἀνήκει στὸ λαὸ μας, σ' ὅλους μας. Πιθανὸν τὸ κεφάλαιο τοῦτο νὰ εἶναι ἀκόμη μικρό, ἀσήμαντο. Ἀλλὰ γι' αὐτὸ, ἀκριβῶς, χρειάζεται περισσότερο τὴ συμπαράστασι, τὸ ἐνδιαφέρον, τὴν κατανόησι καὶ τὴν ἀγάπη μας.

Ἐπαναλαμβάνουμε, ὅτι δὲ θέλουμε, μ' ὅσα λέμε, νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι εἴμαστε κιόλας φτασμένοι, ὅτι ἐκάμαμε ἐκεῖνο πού ἔπρεπε. Οἱ δυνάμεις μας ἦταν ἀσθενεῖς καὶ τὰ μέσα μας πενιχρά. Κρατήσαμε ἀπλῶς μιὰν ἀγωνιστικὴν ἐπαλξι. Καὶ τὴν κρατήσαμε—νομίζουμε— ὅσο μπορούσαμε σταθερώτερα χωρὶς ὑποχωρήσεις, χωρὶς παραχωρήσεις, χωρὶς ταπεινοὺς ὑπολογισμούς. Ἡ τιμὴ βέβαια ἀνήκει πρωτίστως στοὺς συνεργάτες μας. Σ' ὅλους ἐκείνους πού μὲ ἀγάπη καὶ μὲ πίστη διερμήνευσαν—εἴτε ρωμᾶλᾶ καὶ ζωηρά, εἴτε χαμηλόφωνα κι' ἀπλά— μέσα στὰ κειμενά τους τὶς ἀγωνίες, τὰ προβλήματα, τὰ ὄνειρα καὶ τὶς προσδοκίες τοῦ λαοῦ μας σ' ὅλους ἐκείνους πού—εἴτε λίγο, εἴτε πολὺ—συνελάσαν μὲ τὴν εὐαισθησίαν τους τὰ ἰδεώδη καὶ τοὺς πόθους του καὶ μᾶς τὰ ἀπόδωσαν μὲ τὴ σαγήνη τοῦ λόγου καὶ τὴ συγκίνησι τῆς καλλιεργημένης ἰδιοσυγκρασίας τους. Ἡ τιμὴ ἀνήκει ἀκόμη σ' ὅλους ἐκείνους πού μὲ τὸ ἐνδιαφέρον τους ἐνίσχυσαν τὴν ἐπίπονη αὐτὴν προσπάθεια,

σ' όλους εκείνους που ἔδειξαν ἀγάπη καὶ κατανόηση στὸ ἔργο μας, σ' ἐκείνους, τέλος, που μᾶς παραστάθηκαν ἠθικά καὶ ὑλικά. Τὰ «Κυπριακά Γράμματα» τοὺς εὐχαριστοῦν.

Καὶ τώρα μπαίνοντας στὸ δέκατο ὄγδοο ἔτος τῆς ἐκδόσῆς μας δὲν ἔχουμε νὰ δώσουμε ὑποσχέσεις, οὔτε νὰ ἐξαγγελοῦμε προγράμματα. Θὰ ἐξακολουθήσουμε ἀπλῶς νὰ εἴμεθα οἱ διερμηνεῖς τῶν ὑγιῶν φιλολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ μας, καὶ θ' ἀνοίξουμε τὶς σελίδες μας σ' όλους ἐκείνους που πιστεύουν στὴν πνευματικὴ καὶ ἐθνικὴν ἀναγέννηση τοῦ τόπου μας. Προσκαλοῦμε ὅσους συμμερίζονται τὶς ἀπόψεις μας αὐτὲς νὰ ἐνισχύσουν τὸν ἀγῶνα μας. Ἀπευθυνόμεθα ἐξ ἴσου στοὺς παλαιούς καὶ τοὺς νέους. Στὸς παλαιούς, μ' ὄλο τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἐκτίμησι πρὸς τὸ ἔργο που δημιούργησαν· στοὺς νέους, μ' ὅλη τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πίστη γιὰ τὸ ἔργο που θὰ δημιουργήσουν.

Τὸ νέο κεφάλαιο, που ἀνοίγουν μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ τὰ «Κυπριακά Γράμματα», μπορεῖ, μὲ τὴ συνεργασία ὄλων τῶν ἀξίων πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου, νὰ ἀποβῆ πολὺ πιὸ σημαντικό καὶ πολύτιμο ἀπὸ τὰ προηγούμενα.

Ἐλπίζουμε πῶς κανένας δὲ θ' ἀρνηθῆ τὴ συμβολὴ καὶ τὴ συμπαράστασίν του.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΥΠΟΚΡΙΣΙΑ

Καὶ νὰ ἔχεις, λέει, ἀφεύγατη φροντίδα σου,
μόλις τῆς νύχτας διαλυθοῦν τὰ κρέπια,
νὰ θάζεις τὴ γαλήνια προσωπίδα σου,
γεμάτη εὐαίσθησις κι' ἀξιοπρέπεια.

Καὶ νὰ καλημερνᾶς μ' ἐγκαρδιότητα
ἄχ' τόσους, Θεέ μου, ἀδιάφορους ἀνθρώπους,
νὰ τοὺς μιλάς ἀπλά, μὲ σοβαρότητα,
καὶ μὲ γλυκοὺς καὶ μετρημένους τρόπους.

Ν' ἀπασχολοῦν, ἀλήθεια, τὸ ἐνδιαφέρον σου
οἱ λύπες, οἱ χαρὲς τους, κ' οἱ καημοὶ τους,
ν' ἀκοὺς νὰ σοῦ μιλοῦν γιὰ τὸ συμφέρον σου,
καὶ νὰ σὲ συγκινεῖ ἡ ἐκτίμησή τους.

Νὰ τοὺς ἀφήνεις ἔτσι ἀνυποψίαστα
νὰ σοῦ ζηλεύουν τὴν εὐδιαθεσίαν,
καὶ νὰ γελᾶς ἀπ' τὴν καρδιά σου, ἀβίαστα,
μὲ τὰ γνωστά τους, τὰ ἴδια πάντα ἀστεία.

Στὰ γλέντια ν' ἀποροῦνε γιὰ τὸ κέφι σου,
νὰ συζητᾶς γιὰ ποίηση στὶς κυρίες,
κι' ἂν ἓνα χαμογέλιο κάπου γνέφει σου,
νὰ μὴν καταφρονᾶς τὶς εὐκαιρίες.

Νὰ πίνεις, νὰ μεθᾶς καὶ νὰ ἐρωτεύεσαι,
καὶ νὰ ἴσαι, ἄχ', τόσο μόνος ἐδῶ κάτου!...
Κ' ἐνῶ μιλάς, κ' ἐνῶ γελᾶς, κ' ἐνῶ εἰρωνεύεσαι,
νὰ ἴναι περίλυπη ἡ ψυχὴ σου ἕως θανάτου!

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΤΡΑΥΜΑ ΔΙΑΜΠΕΡΕΣ

Βράδυ γενναριού μέσ' στο τσαντήρι. Ύστερα από τις σκληρές μάχες τόσων ημερών οι φαντάροι, όσοι γλυτώσαν απ' το θάνατο, ξεκουράζονται και ζεσταίνουν γύρω από τη θράκα τὰ παγωμένα μέλη τους. Τὸ χιόνι έξω πέφτει πυκνὸ καὶ μπαμπακωτὸ. Γεμίζει ἀθόρυβα τὶς θαθείεις χαράδρες καὶ τὶς ψηλές κορφές τὶς μπαρουτοκαπνισμένες ἀπὸ τὸν ἄγριο πόλεμο τῆς ταραγμένης μέρας, σὰ γιὰ νὰ τὶς ξεγανίσῃ ἀπὸ τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι ἡ ὥρα τῆς ἀνάπαυλας κί' οἱ στρατιῶτες, ἄλλος μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο σ' ἓνα λιθάρι, ἄλλος πρόχειρα διορθώνοντας τὴν ἀρβίλα του ἢ δοκιμάζοντας τὴν κἀνα τοῦ τουφεκιοῦ του, ἀφήνουν τὸ νοῦ τους νὰ ταξιθεύῃ μακριά, γύρω ἀπ' τοὺς ἀγαπημένους τους. Οἱ ἀναλαμπές ποῦ βγαίνουν ἀπὸ τὰ κούτσουρα τῆς φωτιάς ρίχνουν μεγάλες φωτεινές πλάκες στὰ κουρασμένα πρόσωπα, σχεδιάζον μεγάλους ἴσκιους στὰ θαυλωμένα μάτια καὶ στὶς ἀπόμερες γωνιές τῆς σκηνῆς.

Ἀνάμεσα στὰ παιδιά εἶναι κί' ὁ Πότης Μάλαρης, ποῦ λαχταριστῆ ἀφήνει τὴν ψυχὴ του καὶ τὴ σκέψη του νὰ φτερουγίζουν κεῖ κάτω στὴν Ἀθήνα σ' ἓν' ἀπόμερο δρομάκι μίᾶς φτωχικῆς μικροῦλας γειτονιάς, μίᾶ γρηὰ μάννα, μίᾶ νέα γυναίκα τὸν συλλογιούνται αὐτὴ τὴν ὥρα, πλέκοντας γι' αὐτὸν μάλλινες κάλτσες καὶ γάντια, κάτω ἀπὸ τ' ἀδύνατο φῶς τῆς λάμπας. Ἐνα κοριτσάκι τριῶ χρονῶ κοιμάται παρέκει ἀμέριμνο.

Τοὺς φέρνει μπρὸς τοῦ μὲ στοργή, μὲ πόνο, μὰ κυρίαρχη διαγράφεται στο ἀχνόφωτο τῆς σκέψης τοῦ τῆς γυναίκας του ἡ μορφή. Ἀρπάζει γρήγορα ἓνα κομμάτι χαρτί κί' ἓνα μολύβι. «Ἐλένη μου, ἀγαπημένη μου γυναίκα, ὕστερα ἀπὸ τὴ γλυκειὰ μου Πατρίδα ἐσὺ ἔσαι ἡ πιὸ γλυκειὰ μου ἀγάπη στὸν κόσμο. Ἐπειτα ἔρχεται τὸ παιδί μας κί' ἡ μανούλα μου. Σὰς φέρνω τούτες τὶς ὥρες κοντὰ μου καὶ σοῦ μιλῶ καὶ σ' ἀγκαλιάζω καὶ σὲ φιλῶ, μ' ὅλη τὴ θέρμη τῆς καρδιάς, ποῦ νιάθω γιὰ σένα. Κί' αὐτὸ μοῦ δίνει ἀκόμη πιότερη δύναμη καὶ μὲ πιότερη χαρὰ ρίχνουμαι στὴ μάχη. Ὅταν τελειώσῃ ὁ πόλεμος κί' ἂν δὲν σκοτωθῶ, θάρρω πετώντας στὴν ἀγαπημένη μας φωνιὰ ποῦ, ὅσο κί' ἂν εἶναι φτωχική, κρύβει τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀγάπης μας. Τότε, ὕστερα ἀπὸ τόσους ἀγῶνες, θὰ βρῶ τὴν ἀληθινὴ εὐτυχία κοντὰ στὴ ξανθὴ μου νεραίδα, τὴ γυναικοῦλα μου, καὶ στὰ δυὸ ἄλλα ἀγαπημένα μου πλάσματα». Καὶ τελείωσε τὸ γράμμα μ' ἓνα σωρὸ μελλοντικὰ ὄνειρα καὶ μὲ τὶς θερμότερες ἐκφράσεις.

Ἐνα χειμωνιάτικο πρωτὶ, καθὼς τὸ ποῦσι ἀνάμεσα στὶς χαράδρες τῶν βουνῶν ἦταν πολὺ πυκνὸ καὶ μόλις εἶχε ἀρχίσῃ ἀπ' ἀντικρὺ τὸ πυροβολικὸ νὰ βάλῃ ἀπάνω στὶς γραμμές μας, ὁ Πότης δέχτηκε ἓνα καυτὸ βόλι στὸ μηρὸ. Στὴν ἀρχὴ δὲν κατάλαβε καλὰ καλὰ κί' ὁ ἴδιος. Μὰ ὅταν ὁ γύρω παγωμένος ἀέρας ἔφτασε στὴν πληγὴ του, ὁ πόνος τὸν ἐλύγισε κί' ἔπεσε σφίγγοντας τὰ δόντια του σ' ἓνα βαθὺ χαντάκι. Μέσα στὸ σάλιο τῆς μάχης δὲν τὸν εἶχαν δῆ, ὅπως καὶ τόσους ἄλλους, γιὰ νὰ τοὺς πᾶνε στὴν πρόχειρη σκηνὴ τοῦ χειρουργείου. Κί' ἐκεῖ πεσμένος, ἀκούοντας γύρω του δαιμονικὰ νὰ σφυρίζουν οἱ σφαίρες καὶ οἱ μπόμπες, περίμενε τὸ θάνατο. Κ' ἔφευγε μπρὸς τοῦ ἐκείνου ποῦ δὲν θὰ ξανάβλεπε πιά, ἀφοῦ ὁ Χάρος στεκόταν δίπλα του νὰ τοῦ θηρίσῃ τὴ ζωὴ.

Ὁ Θεὸς ὅμως τοῦ φύλαγε ἡμέρες. Σὰν κόπασε γιὰ μίᾶ στιγμὴ ἡ μάχη καὶ ξεκαθάρισε ὁ ἀέρας ἀπ' τὴν ὁμίχλη καὶ τοὺς καπνοὺς, ὁ Πότης μεταφέρθηκε μισολιπέθιμος, μ' ἄλλους τραυματίες, στὸ τσαντήρι τῆς περιθάλψεως. «Τραῦμα διαμπερὲς—εἶπε ὁ γ' ἀτρὸς ἐξετάζοντάς τον—τὸ κόκκαλο τοῦ μηροῦ ἔχει σπάσει σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ θ' ἀπαιτήσῃ μακρὰ νοσηλεία».

Μὲ τὴν πρώτη ἀποστολὴ τῶν τραυματιῶν στὴν Ἀθήνα, ἔφεραν καὶ τὸν Πότη σ' ἓνα νοσοκομεῖον. Τί ἦταν ἐκείνη ἡ συνάντηση τῶν παιδιῶν μὲ τοὺς δικούς τους; Νὰ σπαράξεται ἡ ψυχὴ σου ἀπ' τὴν συγκίνηση ἐπὶ καθὼς τοὺς ἐβλεπε κανεῖς. Ἀλλὰ ἡ λαχτάρα τοῦ Πῶτι, ἦταν κατὶ τὸ ἀφάνταστο. Ἡ καρδιά του, στὸ ἀντίκρουσμα τῆς Ἐλένης, τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς μητέρας του, ἔτρεμε, σὰν τὸ κυνηγημένο πουλάκι ποῦ βρίσκει τέλος τὴ φωνιά του ὕστερ' ἀπὸ ἄγριο χαροπάλεμα μὲ τὸ γεράκι. Τοὺς ἔσφιγγε στὴν ἀγκαλιά του καὶ δὲν ἐκκόλλαγε ἀπὸ πάνω τους. Μὰ πιὸ πολὺ τὴν Ἐλένη, δὲ χόρταινε νὰ τὴν κοιτάξῃ, νὰ τῆς μιλή, νὰ τῆς διηγίεται. Κί' ὅσο αὐτὴ τὸν ἐβλεπε σὰν σαστισμένη, τόσο ἐκείνος κρατώντας τὰ χέρια τῆς μέσ' στὰ δικά του,

τῆς ἔλεγε, τῆς ἔλεγε ἀτέλειωτα, μισοκομένες ἀπὸ τῆ βία του ἱστορίες γιὰ τῆ ζωὴ του στὸ μέτωπο, σὰ νὰ ἤθελε νὰ προφτάσῃ κιόλας νὰ τῆς τὰ εἰπῆ σὲ λίγη ὥρα μόλις τὴν εἶδε. Ἡ φωνὴ του ἦταν λαχανιασμένη σὰν ὕστερ' ἀπὸ ἄγριο κυνηγητὸ καὶ τὰ μαύρα ζωηρά του μάτια ἀντιφέγγιζαν τὶς φλόγες τοῦ πολέμου.

Τὸ ἴδιο βράδυ τοῦ μπήκε δυνατὸς πυρετὸς. Ὁ γιατρός τὸ ἀπόδωσε στὴν ἀπογευματινὴ του συγκίνηση. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἄφησαν τὴν ἄλλη μέρα τὴν Ἑλένη, οὔτε τὴν παρὰ ἄλλη νὰ πάη κοντὰ του. Τὴν εἶδε μόνο ἀπὸ μακριά. Τὴν τρίτη μέρα ξαναπῆγε κι' ἔκατσε λίγο μαζί του, γιατί δὲν ἔπρεπε καὶ πολὺ νὰ τοῦ μιλή. Σιγὰ σιγὰ ὁ πυρετὸς ἔπεφτε, ἀλλὰ τὸ τραῦμα προκαλοῦσε νέες ἀπορροφῆσεις στὸν ὀργανισμό του κι' ὁ πυρετὸς πάλι ξανάρχιζε. Ὁ νέος ἄντρας παράδερνε ἀνάμεσα στοὺς δυνατοὺς πόνους ποὺ τοῦφερναν οἱ ἀλλαγές, ἀλλὰ καὶ εἶχε τὴν γλυκεία παρηγόρια νὰ δλέπῃ τρεῖς τέσσερες φορές τὴ δδομάδα τῆ γυναῖκα του, ἀφοῦ ἐπίμονα τὸ ζητοῦσε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ γιατρό του, σὰν ἀντιφάρμακο ψυχικὸ. Τότε οἱ πόνοι γίνονταν ἀλαφρότεροι κι' ὁ ὕπνος του ἡσυχώτερος.

Μὲ τὴν καλωσύνη του, τὴν εὐγενικὴ ἔκφραση τῆς μορφῆς του καὶ μὲ τὴν κάποια μόρφωσή του, εἶχε κατακτήσει ὅλων τὴν συμπάθεια. Ἔτσι ξαπλωμένος κι' ἀκίνητος στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου ἄφηνε ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του νὰ καθρεφτίζεται ἐντοῦν στα μεγάλα του μάτια ποὺ διψοῦσαν ἀγάπη, ἀλήθεια, ὀμορφιά. Πολλὲς πονετικὲς ἀδελφές εἶχαν παρασταθῆ κοντὰ του καὶ τὸν περιποιόντουσαν, νέες, ὁμορφες, ἴδιοι ξανθοὶ ἀγγέλοι, ὅπως καὶ ἄλλες μεγάλες καὶ ἡλικιωμένες σὰν στοργικὲς μητέρες. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ διάφορες κυρίες ποὺ πήγαιναν δῶρα στοὺς τραυματίες. Ὁ Πότης γις τραβοῦσε παρὰξενα κοντὰ του σὰ νὰ εἶχε μαγνήτη.

Ἔτσι κι' ἂν ὅλες αὐτὲς οἱ συμπάθειες τὸν εὐχαριστοῦσαν καὶ τὸν κολάκευαν, πάντα τὴν ἀπόλυτη δεβαίωση τῆς ἀληθινῆς, τῆς στέρεης ἀγάπης ποὺ ἦταν τὸ ἀσάλυτο θεμέλιο τῆς ζωῆς του καὶ τῶν ὀνείρων του, ὁ Πότης τὴ ζητοῦσε μέσα στα μάτια τῆς Ἑλένης. Καὶ εἶχε πιστέψει ὅτι σωστὰ ἦταν ἀτράνταχτη αὐτὴ τοῦ ἡ πεποιθήση, γι' αὐτὸ κι' ὅλο πιὸ φαινετὸ γινότανε τὸ βλέμμα του, σὰν τὰ μελλούμενα τοῦ ὄνειρα.

* * *

Ἐνάμιση χρόνο πέρασε ὁ Πότης κατὰκοίτος στὸ νοσοκομεῖο. Εἶχα πολὺν καιρὸν νὰ τὸν ἰδῶ. Τελευταῖα τὸν συνάτησα στὸ δρόμο μὲ τὶς πατερίτσες. Ἦρθε καὶ στὸ σπίτι νὰ μ' ἐπισκεφθῆ. «Σὲ λίγες ἡμέρες — μοῖ λείει — θὰ μοῦ δγάλουν τὸ γύψο ἀπὸ τὸ πόδι καὶ θὰ μοῦ δβάλουν μηχανήμα. Τότε θὰ μπορῶ νὰ περπατῶ χωρὶς δεκανίκια». Χάρηκα, γιατί ὕστερα ἀπὸ τόσα βάσανα, τὸ ἥρωικὸ αὐτὸ παιδί θὰ ξανάβρισκε τὴν υγεία του.

Κατὶ ὅμως σὰ σύννεφο ἴσκωνε τὴν ἔκφραση τῆς μορφῆς του. Τὰ μάτια του σὰ νάχανε χάσει τὴ σταθερότητα τοῦ βλέμματος καὶ ἡ φωνὴ του τὴ διαφάνειά της. Πῆγα νὰ τὸν ρωτήσω τί ἔχει, τί τοῦ συμβαίνει. Σὰ νὰ μάντεψε τὴ σκέψη μου καί, ἴσως γιὰ ν' ἀλαφρώσῃ τὴν καρδιά του, ἄρχισε νὰ μοῦ λήη μὲ φωνὴ μισοπνιγμένη: «Ξέρετε, ἔχω μεγάλα βάσανα». Χαμήλωσε τὸ κεφάλι κι' ὕστερ' ἀπὸ μικρὴ σιωπὴ πρόσθεσε ἀποφασιστικά: «Διάλυσα τὸ σπίτι μου. Τὸ παιδί μου τόβαλα σ' ἕνα ἄσυλο φιλανθρωπικὸ, τὴ μάνα μου τὴν ἔστειλα στὸν ἀδελφὸ της, στὸ χωριό». Ἐδῶ σταμάτησε. «Καὶ ἡ γυναῖκα σου;» τοῦ λέω μὲ δισταγμὸ. Ἡ ὄψη του σκοτεινίαισε καὶ κόμπιασε πάλι ἡ φωνὴ του. «Αὐτὴ δὲν ξέρω ποῦ βρίσκεται. . . . Ὅσες φορές πῆγα στὸ σπίτι τὸ δρῆκα κλειστὸ. Καθόμουν ὡρες ἀπ' ἔξω καὶ τὴν περιμένα μὲ φῶνια, μὲ γλυκά, μὰ δὲν ἐρχόταν. Ἐμαθα πὼς γύριζε μὲ ἄλλους κι' ἐρχόταν ἀργὰ τὴ νύχτα. Παραφύλαξα καὶ τὴν ἔπιασα. Σὰ μαῦρο κύμα μ' ἔπνιξε ὁ θυμὸς, θέλησα νὰ τὴ σκοτώσω καὶ νὰ σκοτωθῶ μὰ σκέφτηκα τὸ παιδί μου. Σὰν τρελλὸς πῆρα τὰ πράγματά μου κι' ἔφυγα. Τώρα εἶμαι ξεσπιτωμένος καὶ χωρὶς οἰκογένεια. Μοῦ πλήρωσε μὲ προδοσία τὴν τόση μου ἀγάπη, μοῖ σύντριψε τὴ ζωὴ μου, μοῖ γκρέμισε ὅτι καλὸ εἶχα μέσα μου. Τώρα περνῶ τὸ πιὸ σκληρὸ ἠθικὸ μαρτύριο». Δυὸ χοντρά δάκρυα κύλησαν σὰ πυρωμένα του μάγουλα κι' ἕνας ὑπόκωφος στεναγμὸς ὄγκωσε τὸ τυρανισμένον του στήθος.

* * *

Πέρασε κάμποσος καιρὸς ἀπὸ τότε. Πρὶν λίγες μέρες πῆγα σ' ἕνα νοσοκομεῖο ὅπου θὰ γινόταν μνημόσυνο «ὕπερ τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων». Σὲ μιὰ γωνιά εἶδα τὸν Πότη νὰ στέκεται χωρὶς τὶς πατερίτσες. Τοῦ χαμογέλασα καὶ τὸν χαιρέτησα ἀπὸ μακριά. Ἀνάμεσα στοὺς λυπημένους καὶ κοντὰ στὸν παπὰ ποῦψελνε τὴν ἐπιμνημόσυνη δέηση, ξεχώριζαν τρεῖς νέες γυναῖκες μαυροφορεμένες, ψηλές σὰ λιγερές φεργά-

δες. Τρείς χήρες με τις μακρυές πλερέζες στά καπέλα τους. Ἀπὸ λεπτή χρυσή ἀλυσίδα κρεμόταν στὸ λαιμό τους ἕνα μικρὸ μενταγιὸν με τὴν εἰκόνα τοῦ σκοτωμένου ἀντρα. Δὲν ξέρω ἂν ἦταν ἀδερφές ἢ ξένες ἀναμεταξύ τους. Γονατιστές κι' οἱ τρεῖς, σκυμένες με κατὰ ὑψη, ἔνωναν, κάτω ἀπὸ τὰ μαῦρα τους πέπλα, τὸν πόνο καὶ τὴν περηφάνεια τους γιὰ τοὺς ὠριαθάνατους νεκρούς. Κι' ὅταν κάποιοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἄρχισαν νὰ θγάσουν συγκινητικούς λόγους, ὅλοι σχεδὸν νιώθαμε στά μάτια μας ν' ἀνεβαίνουν τὰ δάκρυα. Σὲ μιὰ στιγμή εἶδα ἀπ' ἄλικρου τὸν Πότη νὰ κοιτάζει πονεμένα τὶς τρεῖς χήρες κι' ὕστερα νὰ σκεπάσει τὸ πρόσωπό του με τὸ μαντήλι. Ἐκλαιγε βαθεῖα, συγκρατημένα, σιωπηλά κ' οἱ ὦμοι του τραντάζονταν ἀπ' τὸ καταπιγμένο του ἀναφυλλητό.

Σὰν τελείωσε τὸ μνημόσυνο καὶ ὁ κόσμος ἔφευγε, πήγα κοντά του καὶ τὸν εἶδα πιὸ ψύχραιμο, μ' ὄλο ποὺ ἀκόμη τὰ μάτια του ἦταν κατακόκκινα. «Χαίρομαι — τοῦ λέω—ποὺ σὲ βλέπω καὶ περπατᾷς χωρὶς στήριγμα. Ἐκλείσει τὸ τραῦμα σου ἐντελῶς;»

«Αὐτὸ ἔκλεισε, ἀλλ' ἀνοίξε ἄλλο διαμπερὲς ποὺ ποτέ του δὲν θὰ κλείσει κι' οὔτε πιά θὰ γιατρευτῆ», μοῦ λέει με ἀργή φωνή. Καὶ σὰ γιὰ ν' ἀλλάξει κουβέντα —ἐνῶ ἡ σκέψη του παράδερνε γύρω ἀπ' τὸ ἴδιο πάντα ζήτημα—μοῦ λέει με συγκρατημένο πόνο δείχνοντάς μου τὶς χήρες ποὺ πέρναγαν κείνη τὴν ὥρ' ἀπὸ μπροστά μας: «Μακαρίζω τὶς ψυχὲς αὐτῶν ποὺ σκοτώθηκαν κι' ἄφησαν πίσω τους τέτοιες γυναίκες τιμημένες. Δὲν ἦταν νὰ εἶχα κι' ἐγὼ τὴν ἴδια τύχη μ' αὐτοὺς κι' ἄς ἔχανα τὴ ζωὴ μου; Ἡ ψυχὴ μου θὰ ζοῦσε τουλάχιστον τὴν ἀληθινή, τὴ θεϊκὴ τῆς ζωῆς, ἐνῶ τώρα ζῶ μέσα σ' ἕνα σώμα ποὺ ἡ ψυχὴ του ἔχει γιὰ πάντα νεκρωθῆ». Τί νὰ τοῦ πῶ; Τὸν κοίταξα βαθεῖα στά μάτια καὶ τοῦσφιξα τὸ χέρι σὲ βουβὴ ἀλλὰ εὐγλωττῆ ἀπόκριση.

Σωπαίνοντας τώρα, βλέπαμε τὶς τρεῖς μαυρόφορες, ἴδιες με τρεῖς ἀγγέλους τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀγάπης, νὰ κατεβαίνουν ἀνάλαφρες τὴ σκάλα τοῦ ἴσοκομείου. Ἐφευγαν πρὸς τὸν κατηφορικὸ τὸ δρόμο, κάτω ἀπὸ τοὺς ψηλοὺς εὐκάλυπτους, ἐνῶ τὰ μαῦρα πέπλα τους σιγοσανεμίζονταν στὸ πρῶνὸ ἀγέρι.

ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΕ Τ' ΑΝΘΙΣΜΕΝΟ ΣΤΑΧΥ ΤΟΥ ΒΑΝ ΓΚΟΓΚ

Ἄν δὲ σκεφτῶ στὸν ἀνθισμό θὰ χάσω τὴν ἐλπίδα
γιὰ τὸν βαρὺ καρπὸ.

Ὁ φόβος εἶναι μιὰ πληγὴ; Κι' ὡστόσο εἶναι φροντίδα
καὶ παιδεμοὺς ἄς θρῶ.

Γράφω γραμμὲς στά μάγουλα καὶ σφίγγω τὸ κοτσάνι
σὲ χεῖλη θυσινιά.

Μυρίζει ἡ ἐλπίδα ὑπέροχα καὶ βλέπω τὸ δρεπάνι,
πέρα τῆ θεμωνιά.

Ἀλήθεια, γῆ ἀγαπούλα μου, τὸν ἔρωτα λατρεύεις;
Θ' ἀπλώσω στὸν ἀγρὸ
τοὺς ὄμους μου μ' ἀσημικά νὰ μοῦ τοὺς χαϊδεύεις
καὶ ν' ἀποτρελλαθῶ.

Κι' ὅμως ὑπάρχει ὁ οὐρανός, ἡ τελευταία ἐλπίδα.
Ξυπνᾷ τὸν οὐρανὸ
ὁ ἴδρωτας ποὺ σπαρταρᾷ μέσ τὴν πικρὴ φροντίδα
καὶ μέσ τὸν παιδεμό;

Ἄς λυπηθῶ τὸν ἄνθρωπο ποὺ κρέμεται ἀπ' τὴν πλάση
σὰ φύλλο ἀπ' τὸ κλαδί,
κι' ὡστόσο πάλι ἄς τὸν χαρῶ ποὺ δὲν θὰ ξεπεράσει
τὴ ζωντανὴ μας γῆ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Γ.

Στὸ σημερινὸ σημεῖωμα θ' ἀσχοληθῶ κυρίως μὲ ἐρμηνείας καὶ διορθώσεις στὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἁγίου Θεόρου «Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων». Σὲ κριτικὸ σημεῖωμά του στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» (ἀρ. 205, Ἰουλ. 1952) ὁ κ. Κονομῆς ὑπεγράμμισε τὰ λάθη ποὺ ἔγιναν στὰ Κυπριακὰ δημοτικά, ποὺ ἔχουν περιληφθῆ στὴ Συλλογὴ. Τέτοια λάθη καὶ ἀπροσεξίες ἔχουν γίνῃ, δυστυχῶς, καὶ στὰ ἄλλα τραγούδια. Ἔτσι τὸ ἔργο ζημιώθηκε πολὺ, γιὰ τὸ συλλογῆς ἐμπιστεύθηκε ὑπερβολικὰ στὸν ἑαυτὸ του καὶ δὲ ζήτησε τὴ βοήθεια ἐνὸς φιλόλογου, ὅποτε θ' ἀπέφευγε πολλὰ λάθη καὶ θὰ μᾶς ἔδινε τότε μιὰ πράγματι μνημειώδη ἔκδοσιν, ὅπως φιλοδόξησε, φαίνεται νὰ κάμει. Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι θὰ φανῇ πιὸ προσεχτικὸς στὸ Β' τόμο.

11. Δύνασαι εὖ μωρὸν παῖν, ὅτι σοῦ πῶ νὰ ποίησας...
εἰς τὸ βοτάνιν τοῦ γιγαλοῦ τ' ἀλώνισ σου νὰ στήσης;

(Κύπρια Ἔπη, Ξ. Φαρμακίδης, π. 48. Τὰ Ἐκατόλ λόγια, σ. 132, στιχ. 129 — 131). Ἐξήγησιν σὲ ὑπόσημ.: Βοτάνιν=χόρτον· ἐνταῦθα δηλοῖ τὸ εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης εὐρισκόμενον φῦκος· ἐπομένως τὸ ἀλώνιον νὰ στηθῆ εἰς τὸν πυθμένα. Ὅπερ δηλοῖ τὸ ἀκατόρθωτον.

Σὲ παραλλαγὴ τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ, ποὺ μοῦ ἔγραψε πρὸ ἐτῶν ὁ μαθητῆς μου Κώστας Μιχαῆλ ἀπὸ τῆ Βάσα (Κελλακιοῦ), ὑπάρχουν οἱ ἑξῆς στίχοι:

Δύνασαι, παιδίκο, δύνασαι νὰ σπείρης, νὰ θερίσης
τ' εἰς τὸ γατάνιν τοῦ γιγαλοῦ τ' ἀλώνισ σου νὰ στήσης;

Γατάνιν ἢ βατάνιν (ἐναλλαγὴ τοῦ γ μὲ τὸ β) εἶναι ἡ λέξις ποὺ ταιριάζει. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρώτην σημασίαν, κορδόνι καὶ ὑστερα βρακοζώνι, λέγεται σήμερον στὰ Καρπάσια, ὅπως μοῦ σημειώνει ὁ φίλος κ. Κώστας Καρλεττίδης, δάσκαλος, βατάνιν=ἡ ὄλιος διόλου εἰς τὸ βάθος τῆς θαλάσσης ὄρατὴ γραμμὴ, ὁ ὀρίζων τῆς θαλάσσης.

Βατάνιν ἀντὶ γατάνιν λέγεται καὶ στὰ Δωδεκάνησα.

Β α τ ά ν ι ν ἔχω στὸν μπλεχτὴ καὶ τσόχαν εἰς τὸν ράφην.

(Δημοτ. τραγ. Ρόδου. Δωδεκάνησα τομ. Α' σ. 126).

Βατάνιν ἐπίσης, ὅπως γράφει στὸ ἴδιο μέρος ἡ κ. Ταρσοῦλη, λέγεται καὶ εἰδος χοροῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον τραγουδιέται τὸ παραπάνω τραγούδι.

Ὅλες οἱ παρακάτω διορθώσεις καὶ ἐρμηνεῖες εἶναι ἀπὸ τῆ Συλλογῆ Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων τοῦ Ἁγίου Θεόρου, Τομ. Α', Ἀθήνα.

12. Χαράκια ἀ μ α δ ο λ ὸ γ α ν ε καὶ ριζιμιά ξεκούνι.

Ἐρμηνεύει: συνταίριαζε (ὁμάδι—λογάω). Σωστὰ ἐρμηνεύει ὁ Α. Σαρής (Νεοελληνικὰ Ε' Γυμν. 1930, σ. 296): Ἔπαιζε ὡς ἀ μ ᾶ δ ε ς, δίσκον. Μοιάζει μὲ τὸ Κυπρ. παιγνίδι Κ ο υ κ ὸ π λ α κ α.

13. Κι' ἄρ ἐπεκεῖ νὰ ἐ γ ν ε φ ῖ ζ ' εἰς τὸ γλυκὺν τὸν ὕπνον.

Π. 33 (Τραπεζούντας) στιχ. 27. Στὴν ὑπόσημ. ἐξηγεῖται: θυβίστηκε στὸν ὕπνον.

Κοράσιον εἶδεν ὄραμαν, κοιμάται μὲ τὸ ταῖρον ἄς,
κι' ὄντες γ ν ε φ ῖ ζ ε ι καὶ τερεῖ, κοιμάται μοναχέσα.

Π. 290 (Κερασοῦντας), στιχ. 1—2. Ἐξηγ. γ ν έ φ ε ι, β λ έ π ε ι.

Τὸ ἐ γ ν ε φ ῖ ζ ω, γ ν ε φ ῖ ζ ω καὶ ἄρ. ἐνεφίξα (ἀπὸ τὸ ἐ κ ν ή φ ω) σημαίνει ξ υ π ν ᾶ καὶ ἀπαντᾷ συχνὰ σὲ τραγούδια τοῦ Πόντου καὶ τῆς ἄλλης Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ παράδοξο εἶναι ὅτι σὲ δυὸ ἄλλες περιπτώσεις ποὺ ἀναφέρεται σὲ ποιήματα τῆς Συλλογῆς (π. 18, Καππαδοκίας, στιχ. 68 καὶ π. 37 (Τραπεζούντας) στιχ. 26) δίνεται ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία καὶ ἐτυμολογία τοῦ ρήματος.

Ἄπ' αὐτὸ μονάχα μπορεῖ κανεὶς νὰ κρίνει πόσο βιαστικὰ κι' ἀπρόσεχτα ἔχουν γίνῃ οἱ ἐρμηνεῖες στὴ Συλλογῆ.

14. 'ποὺ πάνω 'ποὺ τὴ ράχην του σ κ ῦ λ ο ι λ α ο ἰ γυρίζουν....

Π. 13 (Ρόδου), στιχ. 16. Στὴν ὑπόσημ. ἐξηγεῖται: σκύλοι λαοὶ=πολλοὶ σκύλοι.

λοι· παίρνει δηλ. τὸ λαοὶ ὡς πληθυντ. τοῦ λαός, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι λα(γ)οί. Ἡ ἀποβολὴ τοῦ γ κοινὴ στὸ Δωδεκανησιακὸ ὅπως καὶ στὸ Κυπριακὸ ἰδίωμα.

Ἡ Ταρσοῦλη (Δωδεκάνησσα, τομ. Α', σ. 102) ἔχει σωστά τὸν στίχο:

Καὶ πάνω στὸ κεφάλιν του σ κ ὕ λ ο ι , λ α γ ο ἰ γ υ ρ ῖ ζ ο υ ν

Ἡ Κυπριακὴ παραλλαγή μᾶς δίνει καθωρότερα τὸ νόημα:

Πάνω στὲς μασκάλες του σ σ ὕ λ λ ο ι λ α ὀ ἄ ἔ ἄουροῦσαν.

(Ξ. Φαρμακίδη «Κύπρια Ἔπη», π. 2, στιχ. 100)· σκύλλοι ἔτρεχαν ξοπισω, κατεδίωκαν λαγόν.

15. Ὅχι γυναῖκες ἄ τ ρ ο φ ε ς, μόνον ἀγγαστρωμένες.

Π. 35 (Τραπεζ.) στιχ. 19. Ἄτροφες ἐξηγεῖ ἀδύνατες. Ἄ τ ρ ο φ η λέγεται στὴν Κύπρο ἡ αἶγα ποὺ δὲ γενᾷ. Ὁ Β. Μιχαηλίδης ἔχει στὴν 9ην Ἰουλίου, στροφ. 22 Μιὰν τ ὀ κ α ν τ ῆ ἄι μιὰν ἄ τ ρ ο φ η ν καίσιιν νά σου φέρω. Τ ὀ κ α ἦ σωστότερα τ ο κ ἄ (δ) α = ἡ αἶγα πο ὐ γενᾷ. Ἄτρωφη λοιπὸν καὶ ἡ γυναῖκα ποὺ δὲ γενᾷ (κατ' ἀντίθεση μὲ τὶς ἐγγαστρωμένες).

16. Τούρκικα ἐρίδα φωνή, δὲ μ' ἐπωλοηθῆκα.
Ρωμαῖκα ἐρίδα φωνή, δὲ μ' ἐπωλοηθῆκα.
Πασαπιστῆς ἐφώναξα, δὲ μ' ἐπωλοηθῆκα.

Π. 60 (Ρόδου), στιχ. 16—18. Πασαπιστῆς ἐξηγεῖ: μὲ ὅλη μου τὴ δύναμη· ἐνῶ ἀπὸ τοὺς προηγούμενους στίχους (φώναξα Τούρκικα, φώναξα Ρωμαῖκα) συνάγεται ἡ σημασία σ ἐ κ ἄ θ ε γ λ ὦ σ σ α ν (κάθε πίστησι πάσα = κάθε).

17. Ὁ ἀντρας τῆς γίνῃ πιστικὸς κ' ὁ πεθερὸς π ρ ε δ ἄ ρ η ς .

Π. (ἡ Φοῖβω), στιχ. 8. Πρεδάρης ἐξηγ. φ ὕ λ α κ α ς (λ. Τουρκ.).

Τὸ πρεδάρης ἢ ὀρθότερα πραιδιάρης, ἀπὸ τὸ πραιδα (Λατ. praedia) = λεία, λαφυραγωγία, δὲ μπορεῖ νὰ σημαίνει φύλακας.

Πρεδάρης (ὑπάρχει σήμερα καὶ κύριον ὄνομα στὴν Ἑλλάδα) σημαίνει ἐκεῖνον ποὺ ἀρπάζει, ποὺ κλέβει ἀπὸ τὰ χτήματα τῶν ἄλλων. Μὲ αὐτὴ τὴ σημασία λέγεται σήμερα στὴν Κύπρο (στὴν Πάφο ἰδίως) γιὰ τὰ ζῶα· πρεάρης ἢ πλεάρης βοῦς, ποὺ μπαίνει σὲ ξένα χτήματα καὶ κάνει ζημιὰ. Πραῖ(δ)α, πραιεύγω καὶ πραιάρις λέγεται ἐπίσης στὴν Κάρπαθο (Μ. Μιχαηλίδου, Νουάρου, Δημοτ. Τραγοῦδια Καρπάθου, σ. 335) καὶ στὴ Χίο.

Μὲ τὸ τρίτο αὐτὸ σημείωμα κλείω γιὰ τὴν ὥρα τὴ μικρὴ μου αὐτὴ μελέτη. Ὅπως ἔγραψα καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης, οἱ φιλόλογοι στὸν τόπο μας ἀντιμετωπίζουμε σοβαρὲς δυσκολίες στὸ ἔργο μας. Ἡ ὀρθὴ καὶ ἀκριβὴς ἐρμηνεία τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων εἶναι λεπτὴ καὶ εὐχάριστη ἐργασία, ὠφέλιμη ὄχι μόνον γιὰ τὸ φιλόλογο ποὺ καταπιάνεται μ' αὐτὴ, μὰ καὶ γιὰ ὅσους διαβάζουσι λογοτεχνία. Ἐλπίζω, ὅτι καὶ ἄλλοι συνάδελφοι, ἰδίως ἀπὸ τοὺς νεώτερους, ποὺ διαβάζουσι μὲ ἀγάπη τοὺς Νεοέλληνες λογοτέχνες, θὰ ἔχουν τὴν ὑπομονὴ νὰ καταγράψουσι κάθε λέξη, ἔκφραση ἢ ἰδιωματικὴ φράση, ποὺ παρουσιάζει δυσκολία στὴν κατανόησιν καὶ δὲν ἀπαντᾷ στὰ ἐν χρήσει λεξικά. Αὐτὸ θὰ βοηθήσει γιὰ ν' ἀποκτήσουμε τὸ συντομώτερο τὸ ἀπαραίτητο λεξικὸ τῆς Νεοελληνικῆς, ἀφοῦ δὲν κατορθώθηκε ἀκόμα νὰ ἐκδοθῇ τὸ Ἱστορικὸ λεξικὸ—ποῦ μόνον 3 τόμοι εἶδαν ὡς τώρα τὸ φῶς, ὕστερ' ἀπὸ ἐργασία 40 καὶ πλέον ἐτῶν. Ἡ Νεοελληνικὴ στὸ διάστημα αὐτὸ ἔχει πλουτισθῆ καὶ ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ προπάντων ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες μας, οἱ ὁποῖοι, ἀξιέπαινα, χρησιμοποιοῦν ὄχι μόνον τὸν ἀνεξάντλητο θησαυρὸ τῶν ἰδιωμάτων ἀλλὰ καὶ πλάθουσι κάποτε καινούργιες λέξεις ἢ δαειζόνται ἀπὸ ξένες γλώσσες, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπαιτεῖ. Τοὺς κατηγοροῦν κάποτε, εἰν' ἀλήθεια, γιὰ λεξιθηρία, νοθεῖα ἢ διασμὸ τῆς γλώσσας, ὅπως ἔκαναν γιὰ τὸν Γρυπάρη, τὸν Παλαμὰ καὶ τελευταῖα γιὰ τὸν Καζαντζάκη καὶ ἄλλους. Κατηγορία ἀδικη, ποὺ προδίνει ἀγνοία τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἢ ὁποῖα διδάσκει ὅτι οἱ γλώσσες τῶν πολιτισμένων λαῶν—ἀρχαία Ἑλληνικὴ, Λατινικὴ, Ἀγγλικὴ κ.ἄ.—πλουτίστηκαν μὲ ὄλους τοὺς τρόπους, μ' αὐθόρμητες δηλ. δημιουργίες ἀπὸ τὸ λαὸ, δάνεια ἀπὸ ἄλλες γλώσσες καὶ ἐνσυνείδητες δημιουργίες ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες καὶ ἐπιστήμονες. Ὅσοι λογοτέχνες χρησιμοποιοῦν ἰδιωματικὰς λέξεις καὶ φράσεις καλὰ θὰ ἔκαναν νὰ μιμηθῶν τὸ παράδειγμα μερικῶν, ὅπως ὁ Ξενοπόπουλος ἄλλοτε καὶ τελευταῖα ὁ Πρεβελάκης καὶ ἄλλοι, νὰ δίδουσι καὶ τὴν ἐρμηνεία τους σὲ ὑποσημειώσεις στὸ κείμενο ἢ πίσω σ' ἓνα γλωσσάριο.

Κ. Α. ΠΙΛΑΒΑΚΗΣ

ΕΝΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Τὸ παρακάτω ποίημα τοῦ Βασίλη Μιχαηλίδη, ἀνέκδοτο μέχρι σήμερα, τ' ἀκουσα τυχαῖα πρὶν ἀπὸ καιροῦ ἀπὸ τὸ στόμα ἑνὸς Κυπρίου ἐγκατεστημένου στὴν Ἀθήνα, τοῦ κ. Λεωνίδα Παπαϊωάννου, ποῦ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δώσῃ κι' ἕνα ἀντίγραφο ἀνυπόγραφο. Ἀργότερα ἔμαθα ὅτι ἔχει τὸ αὐτόγραφο τοῦ ποιήματος ὁ κ. Αἰμίλιος Φράγκος, ἀπὸ τὴ Λεμεσό, ἀλλὰ δυστυχῶς κάπου τόχει δώσει ἢ τόχει βάλει καὶ δὲν τὸ βρῖσκει.

Τὸ ποίημα γράφτηκε στὰ μέσα τοῦ Γενάρη τοῦ 1917 γιὰ τὸν γάμο τοῦ κ. Δημήτρη Φράγκου, γιοῦ τοῦ μ. Νησιφορῆ Φράγκου, τοῦ «γέρου τῆς Περοκκλησιᾶς» ὅπως τὸν λέει ὁ ποιητής. Ἡ Κα' Ἐλένη Δ. Φράγκου θυμᾶται πῶς τῆς τόχε δώσει ὁ ποιητής—ποῦ τότε ἔμενε στὸ φτωχοκομεῖο καὶ τὸν ἐπισκεπτόταν συχνά—ὡς δῶρο γιὰ τὸν γάμο τῆς. Ὁ ἴδιος δὲν θέλησε νὰ πάῃ στὸ γάμο νὰ τὸ ἀπαγγεῖλῃ, γιατί ἦταν σὲ κακὰ χάλια. Τὸ ἀπάγγειλε ὁ κ. Παναγιώτης Κακογιάννης, τῆ δευτέρῃ μέρα τοῦ γάμου, ἀπὸ . . . καρέκλας.

Στὴν εἰκόνα ποῦ ἔχομε γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ποιητῆ, τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν ἔχει νὰ προσέβῃ τίποτε σημαντικὸ. Παρουσιάζει κάποιον ἐνδιαφέρον, γιατί ἔχει γραφτεῖ τὸν ἴδιον χρόνον ποῦ πέθανε ὁ ποιητής καὶ μᾶς δείχνει πῶς μέχρι τέλους ἡ Κυπριακὴ διάλεκτος τὸν βοηθοῦσε περισσότερο στὴν ποιητικὴ του ἐκδήλωση.

Τὸ ποίημα ἐκδίδω μὲ μερικὲς ὀρθογραφικὲς καὶ φθογγολογικὲς διορθώσεις. Οἱ στίχοι βρῖσκονται στὸ ἀντίγραφο μὲ τὴν ἴδια μετρικὴ διαίρεση, τοὺς χώρῃσα μόνο σὲ στρῶφες.

Φαίνεται πῶς πολλὰ ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Β. Μιχαηλίδη χάθηκαν γιὰ πάντα. Μιὰ ἀνεπιβεβαίωτη πληροφορία ποῦ εἶχα εἶναι πῶς κήκαν ἄρκετὰ «χαρτιά» ποῦχε στὸ μικρὸ του μπαούλο ὅταν πέθανε. Ἄλλα ποιήματα μπορεῖ νὰ μόνουν ἀκόμα σὲ διάφορα χέρια ἀνέκδοτα, κι' ἀξίζει νὰ δοῦνε τὸ φῶς μαζί μὲ τ' «Ἄπαντα» του. Τότε ἀληθινὰ κι' ὁ ποιητής

. . . θά σιαιρέται
ποῦ κάτω ποῦ τὸ μνήμαν.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΓΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΟΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ὁ γέρος τῆς Περοκκλησιᾶς
τῆ σήμερον ἀρμάζει
τὸν γιόν του τὸν μισόττερον
μὲ μιὰν ποῦ τοῦ ταιρκάζει.

Ἄκοῦσαν τὸ ποῦ τὰ χωρκὰ
τζί' ἤρτασιν οὐλλες τζί' οὐλλοι,
νὰ δοῦν τὰ στεφανώματα
τοῦ ὕστερου τοῦ γιουῦλλη.

Τζί' εἶπασιν «Λεῖπει ἢ μάνα του,
τζί' ἐν' ἄδικον, τζιαὶ κρίμαν».
Μὰ τζεῖνη πάλε σιαίρεται
ποῦ κάτω ποῦ τὸ μνήμαν.

Σὲ γειὰν τοῦ γέρου, τὸ λοιπόν,
μαζὶν τζιαὶ τ' ἀντροῦνου!
Νὰ φτάσουν οἱ νιοστάρμαστοι
στὰ χρόνια του ἐτζεῖνου!

† ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΙΣΠΑΝΙΑ - ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΛΑΪΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ *

Όταν πήρα, μέσα στον περασμένο Μάη, μία πρόσκληση από την Ισπανία να λάβω μέρος στο πρώτο εκεί διεθνές Μουσικό συνέδριο και φεστιβάλ, που επρόκειτο να διοργανωθεί στην Πάλμα της Μαγιόρκας, ή ευκαιρία να γνωρίσω από κοντά τη χώρα του Θερβάντες, το λαό της και τη ζωή του, έπαιρνε στη σκέψη μου δεύτερη θέση. Κείνο, που κυριαρχούσε μέσα μου, ήταν πώς θάκανα εκεί ένα διπλό καλλιτεχνικό προσκύημα: από τη μία στο Τολέντο, όπου έζησε ο Γκρέκο, κι' από την άλλη στη Μαγιόρκα, στο μοναστήρι της Βαλντεμόσας, όπου πέρασε λίγο καιρό ο Σοπέν κ' η Γεωργία Σάνδη. Όταν τὸ αεροπλάνο πλησίαζε στον Ισπανικὸν ὄριον, τὰ δὲν ἐνίωθα κείνη τὴν περίεργη συγκίνηση, τὴν ἀγωνιώδη ἀδημονία, πὸ ἐνίωθα πέρυσι ταξιδεύοντας στὴ Γιουγκοσλαβία. Εἶχα τὸ σίγουρο προαίσθημα, πὸς πῆγαινα σὲ μίαν χώρα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, μὲ δική της βέβαια φυσιογνωμία, ἀλλὰ ὄχι τόσο ριζικὰ διάφορη στὸν τρόπο καὶ τὴ σύνθεση τῆς ζωῆς, στὴ νοοτροπία καὶ ψυχροσύνη καὶ γενικὰ στὴν ἐθνικὴ ὑπόστασή της, ὅπως μοῦ φάνηκε ἡ Γιουγκοσλαβία.

Φτάσαμε στὸ αεροδρόμιο τῆς Μαδρίτης ἕνα γαλήνιο βραδυνό, μὲ τὴν ἀργοπορημένη γιὰ μᾶς δύση τοῦ ἡλίου. Ἀπὸ τὶς 7 τὸ πρωὶ ὡς τὶς 9 τὸ βράδυ διασχίσαμε τὴ Μεσόγειο ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ ὡς τὴ δύση μὲ τὴ γοητεία τῆς ταχύτητας, μὲ τὸ παράξενο ἐκεῖνο θέλητρο πὸ δίνει ἡ ἐκμηδένιση τῶν ἀποστάσεων καὶ πὸ δὲ θὰ ζήλευε ἀσφαλῶς ὁ πολυτίμους ταξιδευτὴς Ὀδυσσεύς.

Μὲ τὴν πρώτη ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἰσπανοὺς στὸ αεροδρόμιο ἐξαφανίστηκε ἡ ρωμαντικὴ σκέψη τοῦ καλλιτεχνικοῦ προσκύνηματος. Ἐνας χείμαρρος εὐχάριστων ἐντυπώσεων μᾶς συνεπήρε. Μὲ χαρούμενες φωνές, ἀγκαλιάσματα καὶ φιλιὰ ὑποδέχονταν μᾶς σὲ μίαν θερμὴ μεσογειακὴ ἀτμόσφαιρα ὅλοι τοὺς δικούς τους. Στ' αὐτὰ μοῦ ἤχουσε μὲ γλυκεῖα μουσικότητα ἡ ἰσπανικὴ γλῶσσα μέσα ἀπ' αὐτὸ τὸ φλύαρο μελισσολόι. Ὁ θερμὸς τόνος, φιλικὸς κι' αὐθόρμητος, πὸ μὲ δέχτηκαν, ἀπομάκρυναν ἀμέσως κάποιον δισταγμό, πὸ φυσικὰ νιώθει κανεὶς σὰν πρωτοπατάει τὸ πόδι του σὲ μίαν ξένη χώρα. Σὲ λίγο γίναμε κι' ὅλας φίλοι. Ἀπὸ τὸ αεροδρόμιο ὡς τὴν πόλη κάναμε μίαν γρήγορη ἀναλλαγὴ πληροφοριῶν γύρω ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὴ ζωὴ καὶ τὴν τέχνη τῶν λαῶν μας. Ὁ συνοδὸς μου, ὁ μόνος Ἰσπανὸς πὸ συνάντησα πὸ ἤξερε πολὺ καλὰ μίαν ξένη γλῶσσα, ἦταν καλὰ κατατοπισμένος ὄχι μονάχα στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία, ἀλλὰ καὶ στὴν Κυπριακὴ ἤξερε τὸ Κυπριακὸ ζήτημα ὡς τὶς λεπτομέρειες τοῦ δημοψηφίσματος μὲ τὶς ἀναλογίες τῶν Ἑλλήνων τοῦ νησιοῦ καὶ κείνων, πὸ ψήφισαν. Ἡ Μαδρίτη παρουσίαζε χαρούμενη ὄψη μὲ τοὺς φωτεινοὺς δρόμους καὶ τὰ πλήθη, πὸ σ' ἀτέλειωτα κύματα πηγαινοέρχονταν στὶς κεντρικὲς λεωφόρους. Γρήγορα κατάλαβα πὸς οἱ κάτοικοι τῆς Μαδρίτης ξεπερνοῦν κι' αὐτοὺς τοὺς Ἀθηναίους στὴ νυκτερινὴ ζωὴ. Ἡ μεγαλύτερη κίνηση τῆς πόλης ἀρχίζει μετὰ τὶς ἔντεκα, ὅπότε ἀρχίζουν κ' οἱ παραστάσεις τῶν θεάτρων. Στὴν Πάλμα οἱ ἐκτελείσεις τοῦ Φεστιβάλ ποτὲ δὲν τελείωσαν πρὶν ἀπὸ τὶς 2—3 τὸ πρωὶ.

Ἐπειδὴ εἶχα φτάσει στὴν Ἰσπανίαν 4—5 μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξὴ τοῦ Συνεδρίου, εἶχα τὴν ευκαιρία νὰ γνωρίσω τὴ Μαδρίτη μὲ κάποια ἀνεση. Ἡ πόλη παρουσιάζει ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον. Γενικὰ δίνει τὴν ἐντύπωση μίαν μοντέρνας δυτικοευρωπαϊκῆς μεγαλοπόλης· διατηρεῖ ὅμως γωνιῆς ἀπὸ τὰ πρώτα χρόνια τῆς ἱστορίας τῆς μὲ υπολείμματα ἀραβικῆς ἐπιδράσεως ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Εἶναι χαρὰ θεοῦ νὰ περπατᾷς στὰ πάρκα της, στὶς λεωφόρους καὶ στὶς πλατεῖες της. Κάθε μίαν ἀπὸ τὶς πλατεῖες της ἔχει κ' ἕνα δικὸ της χαρακτήρα: τοῦ Δὸν Κιχώτη μὲ τὸν Σάντσο ξωπίσω καὶ τὸν δημιουργὸ τους Θεοδάντες, τοῦ Κολόμβου, τοῦ Ποσειδῶνα, τῆς Κυβέλης μὲ τὸ κεντρικὸ ταχυδρομεῖο, πὸ νομίζει πὸς εἶναι πελώριος γοθθικός ναός, τὴν ἀρχαιόπρεπη τοῦ Ἡλίου... Μὰ δὲν πρόκειται νὰ προσπαθῶ νὰ σὰς περιγράψω τὴν πόλη, γιὰτὶ ὁ χρόνος δὲ μὲ παίρνει. Τὸ μεγαλύτερο καλλιτεχνικὸ ἐνδιαφέρον προσφέρει τὸ περίφημο Μουσεῖο Del Prado, ποῦναι γεμάτο θησαυροὺς. Ἐκεῖ εἶναι συγκροτημένα ἔργα τῶν μεγάλων Ἰσπανῶν ζωγράφων: τοῦ Goya, τοῦ Velazquez, τοῦ

(*) Σ' αὐτὴ μοῦ τὴ διάλεξη, πὸ δόθηκε στὸ Σύλλογο «Ἄρης» Λεμεσοῦ, στίς 5.11.1952, χρησιμοποίησα ὕλικὸ ἀπὸ ἕνα ἄρθρο μου στὴ «Μουσικὴ Κίνηση» Ἀθηνῶν («Ἐνα μουσικὸ προσκύημα στὸ μοναστήρι τῆς Βαλτεμόσας», τεύχος Ὀκτωβρίου, 1952) καὶ ἀπὸ μίαν ὁμῆλια μου στὸ Λονδίνο ἀπὸ τὸ Β.Β.С. («Τὸ διεθνὲς συνέδριο λαϊκῆς μουσικῆς») στίς 22 Ἰουλίου 1952.—Σ.Μ.

Murillo, καθώς και του Greco, Tintoretto, Tiziano και άλλων Ιταλών διδασκάλων. Μένεις εκεί ώρες και ξεχνιέσαι ανάμεσα στη «Βασιλική Οικογένεια» του Βελασκέθ, το χαριτωμένο «Θείο Βοσκόπουλο» του Μουρίλλιο και τις ρεαλιστικές σκηνές από την ισπανική ζωή του απάραμιλλου Γκόγια.

Λίγο έξω από το Μουσείο βλέπεις, ολοζώντανους τους τύπους των έργων του Γκόγια. Τους ήξερα κι' από τα προηγούμενα χρόνια, όταν έρχονταν στο Φεστιβάλ της Ουαλλίας. Οί Ισπανοί είναι πάντα οι πιο ζωηροί, οι πιο θερμοί, οι πιο θορυβώδεις, οι πιο εύκολοι στη συναδέλφωση, που δε νιάζονται από τις δυσκολίες της γλώσσας και καταφεύγουν σε χαριτωμένες παντομίμες για να συννενοηθούν. Οί ίδιοι είναι και στη χώρα τους. "Αν τύχει να ζητήσεις καμμιά πληροφορία, σπεύδουν άμέσως να σε βοηθήσουν αραδιάζοντάς σου με πρωτοφανή ταχύτητα όλες τις έπεξηγήσεις στη γλώσσα τους προσθέτοντας τις πιο ζωηρές χειρονομίες για να σου δώσουν να καταλάβεις. "Αν συμβεί να ξέρουν και πέντε-έξη λέξεις γαλλικές ή σπανιώτερα άγγλικές σου τις ξεφουρνίζουν χωρίς διαταγμό ανακατεύοντας τες με δικές τους στα πιο άπιθανα γλωσσικά συμπλέγματα! "Ετσι, ό ξένος δε νιώθει καμμιά στενοχώρια ανάμεσά τους. Χαίρεται μάλιστα τη συντροφιά τους και μελετάει τις έκδηλώσεις του λαού με πραγματική εύχαριστηση. "Ο Ισπανός είναι ό πιο θερμός μεσογειακός τύπος: τον βλέπεις να κινείται γρήγορα στους δρόμους και νομίζεις πως πάει τρεχτός να διεκπεραιώσει καμμιά έπείγουσα δουλειά. Τίποτ' άπ' αυτά. "Η ταχύτητά του ανακόπτεται από τον πρώτο φίλο, που θα συναντήσει και ή διασύνη του διοχετεύεται άμέσως σε άπίστευτη φλυαρία. Δέν είναι άσυνήθιστο άκόμη σοβαροί άνθρωποι, που περνούν από μπροστά σου βιαστικοί με ύφος «περίφροντι», να σταματήσουν ξαφνικά για να πετάσουν κανένα πείραγμα σ' ένα κορίτσι που περνάει. "Αν συμβεί κι' άκούσεις φωνές σε πολύ ζωηρό τόνο συνοδευμένες με άπειλητικές χειρονομίες, μην άνησχήσεις: είναι συνηθισμένη φιλική συζήτηση. "Από την άλλη μπορεί ό Ισπανός να σ' άγκαλιάσει και να σε φιλήσει για να εκφράσει τη χαρά και τον ένθουσιασμό του. Στο φετεινό Φεστιβάλ της Ουαλλίας δώσαμε το πρώτο βραβείο σε μια έξαιρετη Ισπανική χορωδία: όταν ό μαέστρος της ανέβηκε στη σκηνή να πάρει το έπαθλο, ήταν άσυγκράτητος στην έκδήλωση του ένθουσιασμού του. Χοροπηδούσε μπροστά στις χιλιάδες του κόσμου κινώντας την άσπίδα ψηλά κι' άγκαλιάζοντας όποιον εύρισκε μπροστά του. "Ενα από τα πιο χαριτωμένα έθνικά χαρακτηριστικά των Ισπανών είναι ή δλοκληρωτική έλλειψη άκριβείας στην ώρα. "Αν σου όρισει καμμιά συνάντηση Ισπανός, έπίσημος ή άπλός πολίτης, μη βιαστείς να πäs: μια ώρα καθυστέρηση είναι ένα συνηθισμένο λογικό όριο, που πρέπει να έχεις ύπ' όψη. "Η πρώτη μου έπαφή μ' αυτό το ισπανικό γνώρισμα έγινε από την έπομένη πούφτασα εκεί: με είδοποίησαν, πως ένας καθηγητής του Ωδειού της Μαδρίτης ήθελε να με γνωρίσει και μου ώρισε μάλιστα και την ώρα. Στη συνέντευξη ήρθε την έπομένη, μετά 24 ώρες! χωρίς να δείξει την παραμικρή στενοχώρια γι' αυτό. Μονάχα που όταν τουπα πως τον περίμενα τρεις ώρες την προηγούμενη μέρα, μούπε άπλά «είχα πολλή δουλειά χτές». Στο Διεθνές Συνέδριο ποτέ δέν άρχίζαμε με λιγώτερο από μια ώρα καθυστέρηση. Και πάντα υπενθύμιζον τους συνέδρους πως πρέπει να ναι άκριβείς! Και σ' αυτό το έπίσημο κλείσιμο του Συνεδρίου, που έγινε στο Δημαρχείο της Πάλμας, ό Δήμαρχος ήρθε μια ώρα άργότερα από την ώρισμένη ώρα. Με θεβαίωσαν πως αυτό γίνεται πάντα στις έπίσημες δεξιώσεις, σε παραστάσεις, συναυλίες, παντού. "Εξαιρούνται μονάχα οι ταυρομαχίες, που άρχίζουν άυστηρά στην ώρισμένη τους ώρα.

"Ο Ισπανικός είναι ένας λαός άφελής, εύθυμος, φλύαρος, εγκάρδιος, άνοικτόκαρδος, φιλόξενος, συζητητικός, εύεξαπτος, προχειρολόγος, άσυνεπής στην ώρα, καλός φίλος, και έξαιρετικά φιλόμουςος. "Η μουσική—το τραγούδι κι' ό χορός—είναι μέσα στο αίμα τους. "Ενώ πιθανόν να μην έχουν βάθος, έχουν λεπτότητα άισθήματος άνάμικτη με μίαν αυθόρμητη θερμότητα και ύπερβολή στην έκφραση, που δε συναντάς σ' άλλο λαό. Μού φαίνεται άκόμα, πως άπ' όλους τους μεσογειακούς λαούς είναι κείνος, που έχει πιο άνεπτυγμένο το άισθησιακό στοιχείο σαν κυρίαρχο σ' όλες τις έκδηλώσεις της ζωής. Αυτό είναι διάχυτο όχι μονάχα στη ζωή, άλλα και στη λαϊκή τους τέχνη, προ πάντων στο χορό. Οί λαϊκοί τους χοροί, μ' όλο το θαυμαστό σε συνδυασμούς, σε ποικιλία, σε όμορφία, σε χάρη, σε σβελτωσύνη πλούτου, είναι συχνά, σε τελευταία άνάλυση, μια έκφραση έρωτικής.

* * *

Παρασυρμένος από τη ζωή κόντεψα να ξεχάσω το καλλιτεχνικό μου προσκύνημα που ή σκέψη του κυριαρχούσε ώστόσο μέσα μου πριν φτάσω στην Ισπανία. Μετά

τις πρώτες εντυπώσεις ξαναγύρισε πάλι ή σκέψη αυτή πιο δυνατή από πριν. Ξεκινήσαμε, λοιπόν, ένα πρωινό Κυριακής για το Τολέντο. Για πρώτη φορά διαπιστώνω πόσο συγγενική είναι ή σύσταση του εδάφους με τη δική μας. Ο κάμπος έξω από τη Μαδρίτη είναι ολόχρυσος με τὰ ὠριμα στάχυα, πλαισιωμένα ἐδῶ καὶ κεῖ με μερικές ἐλλές. Τίποτε τὸ ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον, ὡς φύση, δὲν ὑπάρχει μέσα σ' αὐτὰ τὰ 68 χιλιόμετρα, πού χωρίζουν τὶς δυὸ πόλεις. Ἡ ζέστη τῆς ἡμέρας θυμίζει διαδρομὴ μέσα στὴ Μεσοαρία. Ξαφνικά τὸ τοπίο ἀλλάζει με τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ Τολέντου. Μιά μαγεία ἀπλώνεται μπροστά μας. Τὸ Τολέντο ὑψώνεται μεγαλόπρεπα καὶ ἐπιβλητικό πάνω στὸν ψηλὸ του λόφο, ἐνῶ γύρω του ἕνα ἡμερο ποτάμι καὶ ἕνα ὀλοπράσινο στεφάνι τὸ κάνουν τὰ φαντάζει σὰν μιὰ μυθική ἀπόκοσμη πολιτεία. Ὅταν πλησιάζεις ἀνακαλύπτεις σὲ κάθε βῆμα καλλιτεχνικούς θησαυρούς, ἔτσι πού νιώθεις πῶς ὀλάκερη ἡ πόλη αὐτὴ εἶναι ἕνα Μουσεῖο. Εἶναι ἀξιοθαύμαστο πόσο ζωντανὴ εἶναι ἡ παράδοση τοῦ παρελθόντος. Οἱ κάτοικοι τῆς ἀρέσκονται νὰ λένε πῶς ἡ πανάρχαι πόλη τους εἶναι ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀδάμ! Ἡ εὐνοϊκὴ θέση τῆς τῆν καμε πρωτεύουσα τοῦ ἀραβικοῦ κράτους καὶ παντοῦ διατηρεῖται ζωντανὴ ἡ ἀραβικὴ παράδοση. Ξεχωριστὸ τουριστικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ κατεργασία τοῦ χρυσοῦ μ' ἕνα πρωτότυπο τρόπο, πού ἀποτελεῖ τὴν εἰδικότητα τοῦ Τολέντο, στὴν κατασκευὴ ἐπίχρυσων κοσμημάτων, σπαθιῶν, μαχαιριῶν, φαλιδιῶν κ.λ. Μέσα ἀπὸ στενοὺς δρομίσκους ὀδηγοῦμαστε στὸ σπίτι τοῦ Γκρέκο. Ἐνα ἀπλό, καθαρὸ, καλὰ διατηρημένο καὶ περιποιημένο σπίτικι. Τὸ ὑποδωμάτιο τοῦ μεγάλου ζωγράφου, τὸ ἐργαστήριό του με τὴν παλέττα καὶ τὸ τριπόδι ἔτοιμα, λές κι' ὁ ζωγράφος ἐργαζόταν πρὸ ὀλίγου μέσα, τὸ δωμάτιο τῆς γυναίκας του, ἡ κουζίνα μ' ὅλα τὰ δοχεῖα καὶ τὰ ἐπιπλα. Πλαῖ βρίσκεται τὸ Μουσεῖο τοῦ Γκρέκο, ὅπου δὲν ὑπάρχουν πολλὰ ἔργα τοῦ Γκρέκο. Μιὰ ἀποψη τοῦ Τολέντο, ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα τοῦ μεγάλου ζωγράφου καὶ ἀντίγραφα τῶν δώδεκα Ἀποστόλων του πού βρίσκονται στὸν Καθεδρικό ναό. Στὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ εἶναι τὸ περίφημο του ἀριστούργημα «Ὁ ἐνταφιασμός τοῦ κόμητα Ὀρκαός». Παντοῦ μέσα στὸ Τολέντο νιώθει κανεὶς ζωντανὴ τὴν παράδοση τοῦ μεγάλου Κρητικοῦ ζωγράφου. Καὶ φεύγοντας ἀπὸ κεῖ ἀποκομίζεις μέσα σου ἕνα κομμάτι τῆς καὶ σὺ.

Οἱ μέρες τῆς ἀναφυχῆς πέρασαν κ' ἔφτασε γρήγορα ἡ μέρα τοῦ Συνεδρίου. Τὸ Διεθνὲς αὐτὸ Συνέδριο Λαϊκῆς Μουσικῆς ὀργανώθηκε στὴν Πάλμα τῆς Μαγιόρκας κ' ἦταν τὸ πρῶτο, πού γίνονταν στὴν Ἰσπανία. Προσκάλεσαν κάπου 22 ξένους καὶ πήγαμε 15· ἦταν ἐκεῖ μερικοὶ Γερμανοὶ καὶ Αὐστριακοὶ, καὶ ἕνας-δυὸ ἀπὸ τὴν Ἰταλία, τὴ Γαλλία, τὴν Ὁλλανδία, τὴν Ἐλβετία καὶ τὴν Ἀγγλία. Ταξιδέψαμε με τ' ἀεροπλάνο ἀπὸ τὴ Μαδρίτη. Ἡ Ἰσπανία ἀπὸ κάτω μας δὲν εἰδειχνε τὸν πλοῦτο σὲ ποτάμια καὶ πράσινο, πού ἔχει ἡ Ἰταλία. Τὸ θέαμα ὅμως, ὅταν φτάσαμε πάνω ἀπὸ τὴ Μαγιόρκα, ἦταν ἐξάισιο. Τὸ λιμάνι τῆς Πάλμας φάνταζε γραφικώτατο καὶ πέρα ἀπὸ τὴν πόλη ὀλοπράσινοι κῆποι καὶ δάση ἔδιναν στὸ τοπίο κάτι τὸ μαγευτικό. Παντοῦ μᾶς δέχονταν με ἐξαιρετικὴ θερμότητα καὶ χαρὰ. Ἀλλὰ δὲν διάζονταν ν' ἀρχίσουν δουλειά· ἀληθινὰ, μονάχα γιὰ ἀνάπαυση καὶ ψυχαγωγία θὰ μπορούσε νὰ ρθει κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ μαγεμένο νησί. Ὡστόσο, σύμφωνα με τὸ ἐπίσημο πρόγραμμα θ' ἀρχίζαμε στὶς 11 τὸ πρωί· ἡ ἔναρξη, ὅμως, ἀναβλήθηκε γιὰ τὶς 6 τὸ ἀπόγευμα καὶ αἰσιῶς ἀρχίσαμε στὶς 7. Πρὶν καλὰ-καλὰ τελειώθηκε ὁ πρῶτος ὀμιλητῆς τὸ θέατρο κατελήφθη ἐξ ἀπροόπτου ἀπὸ πλήθος παιδιῶν. Οἱ ξένοι θλέπαμε με ἀπορία ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Τί συνέβαινε; Ἀπλούστατα τὸ θέατρο ἦταν κρατημένο τὸ ἀπόγευμα γιὰ τὴ σχολικὴ τελετὴ τῶν παιδιῶν, πού ὀρίστηκε στὶς 6. Τὰ παιδιά ἔρχισαν ν' ἀρχίσουν στὶς 7 καὶ ἡ γιορτὴ τους ἀρχισε στὶς 8! Ἐμεῖς στὸ μεταξὺ ἀποσυρθήκαμε στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Μοναστηριοῦ, στὸ ὅποιο ἀνήκε κ' ἡ Σχολὴ καὶ τὸ θέατρο. Τὸ συνέδριο, πού ἀρχισε ὑπὸ τέτιους οἰωνοὺς, συνεχίστηκε κανονικὰ κατόπι καὶ παρουσιάστηκαν μερικές ἀξιόλογες ἐργασίες.

Κεῖνο ὅμως πού εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία πραγματικὰ ἦταν τὸ Φεστιβάλ λαϊκῶν χορῶν. Ἐκατοντάδες χορευτῆς ἔχαν συγκεντρωθεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἰσπανίας καὶ μερικοὶ ἀπὸ τὴ Γαλλία καὶ Πορτογαλία σὲ μιὰ πρωτοφανῆ λαϊκὴ γιορτῆ, πού τὴν χαίρονταν μ' ὅλη τους τὴν καρδιά ὄλοι. Οἱ ἐκτελέσεις γίνονταν μέσα στὴ μεγάλη ἀρένα ἀπὸ τὶς 11 τὸ βράδυ ὡς τὶς 2—3 τὸ πρωί καθημερινὰ γιὰ μιὰ ἑβδομάδα. Εἶναι δύσκολο νὰ περιγράψει κανεὶς τὴ γοητεία, πού μᾶς ἄφηνε ἡ ἀέννηση ποικιλία στοὺς χορογραφικοὺς συνδυασμούς, στὴν πλαστικότητα τῶν κινήσεων, στὰ θέματα, στὴν λεπτότητα τῶν ἐκτελέσεων, γενικὰ σ' ὅτι ἀφορᾶ τὸ χορὸ ὡς καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση. Ζωηρὲς ὀμάδες ἀπὸ τὴν Καταλωνία με τὰ χαρακτηριστικὰ τους πνευστὰ

όργανα, άλλες από τὸ Νεγκρίλλιο μὲ τυπικά εὐζωνικές στολές, άλλες ἀπὸ τὴν Ἀνδalousία, τὴν Κόρτομπρα, Βάσκοι, Μαγιορκينوί, ἀπ' ὅλα τὰ μέρη ἔφεραν ὁ καθένας κ' ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸν τόπο τους συνθέτοντας ἕνα μεγαλόπρεπο ζωντανὸ πίνακα. Φεύγοντας κάθε βράδυ, ἢ μᾶλλον κάθε πρωί, ἀπὸ κάθε παράσταση νιώθαμε ν' ἀντήχουν ζωηρά μέσα στὴ γαλήνη οἱ καστανιότερες κι' οἱ κιθάρες καὶ πρόβαλλαν μέσα στὸ σκοτάδι φωτεινές οἱ σιλουέτες τῶν Ἰσπανιδῶν μὲ τὶς πλαστικές κινήσεις τους, τὴ τσαχπινιά καὶ τὴν ἀσύγκριτη χάρη τους, στὰ περίφημα μπολέρο τους καὶ τὶς φρενιτώδεις seguidillas.

Ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες τόσο πιὸ ἀνυπόμονα πρόσμενα τὴ μέρα τῆς ἐκδρομῆς στὸ Μοναστήρι τῆς Βαλντεμόσας, ὅπου βρίσκεται τὸ μουσεῖο τοῦ Σοπὲν καὶ τῆς Γεωργίας Σάνδη. Σπάνια ἢ ἐπίσκεψη σ' ἕνα τόπο, ὅπου ἔζησε ἕνας μεγάλης καλλιτέχνης, μπορεῖ νὰ σοῦ δημιουργήσει τόσο δυνατὸ, καὶ τρυφερὸ μαζί, αἶσθημα συγκίνησης. Ἡ ρωμαντικὴ ἱστορία τῶν δυὸ ἐρωτευμένων καὶ τὸ τραγικὸ δράμα, τοῦ ἔζησαν ἐκεῖ καὶ ποῦ ἔδωσε ὡστόσο ζωὴ σὲ μουσικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἀριστουργήματα, δημιουργοῦν ἀσφαλῶς αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα. Τὸ χωριὸ Βαλντεμόσα μὲ τὸ περίφημὸ του μεσαιωνικὸ μοναστήρι βρίσκεται κάπου 18—20 χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν Πάλυμα. Τὸ αὐτοκίνητο, ὕστερα ἀπὸ μιὰ γοργὴ διαδρομὴ μέσα ἀπὸ τὴν κοιλάδα, ἀνεβαίνει ἀργὰ πρὸς τὸ βουνό. Ὅσο πλησιάζεις στὸ χωριὸ τὸ τοπίο γύρω ἀποκτάει μιὰ συναρπαστικὴ γοητεία, μὲ ἕνα ἀπερίγραπτο πλοῦτο χρωμάτων καὶ σχημάτων. Ἐνα πελώριο δάσος ἀπὸ χιλιῶν εἰδῶν δέντρα περιβάλλει στοργικὰ τὸ μοναστήρι καὶ σχηματίζει, λές, μιὰ στρατιά προσκυνητῶν, ποῦ ἤρθαν ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου μὲ τὶς ποικίλες στολές τους καὶ περιμένουν σιωπηλῶς τὴ σειρά τους νὰ ἐπισκευοῦν τὸ μοναστήρι. Αἰωνόβιες καὶ χιλιόχρονης ἐλιές μὲ τὴν ἀργυρόχρωμη φυσιογνωμία τους ἀνακατεμένες μὲ χαρούμενες ροδιές, μὲ λυγροκόρμες λεύκες, μὲ θαυτοπράσινες συκιές, μὲ ψηλές φοινικιές, μὲ πεύκα, μὲ κέδρους, χαρουπιές, ἀμυγδαλιές, πορτοκαλλιές, λεμονιές, μερσινιές, σ' ἕνα ὀργιαστικὸ πραγματικὰ σύνολο.

Τὴν ἴδια διαδρομὴν ἔκανε κάποτε κι' ὁ Σοπὲν μὲ τὴ Σάνδη σ' ἕνα πρωτόγονο ἀμάξι μέσα ἀπὸ δρομίσκους σχηματισμένους ἀπὸ ρυάκια καὶ χειμάρρους. Τὸ μοναστήρι προβάλλει ἐπιβλητικὸ πάνω στὴν κορυφὴ, ἀπὸ πάνω ἀπ' τὸ χωριὸ καὶ τὸ ἄπειρο αὐτὸ πλήθος τῶν σιωπηλῶν προσκυνητῶν. Ὅταν ὅμως φτάνουμε στὸ χωριὸ ἔχω τὴν ἐντύπωση, πῶς τὸ μοναστήρι εἶναι πολὺ πιὸ κοντὰ στὸν κόσμο ἀπ' ὅ,τι τὸ περίμενα ἀληθινὰ, μιὰ συνέχεια ἀπὸ χωριού. Λίγα βήματα πρὸς τὰ πάνω μᾶς φέρουν κι' ὅλας στὴ μικρὴ πλατεία τοῦ μοναστηριοῦ. Ἀντικρῶ, τὸ παλάτι τοῦ Βασίλη Μαρτίν, ποῦ στὰ 1399 ἱδρύσθη τὸ μοναστήρι, ἀποτελεῖ τὸν ταιριαστὸ του σύντροφο. Δεξιὰ κι' ἀριστερὰ οἱ Μαγιορκέζοι, ἀπόγονοι τῶν νησιωτῶν ποῦκαναν μαρτυρικὴ τὴ ζωὴ τοῦ Σοπὲν καὶ τῆς Σάνδη, ζοῦνε σχεδὸν ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν πώληση ἀναμνηστικῶν τοῦ ρωμαντικοῦ ζευγαριοῦ. Οἱ συνάδελφοί μου ἔχουν σκορπιστεῖ γύρω, ἄλλοι κοιτάζοντας τὰ σουβενίρ, ἄλλοι παρακολουθώντας τὰ τραγούδια καὶ τὶς κιθάρες σ' ἕνα γειτονικὸ κέντρο κι' ἄλλοι τριγυρνώντας κάτω ἀπ' τὰ πλατάνια τῆς πλατείας. Ἐγὼ νιώθω ἕνα ἀπεριόριστο αἶσθημα ἀδημονίας νὰ δῶ τὸ κελλὶ τοῦ Σοπὲν, μιὰν ἀκατανίκητη ἔλξη πρὸς τὸ μοναστήρι, καὶ προχωρῶ πρὸς τὴν εἴσοδο. Μιὰ ἀπλὴ, χαμηλὴ πόρτα ὀδηγεῖ πρὸς τὸ στενόμακρο θολωτὸ διάδρομο τῶν κελλιῶν. Δὲν προφτάνω νὰ προχωρήσω κι' ἀντικρῶζω ἀπ' ἔξω στὸ δεύτερο κελλὶ ἀριστερὰ τὴν ἀναμνηστικὴν πλάκα. Μπαίνω μὲ κάποια ἀκαθόριστη συγκίνηση στὴν ψυχὴ, λές καὶ περιμένα ν' ἀκούσω τὸν ξερὸ βῆμα τοῦ ἀρρώστου ἢ κανένα ἀπαλὸ ψιθύρισμα τοῦ πιάνου νὰ θγαίνει ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ κελλιοῦ. Τὸ κελλὶ—μουσεῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ δυὸ δωμάτια μ' ἕνα μικρὸ χῶλ στὴ μέση. Σ' αὐτὸ τὸ χῶλ εἶναι μερικὰ ἐπιπλα, μερικὸι πίνακες, ἕνα πορταῖτο τῆς Σάνδη καὶ μερικὰ σκίτσα τοῦ γιοῦ τῆς Μαρίας. Στὸ δεξιό, τῆς Γεωργίας Σάνδη, μαζί μ' ἄλλα σουβενίρ, εἶναι φυλαγμένα πολλὰ χειρόγραφα τῆς μεγάλης λογοτέχνης, τοῦ περίφημου βιβλίου τῆς «Ἐνας χειμῶνας στὴ Μαγιόρκα». Τὸ ἀριστερὸ εἶναι τὸ δωμάτιο τοῦ Σοπὲν. Ἡ ἀτμόσφαιρα μέσα σ' αὐτὸ προκαλεῖ ἀληθινὰ κάποιο δέος. Στὸ βάθος, στὴ γωνιά, ἐκτός ἀπὸ τὸ πορταῖτο τοῦ μεγάλου καλλιτέχνη, εἶναι τὸ κυριώτερο ἀπόκρημο τοῦ μουσείου: τὸ μικρὸ μαγιορκινὸ πιάτο, μ' αὐτὸ ποῦ ὁ Σοπὲν ἔγραψε ὅλα του τὰ Πρελούδια, πρὶν νὰ φτάσει τὸ μεγάλο, ποῦ τοῦστειλε ἀπὸ τὸ Παρίσι ὁ οἶκος Πλεγιέλ. Ἐδῶ, σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ στενόμακρο κελλὶ ἀντήχησαν γιὰ πρώτη φορὰ οἱ ἦχοι τῶν πιὸ σπαρακτικῶν μελημάτων μιᾶς πολυβασανισμένης ψυχῆς.

Ἐδῶ ἀντήχησαν οἱ θλιβερές νότες τοῦ Πένθιμου Ἐμβατηρίου κι' ὀλόκληρη ἡ Σονάτα σὲ σί ὕφ. Ἐδῶ, μέσα ἀπὸ τὴ ζοφερὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ πόνου καὶ τοῦ μαρτυ-

ρίου, αντίησαν, κατά παράξενο τρόπο, οι θριαμβευτικοί τόνοι της Πολωνέζας σε λά, κι' αυτής σε ντό (έργ. 40). Σ' αυτό το μοναστήρι, πού, καθώς λέει η Σάνδη, ήταν για τόν Σοπέν γεμάτο «τρόμους και φαντάσματα», βρήκε ο συνθέτης τη δύναμη να προσφέρει τη μαγεία της δεύτερης Μπαλλάντας του, την τρυφερή ευαισθησία των δυο Νυκτωδίων, έργ. 37, τη δραματικότητα του Τρίτου Σκέρτσου και τη χάρη της Μαζούρκας του, έργ. 41, αρ. 2.

Από την άλλη μεριά του κελλιού είναι ένα μεγάλο Πλεγιέλ, χαρισμένο στο μουσείο, με το οποίο έχουν ζωντανέψει σε αναμνηστικά φεστιβάλ τη μουσική του μεγάλοι πιανίστες, πού έσυραν τὰ εύλαβικά τους θήματα ως τη μακρυνή αυτή γωνιά. Ένα πορτραίτο του μεγάλου καλλιτέχνη, το χειρόγραφο μίας Μαζούρκας, το βιολί ενός ντόπιου μουσικού, πούπαιζε στο Σοπέν λαϊκούς χορούς της Μαζούρκας και μερικά αντίκειμενα συμπληρώνουν την εικόνα του δωματίου του. Και τὰ δυο δωμάτια με το μεσαίο διαμέρισμα δίνουν σ' ένα μικρό χαριτωμένο κήπο, γεμάτο λουλούδια και πρασινάδα, με μία μικροϋτσική δεξαμενή, τόση δὲ μόλις ένα τετραγωνικό μέτρο, με δυο-τρία χρυσόψαφα. Όλα μινιατούρες όμορφιάς. Από την άκρη του κήπου απλώνεται κάτω στο βάθος και γύρω ένα θέαμα άξέχαστο. Ο κάμπος με τους καταπράσινους λόφους και την ήμερη θάλασσα στο βάθος κάνουν ένα μαγευτικώτατο πινάκα σ' αυτή την ώρα του δειλινοῦ. Τέτιο θέαμα θά έφερνε τη γαλήνη στην ψυχή του καλλιτέχνη, όταν σπάνια έβγαινε απ' το κελλί του. Σ' αυτόν το μικροϋτσικό κήπο με την άπεραντωσήν του όρίζοντα έγραψε ή μεγάλη λογοτέχνηδα μερικές από τις ωραιότερες σελίδες της και μερικές από τις πιο πικρόχολες κρίσεις της για τους Μαγ ορκέζους για όσα τους έκαναν να ύποφέρουν εκεί.

Κάθουμαι σε μία γωνιά του κήπου κι' αναπολώ την τραγική τους ιστορία. Στο νησί ήρθαν το φθινόπωρο (8 Νοεμβρ.) του 1838. Ένα μικρό πλοίο «Ο Μαγιορκινός» τους έφερε στην Πάλμα από τη Βαρκελώνη. Πέντε επίβατες όλοι κι' όλοι. Η κυρία Duclenahit (Γ. Σάνδη), τὰ δυο παιδιά της, ο Σοπέν και μία ξένη. Η Πάλμα εκείνη την εποχή ήταν μία μικρή κλειστή πολιτεία. Το ζευγάρι έγκαταστάθηκε προσωρινά σε μία μικρή πανσιόν και δὲν έβρισκε λόγια να εκφράσει τη χαρά του. Ο Σοπέν έγραφε στο φίλο του Φοντανά : «Είμαι στην Πάλμα, ανάμεσα στις φοινικίες, στους κέδρους, στους κάκτους, τις έλιές, τις πορτοκαλλιές. Ο ούρανός κ' ή θάλασσα καταγάλανοι, τὰ δουνά σμαραγδένια κι' ο άέρας παραδεισιακός». Υπάρχει ήλιος όλη την ήμερα. Όλος ο κόσμος είναι ντυμένος με καλοκαιρινά και κέει ζέστη. Τη νύχτα άκούει κανείς για ώρες όλόκληρες τραγούδια και κιθάρες». Το μέρος όμως δὲν ήταν και τόσο βολικό και μετακινήθηκαν σ' ένα έξοχικό σπίτι έξω από την Πάλμα. Ο καιρός ήταν γλυκός και θερμός, κι' ο Σοπέν ιδιαίτερα ένιωθε άληθινή ανάζωογόνηση. Μά ή εύτυχία τους δὲν κράτησε πολύ. Από τις άρχές του Δεκέμβρη ξέσπασε μία τρομερή κακοκαιρία, πού κράτησε σχεδόν όλο το χειμώνα και πού είχε όδεινρη επίδραση στην άρρώστεια του Σοπέν. Κι' όταν, καθώς ήταν πιά άναπόφευκτο, έγινε γνωστό πώς ο καλλιτέχνης ήταν φυματικός, έγιναν, καθώς έγραφε ή Σάνδη, «αντίκειμενο τρόπο και φρίκη για όλο τόν κόσμο». Κανένας πιά δὲν τους πλησίαζε κι' ο κλοιός, πού είχε στο μεταξύ σχηματισθεί γύρω τους, έκανε τη ζωή τους άνυπόφορη. Η παρουσία του παράνομου ζευγαριού μέσα σ' ένα νησι άποκλεισμένο από τόν άλλο κόσμο άποτέλεσε ένα κοινωνικό σκάνδαλο. Η Μαγιόρκα, κείνη την εποχή, ελάχιστη έπαφή είχε με την ξηρά κ' οι κάτοικοί της ζούσαν ανάμεσα στα φρούρια και τὰ άρχαία μνημεία, μακριά από την εξέλιξη των γεγονότων στην Ευρώπη, στις άρχές του 19ου αιώνα, προσηλωμένοι άσπληρα στη θρησκευτική και οικογενειακή παράδοση. Έτσι, ή Γεωργία Σάνδη ήταν κι' αυτούς, δίχ μονάχα με την έμφανίση της αλλά και με τις φιλελεύθερες και επαναστατικές αντίληψεις της, μία καθημερινή πρόκληση κατά των άρχών τους. Η έλεύθερη κίνηση της μέσα στην πόλη, τὸ κάπνισμα κ' οι αντίθρησκευτικές ιδέες, πού δὲ δίσταζε να εκφράσει, την έκαναν να παρουσιάζεται στα μάτια των άπλοϊκών νησιωτών σαν ένας θηλυκός Μεφιστοφελής. Σε κάθε πέρασμά της τὰ παράθυρα ανοιγόκλειναν, κεφάλια πρόβαλλαν και ματιές με βαθύ νόημα ανταλλάσσονταν! Κ' ή στενόκαρδη φαντασία έδινε κ' έπαιρνε, κ' έσχημάτιζε με τη Σάνδη ένα δημόσιο κίνδυνο, ένα άληθινό ήφαιστειο, πούθρε να έγκατασταθεί στην ήμερη κοινωνική ατμόσφαιρα της Πάλμας. Κι' όμως ή γυναίκα αυτή μπορούσε να δώσει μαθήματα σε πολλούς Μαγιορκέζους. Μία κυρία της εποχής περιγράφει με πολλή συμπάθεια στα άπομνημονεύματά της τη Σάνδη. Μιλάει, ιδιαίτερα, για τὸ άσπληρό και σεμνό ντύσιμό της, προσθέτοντας πώς ποτέ στο σπίτι της δὲν κάπνιζε ή Σάνδη. Μ' άξιοθαύμαστη, άλήθεια, δύναμη και θαυεία άφοσίωση

στάθηκε στο πλευρό του μεγάλου καλλιτέχνη, αλύγιστη μπροστά στις αφάνταστες δυσκολίες, πούχαν να αντιμετωπίσουν καθημερινά, αφήφώντας τα πικρόχολα σχόλια του κόσμου και τους κινδύνους για τα παιδιά της και την ίδια μεταδόσεως της τρομερής αρρώστειας, πιστή και τρυφερή σύντροφος στις μέρες του μαρτυρίου του. Κι' ό Σοπέν υπερευαίσθητος, όπως ήταν, υπόφερε διπλά μ' αυτήν την κατάσταση και γινόταν ολόενα πιο δύσκολος και πιο δύστροπος. Η Γεωργία Σάνδη μάς δίνει αργότερα, μετά το θάνατο του Σοπέν, στο βιβλίο της «Ιστορία της ζωής μου» μιὰ ζωντανή εικόνα του Σοπέν. «Καμμιά ψυχή, γράφει, δεν ήταν πιο ευγενική, πιο άδρή, πιο ανιδιοτελής. Καμμιά σχέση πιο τιστή και πιο άφωσιωμένη, κανένα πνεύμα πιο λαμπρό, καμμιά διάνοια πιο σοβαρή και πιο ολοκληρωμένη σε ό,τι ήταν της ειδικότητάς της. Άλλά, άλλοίμονο, καμμιά διάθεση δεν ήταν τόσο άνομοια, καμμιά φαντασία πιο θυελλώδης και πιο παράφορη, καμμιά απαίτηση της καρδιάς πιο άδικα-νοποίητη... Έκτός απόμένα και τα παιδιά, όλα του ήταν αντιπαθητικά και έξοργιστικά κάτω από τον ούρανο της Ισπανίας. Πέβαινε από άνυπομονησία να φύγομε».

Υπό τις συνθήκες αυτές ή μετάβαση στο μοναστήρι της Βαλντεμόσας τους φάνηκε σαν μιὰ λυτρωτική αλλαγή. «Θά πάω, γράφει ό Σοπέν με ζωηρή έλπίδα στην καρδιά, να κατοικήσω σ' ένα μοναστήρι θαυμάσιο, στην ωραιότερη τοποθεσία του κόσμου—μέ τη θάλασσα, τα βουνά, τις φοινικιές, τις χιλιόχρονες έληές». Πόσο γρήγορα όμως άπατήθηκε. Το μοναστήρι, εγκαταλειμμένο από τους μοναχούς, έγινε γι' αυτούς μιὰ έρημηκή, καταθλιπτική φυλακή, που την έννευριστική σιωπή της τάραξαν περιοδικά μονάχα οι χαρούμενες φωνές των παιδιών της Σάνδη. Η κατάσταση της άρρώστιας τους παρακολουθούσε πάντα, κ' ή διατροφή τους ήταν ένα πραγματικό πρόβλημα, γιατί ούτε με χρυσάφι, στο χέρι δεν τους πλησίαζε κανένας, λές και είχαν χολέρα, κατά την έκφραση της Σάνδη. Το μαρτύριο αυτό κράτησε δυό μήνες. Τίποτε πια δε μπορούσε να τους κρατήσει και με το πρώτο άνοιγμα της συγκοινωνίας με την ξηρά έφυγαν άπ' αυτό το νησί με την παραδεισιακή όμορφιά, που τους στάθηκε όμως μιὰ κόλαση μαρτυρίου.

Τώρα μέσα στο κελλί και στον κήπο υπάρχει ένας τόνος χαρούμενος με διάχυτο αίσθημα εύλαβείας. Οι άπόγονοι έχουν ξεπληρώσει, με τη στοργή και την αγάπη που έχουν περιβάσει τα πάντα εδώ, ένα χρέος κ' έχουν εξιλεωθεί για την έχθρότητα των προγόνων τους προς το καλλιτεχνικό ζευγάρι. Η ψυχή του Σοπέν, ή τόσο εύαίσθητη στη «γλυκύτητα της στοργής», θά είναι ίκανοποιημένη από τη στοργική φροντίδα κι' άφασίωση, που νιώθει κανείς 'α κυριαρχεί μέσα σ' αυτό το κελλί—μουσείο. Ίσως ή έκφραση «κελλι—μουσείο» να δημιουργεί κάποια ψυχρή εικόνα στη φαντασία εκείνου που δεν το είδε. Αυτό θάταν άδικο, γιατί παντού γύρω επικρατεί μιὰ θερμή άτμόσφαιρα οικειότητας, ένας ζεστός φιλικός τόνος, λές κ' οι έννοιες ή ζούνε ακόμα ανάμεσα στα χερσόγραφα τους, τα σκίτσος, το πιάνο, τα λουλούδια στο δάξο. Και φεύγοντας έχεις την έντύπωση, πώς έχεις περάσει ένα άπόγευμα με το Σοπέν και τη Γεωργία Σάνδη, που σε παρακολουθούνε από τη θέση τους στον τοίχο ως την έξοδο, ό καλλιτέχνης με την πονεμένη του έκφραση και ή λογοτέχνιδα με τα λαμπερά της μάτια.

Το καλλιτεχνικό αυτό προσκύνημα θάταν άρκετό για να κάνει κανείς αυτό το μακρυνό ταξίδι. Θά ήταν όμως άδικο να σταματήσουμε μ' αυτό, γιατί άποκομίσαμε πολλές άλλες καλλιτεχνικές συγκινήσεις με την έποφή μας με τη μουσική ζωή της Ισπανίας και με μερικούς από τους κυριώτερους εκπρόσωπους της. Η Ισπανία έχει μεγάλη μουσική παράδοση με περίφημους δασκάλους στην Αναγέννηση. Στη σύγχρονη έποχή άνέδειξε μερικούς από τους καλύτερους συνθέτες της έποχής μας, όπως ό μεγάλος de Falla, ό Άλμπενιθ, ό Γκρανάντος, ό Νίν, ό Τουρίνα, ό τυφλός συνθέτης Ροδρίγκο. Περίφημοι έκτελεστές έχουν δοξάσει τόνωμα της Ισπανίας σ' όλο τον κόσμο· άρκεί 'α αναφέρει κανείς δυό ονόματα μονάχα· το μεγαλύτερο διολυνσελλίστα, που είδε ποτέ ό κόσμος κ' ένα από τους σπανιότερους καλλιτέχνες στην Ιστορία της μουσικής, τον άσύγκριτο Καζάλς και τον μεγαλύτερο κιθαριστή της έποχής μας Σεγκόβια, που άνέβασε την κιθάρα σε ανώτερες καλλιτεχνικές σφαίρες. Στο Φεστιβάλ της Ουάλλιας στους μουσικούς διαγωνισμούς συχνά βραβεύονται Ισπανικές χορωδιές, άκόμα κι' από έπαρχιακές πόλεις, πράγμα που δείχνει πόσο ψηλό είναι το μουσικό επίπεδο του λαού. Η Ισπανία είναι πραγματικά μιὰ χώρα, που δονείται ολόκληρη από μουσική. Μπορεί να άνέδειξε μεγάλους ζωγράφους και λογοτέχνες, ή μουσική όμως είναι άσφαλώς ή τέχνη, που κυριαρχεί πλα-

τεία σ' ὄλον τὸν ἰσπανικὸ λαό. Τὸ μουσικὸ συναίσθημα εἶναι βαθειὰ ριζωμένο μέσα του ὡς τὴν τελευταία ἴνα τῆς ὑπαρξῆς του· νομίζω πὼς αὐτὸ δὲν εἶναι ὑπερβολικὴ ἔκφραση τῆς πραγματικότητος.

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΛΑΪΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ

Θάθελα τώρα νὰ πῶ λίγα λόγια καὶ γιὰ τὸ Διεθνὲς Συνέδριο Λαϊκῆς Μουσικῆς ποῦ γίνοιε στὸ Λονδίνο τὸν Ἰούλιο καὶ στὸ ὅποιο ἔλαβα μέρος.

Τὸ συνέδριο αὐτὸ ἐσημείωσε ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Ὑπῆρξε, νομίζω, τὸ ἐπιτυχέστερο καὶ τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον διεθνὲς μουσικὸ συνέδριο, ἀπ' ὅσα τοῦλάχιστον ἔχω παρακολουθήσει. Ἦταν, ἄλλωστε, πολὺ φυσικὸ, γιὰτὶ τὸ θέμα «Ἡ Λαϊκὴ Μουσικὴ στὴν Ἐκπαίδευση» παρουσίαζε ἐντελῶς ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον τόσο ἀπὸ καθαρὰ μουσικῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ γενικὰ κοινωνικῆς ἀπόψεως.

Ἀπὸ τὴ Νορβηγία καὶ τὴ Φιλλανδία ὡς τὴ Βραζιλία, τὴ Χιλή καὶ τὴν Αὐστραλία, ἀπὸ 31 χώρες εἶχαν συγκεντρωθεῖ 200 Μουσικοὶ καὶ Μελετητές, ἐμπνευσμένοι ὅλοι ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀνώτερο ἰδανικόν. Τὸ θέαμα, πού παρουσίαζε τὸ Παγκόσμιο αὐτὸ Συνέδριο, ἦταν ἀλησμόνητο. Ἀντιπροσωπεύοντας ὁ καθένας καὶ μιὰ μορφή καὶ μιὰ ἰδιαίτερη φυσιογνωμία τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ δημιουργοῦσαν μὲ τὴν ποικιλία στὴ γλώσσα, στὴν ἔκφραση, στὴν ἐμφάνιση καὶ στὸν τρόπο ἀντιμετωπίσεως καὶ κατανοήσεως τῶν διαφόρων προβλημάτων καὶ ἀξιών στὴν τέχνη καὶ τὴ ζωὴ ἕνα ζωντανὸ πολυποίκιλο πῖνακα. Ὑπῆρχε, ὅμως, ἕνας βαθύτερος δεσμός, πού τοὺς ἔνωε ὅλους: ἡ μουσικὴ φλόγα καὶ ἡ βαθύτερη ἀνάγκη συντονισμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων προσπαθειῶν σ' ἕνα τόσο σημαντικὸ τομέα τῆς τέχνης. Ἔτσι, ὁ βαθὺς καὶ σοβαρὸς τόνος τῶν σαφῶν ἐρευνητῶν ἐναρμονιζόταν μ' ἐπιτυχία μὲ τὸν χαρούμενο καὶ ἀνάλαφρο τόνος τῶν καλλιτεχνῶν.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὴ βάση, ὅτι ἡ λαϊκὴ μουσικὴ ἀποτελεῖ μιὰ ζωντανὴ ἐκδήλωση τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, βαθειὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, μὲ ἀνυπολόγιστη κοινωνικὴ δύναμη καὶ ἀξία, τὸ Συνέδριο μελέτησε σ' ὅλες του τὶς λεπτομέρειες τὸ τεράστιο αὐτὸ θέμα καὶ προσπάθησε νὰ καθορίσει τὰ μέσα χρησιμοποήσεως καὶ ἀναπτύξεώς του στὴν παιδεία.

Γιὰ νὰ γίνῃε κατορθωτὸ νὰ μελετηθοῦν ἱκανοποιητικὰ ὅλες οἱ πλευρὲς τοῦ πολυσύνθετου αὐτοῦ θέματος, εἶχαν οργημασθεῖ τρεῖς μεγάλες οἰάδες, πού ὀρισμένες μέρες ἐργάζονταν, χωριστὰ καὶ παράλληλα, καὶ τὰ συμπεράσματά τους ἐσυζητήθησαν στὴ Γενικὴ Συνέλευση, πού πήρε καὶ τὶς τελειωτικὰ ἀποφάσεις. Ἡ πρώτη οἰάδα ἐσυζητήσε τὸ πρόβλημα τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσης σχετικὰ μὲ τὴν ἐκτέλεση, ἡ δευτέρα εἰδικὰ τῆς μουσικῆς ἐκπαίδευσης καὶ ἡ τρίτη τὴ σημασία καὶ τὴ συμβολὴ τοῦ ραδιοφώνου στὴ μουσικὴ ἀνάπτυξη, καὶ τὴ δυνατότητα συνεργασίας τῶν Ραδιοφωνικῶν Σταθμῶν μέσα σὲ διεθνὲς πλαίσιο. Στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέα ἡ βασικὴ ἀπόφαση ἦταν ἡ ἀκόλουθη: Τὸ Συνέδριο, πεπεισμένο πὼς ἡ λαϊκὴ μουσικὴ εἶναι ἡ βάση, πάνω στὴν ὁποία πρέπει νὰ στηριχθεῖ ἡ μουσικὴ ἐκπαίδευση τόσο τοῦ ἀπλοῦ πολίτη ὅσο καὶ τοῦ εἰδικοῦ μουσικοῦ, εἰσηγεῖται τὴν εἰσαγωγὴ τῆς σ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐκπαίδευσης. Ἔτσι, θὰ δημιουργηθεῖ στὶς ψυχὲς τῶν παιδιῶν καὶ γενικὰ ὅλου τοῦ κόσμου μιὰ κοινὴ βάση αἰσθητικῆς καὶ μουσικῆς μορφώσεως, πού θάναι ταυτόχρονα ἔθνικὴ καὶ διεθνῆς. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ Μουσικὴ θὰ μπορέσει νὰ συμβάλῃ ἀποτελεσματικὰ στὴν ἀνασυγκρότηση ἑνὸς κόσμου, πού ἔχει πολὺ ὑποφέρει ἀπὸ πολέμους καὶ καταστροφές, βαθειὰ χωρισμένου ἰδεολογικὰ καὶ βυθισμένου μέσα στὸ κράτος τῆς ἀγωνίας.

Ἡ μουσικὴ, ἔτσι, σὰν ἕνα ἰδεῶδες μέσο ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν αἰσθητικῶν ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου, μπορεῖ νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς ἕνα ἐξυγιαντικὸ ἀντίδοτο κατὰ τῶν ποικίλων τάσεων, πού παρουσιάζονται κατὰ κοινωνικὲς μὲς ἐκδηλώσεις καὶ ἔχουν δηλητηριάσει αἰσθητικῶς τὴ ζωὴ μας. Ἰδιαίτερα, ἡ λαϊκὴ μουσικὴ βοηθεῖ μ' αὐθόρμητο, ἀπλὸ καὶ φυσικὸ τρόπο στὴν κατανόηση τοῦ νοήματος τῆς τέχνης καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀξιών, πού ἐκφράζονται μὲ τὴ μελωδία, τὸ ρυθμὸ καὶ τὴν ἄρμονία καὶ συμβάλλει, ἐπομένως, στὴν ἀνάπτυξη τῆς κατὰσθησίας καὶ τῆς κριτικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ ἄποψη ἐκφράσεως ἐπιτυγχάνει τὴν τέλεια ἔνωση λόγου καὶ μουσικῆς, καὶ τὴν πλήρη ἰσορροπία ἀνάμεσα στὸ βαθύτερο νόημα καὶ στὸν τρόπο, πού αὐτὸ μετουσιώνεται σὲ ἦχο καὶ γενικὰ σὲ ζωντανὴ μορφή τέχνης.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ μελέτῃ της μπορεῖ νάχει ἀνυπολόγιστῃ ἀξία κοινωνικῶς καὶ

έθνικώς. Γιατί ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀξίας τῆς λαϊκῆς τέχνης, ἡ φωτισμένη διαπίστωση, πῶς ἡ ἐκδήλωση αὐτῆ ἀποτελεῖ αἰσθητικῶς μιὰν ἀξιόλογη μορφή τέχνης, καί ἡ συνειδητὴ γνώση τῆς πολιτιστικῆς προσφοράς τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, δημιουργεῖ καὶ καλλιεργεῖ ἕνα γνήσιο καὶ εὐκρινές δημοκρατικὸ πνεῦμα. Ἐπὶ πλέον, ἡ συναίσθηση, πῶς στὸ σύνολο τῆς ἀποτελεῖ μιὰ πολὺτιμη ἐθνικὴ κληρονομία, ποῦ ἀκέραιη καὶ ὀλοζώντανη μεταδίδεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, ἀναπτύσσει καὶ ἀναφερῶνει ἕνα ὑγιὲς ἐθνικὸ φρόνημα καὶ δίνει περὶφάνεια γιὰ τὸν πολιτισμὸ τοῦ Ἑθνους.

Γι' αὐτὸ, πολὺ δικαιολογημένα τὸ Συνέδριο ἀποφάσισε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὶς Κυβερνήσεις ὅλων τῶν χωρῶν τὴ δημιουργία εἰδικῆς ἔδρας σ' ὅλα τὰ Πανεπιστήμια. Ἀποφάσισε, ἐπίσης, νὰ κάνει ἐκκλιση στοὺς συνθέτες νὰ χρησιμοποιοῦν λαϊκὰ μοτίβα σὲ ἔργα τοὺς μεῖς ἰδιαίτερα ἐκπαιδευτικὸ χαρακτήρα. Μέσα στὸν ξηρὸ φορμαλισμὸ τῆς σύγχρονης τέχνης ἡ μουσικὴ βρῖσκει μιὰ διέξοδο ἀντλώντας δύναμη καὶ φῶς ἀπὸ μιὰ ζωντανὴ καὶ φωτεινὴ πηγὴ.

Ἡ Συνέλευση, ἀποδίδοντας ἰδιαίτερη σημασίαν στὴ συμβολὴ τοῦ ραδιοφώνου, ζήτησε ἀπὸ τοὺς Ραδιοφωνικοὺς Σταθμοὺς νὰ ἐπεκτείνουν καὶ νὰ συστηματοποιήσουν τὴν ἐργασία ποῦ ἤδη γίνεται, κι' ἀποφάσισε τὸ σχηματισμὸ μιᾶς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς, ποῦ θὰ ἀποτελέσει τὸν συνδετικὸ κρίκο ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς Ραδιοφωνικοὺς Σταθμοὺς καὶ τὸ Διεθνὲς Συμβούλιο Λαϊκῆς Μουσικῆς. Ἀνάμεσα στοὺς σκοποὺς τῆς θά- ναι ἡ συγκέντρωση ὅλου τοῦ μουσικοῦ ὕλικου, ποῦ ὑπάρχει στοὺς Σταθμοὺς, ἡ συστηματικὴ ἐγγραφή σὲ δίσκους αὐθεντικοῦ ὕλικου, ἡ διάδοση τῆς λαϊκῆς μουσικῆς μεῖς εἰδικῆς ἐκπομπές, μεῖς ἀνταλλαγὴ δίσκων, προγραμμάτων κλπ.

Αὐτὲς εἶναι μεῖς λίγα λόγια οἱ σημαντικότερες ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου. Ἡ σημασία τοὺς εἶναι, νομίζω, τόσο φανερὴ, ποῦ ἀληθινὰ δὲ χρειάζεται νὰ τοισθεῖ ἰδιαίτερα.

Βρισκόμαστε, πιστεύω, σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ μουσικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου οἱ ἀπόστολοί του ἀπὸ τὴν παθητικὴ παρακολούθηση τῶν διαφόρων καλλιτεχνικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων, ποῦ κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο ἐπηρεάζουν ὄχι μονάχα εἰδικὰ τὴν τέχνη ἀλλὰ γενικὰ ὅλο τὸν πολιτισμὸ μας, περνοῦν στὴν ἐνεργητικὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων, παίρνουν ἀποφασιστικὴ θέση ἀπέναντί τοὺς καὶ προσπαθοῦν νὰ κατευθύνουν οἱ ἴδιοι πιά τὶς καλλιτεχνικῆς ἐκδηλώσεις μεῖς αὐτὴν ὑγιέστερα καὶ καθαρῶτερα αἰσθητικῶς κανάλια. Μπορεῖ οἱ καρποὶ τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν νὰ μὴ εἶναι τώρα ἄμεσα αἰσθητοί, δὲν ἔχω ὅμως κοιμιά ἀμφιβολία, πῶς σὲ ὄχι μακρυνὸ μέλλον ὁ κόσμος θὰ μπορέσει νὰ χαρεῖ τὰ εὐεργετικὰ τοὺς ἀποτελέσματα τόσο στὸ μουσικὸ, ὅσο καὶ στὸ κοινωνικὸ πεδίο.

ΣΟΛΩΝ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Η ΕΜΠΝΟΗ

Δέντρο, πουλί, κι' ὄ,τι στὴ γῆς ἀπλώνει,
στοῦ νοῦ τὸ πυρωμένο πάντ' ἄμόνι
σφυροκοπιέται μετ' τὴ σφύρα σκέψη,
ὥσπου ψυχὴ νὰ πάρει· νὰ θεριέψει.

Σὰ σίδερο μεῖς τὴ φωτιά ὅπου λυώνει
καὶ γίνεται πυρρὸ καὶ λαγαρῶνει,
π' ἂν ὁ χαλκιάς σκληρὰ δὲν τὸ δουλέψει,
θὰ γένει σάπιο μεῖς τὴ γῆ· θὰ ρέψει,

Ὅμοια καὶ στὴν βαθειὰ ἐμπνοὴ ποῦ εἶν' φλόγα,
τὰ πάντα λυώνουν· γίνονται ἄρμονία.
Τὴ λύρα ὁ ποιητῆς κρούει μεῖς μανία,

Κ' ἠχελὶ ἡ καρδιά, κοπέλα ἐρωτολόγα.
Ποτάμι ἡ μουσικὴ ξαπλώνει ὡς πέρα,
νεράϊδα, ποῦ χορεύει στὸν ἀγέρα.

ΡΕΝΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΠΑΡΕΝΘΕΤΙΚΟ

Ὁ Φοῖβος μὲ ρώτησεν ἂν χαιροῦμαι πού γυρίζω πίσω. Τοῦ εἶπα πὼς δὲν ξέρω. Ὑστερα μὲ ρώτησε ἂν λυπάμαι. Καὶ πάλι τοῦ εἶπα πὼς δὲν ξέρω. Θύμωσε μὲ τὴν ἀπάντησή μου· ἴσως ὁμως νᾶναι μὲ τὸν τρόπο μου πού θύμωσε.

Ὁ Φοῖβος ὡστόσο λυπότανε πῖο πολὺ ἀπὸ ὅτι θύμωνε. Λυπότανε πού θάφευγα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Προσπάθησε μὲ κάθε τρόπο (ἔμμεσο τρόπο) νὰ μὲ πείσῃ νὰ μείνω. Μοῦ εἶπε νὰ κάνω κανένα ταξίδι στὴν Πάτρα ἢ τὴ Θεσσαλονίκη. Κι' ἐγὼ τοῦ εἶπα, πὼς μποροῦσα νὰ πάω, μὰ βέβαια ἤξερε κείνος πὼς δὲ θὰ πῆγαίνα. Κι' αὐτὸ τὸν νευρίαζε πῖο πολὺ. Ἦθελα νὰ τοῦ ἔλεγα, πὼς λυπόμουνα πού θὰ ἔφευγα. Ἦθελα νὰ τοῦ πῶ πὼς ἂν ἦτανε στὸ χέρι μου θάμενα μαζί τους ἐπ' ἄπειρον, μὰ κόμπιαζα. Δὲν ἤξερα τὸν τρόπο νὰ πῶ δυὸ λόγια πού θὰ κάνανε κάποιον νὰ χαρῆ. Καί, ἦτανε ἡ καθαρή ἀλήθεια, πὼς λυπόμουνα. Πάντα τὶς τελευταῖες μέρες τῆς παραμονῆς μου σ' ἓνα τόπον, ἐνιωθα τὴν πίκραν τῆς ἀποχώρησης. Πάντα τὴν δωδεκάτην, πού δὲν ὑπῆρχε χώρος γιὰ μεταβολή. Κι' αὐτὸ βέβαια τὸ συναίσθημα προερχότανε ἀπὸ καθαρά ψυχολογικοὺς λόγους, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ σοῦ ἐξηγήσῃ ἓνας εἰδημόνας τῆς ψυχολογίας. Κάθε ἓνας τέτοιος ἐπιστήμονας, ἀφοῦ κλειστὴ μέσα στὸ ἐργαστήρι του, πού βρωμάει ἀπὸ τὰ ἀπορρίματα τῶν ζώων, κι' ἀφοῦ μελετήσῃ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ποτικῶν καὶ τῶν πιθήκων, ὑπὸ ὠρισμένες συνθήκες, στὸ τέλος τῶν ἐμβριθῶν μελετῶν του ἐκδίδει σύγγραμμα περὶ τῆς «Συμπεριφορᾶς τῶν Ἀνδρῶν ἢ Γυναικῶν», (ἀναλόγως τοῦ φύλου τῶν ποτικῶν καὶ χιμπατζήδων) ὑπὸ τὰς ἰδίας ἀκριδῶς συνθήκας.

Ἡ λύπη πού νιώθω ὁμως ἐγὼ εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ ψυχολογικὴ συναίσθηματολογία. Μ' ἀρέσει πραγματικὰ ἡ Ἀθήνα. Ἡ Σάλλυ μὲ ρωτοῦσε ποῖο ἦτανε τὸ μέρος πού μάρεσε περισσότερο, καὶ τῆς ἔλεγα: Ὡς θεὰ τὸ Γιβραλτάρ, ὁ δράχος τοῦ Γιβραλτάρ. Καὶ μετὰ μὲ ρωτοῦσε ποῖα πόλη ἦτανε ἡ πῖο ὁμορφὴ πόλη καὶ τῆς ἔλεγα: Ἡ Ἀθήνα. Κι' ὅταν μού ζητοῦσε νὰ τῆς περιγράψω μὲ λίγα λόγια τὸ μέρος, τῆς ἔλεγα πὼς λυπόμουνα πολὺ, μὰ ἦμουνα πολὺ φτωχὸς σὲ ἐκφραστικὰ μέσα, ἰδίως ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ περιγραφές. Τῆς ἔλεγα ὁμως πὼς ἔλπια κάποτε νὰ τὴν γυρίξω ἐγὼ ὁ ἴδιος στὴν πῖο ὁμορφὴ πόλη. Ἐδῶ μιλοῦσα μὲ προσποιημένη ὄνειροπόληση. Ἰσως γι' αὐτὸ νὰ μὴ μὲ πείστετε.

Κι' ὁ συγκατοικὸς μου μοῦ ἔκανε μιὰ δυὸ ἐρωτήσεις τὶς πρώτες μέρες πού ἦρτε στὴν Ἀθήνα. Ἐκείνου, εἶπεν, ἡ Ἀθήνα δὲ τοῦ προξένησε καμιὰ ἐντύπωση. Μάλιστα ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ πῆ πὼς πῖο πολὺ θὰ τοῦ ἀρεῖε νὰ κόβῃ βόλτες σὲ μιὰ παραλία παρὰ τὸ σύνταγμα. Γι' αὐτὸ ἔλεγε πὼς ἡ Ἀθήνα δὲν ἦτανε ὁμορφὴ. Μὰ βέβαια ἓνας ψυχολόγος, ἔστω καὶ μέτριος στὴν ἐπιστήμη του, θὰ μπορούσε νὰ σοῦ πῆ, πὼς ὁ συγκατοικὸς μου σύγχυζε καθαρῶς ψυχολογικὰ συναισθήματα μὲ γούστα. Ἐγὼ τοῦ ἔλεγα νὰ περιμένῃ λίγες μέρες, καὶ μετὰ νὰ ἐκφέρῃ γινώμη.

Εἶχεν ἔρτη στὴν Ἀθήνα μὲ τρεῖς κοπέλλες. Ἦτανε τὸ πρῶτο τους ταξίδι, τὸ πρῶτο τους βάφτισμα στὸ λαθρεμπόριο. Ἐλεγαν ὁμως πὼς δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὸ ἐπαναλάβουν. Ἡ πρώτη κι' ἡ τελευταία φορὰ. Μὰ ὅταν κουβεντιάζανε μεταξύ τους σχεδιάζανε τί ἐμπορεύματα θὰ φέρνανε τὴν ἐπόμενη φορὰ, ὅταν θὰ ἔζερνε καλλίτερα. Τὴ δεύτερὴ φορὰ δὲ θὰ τοὺς γελοῦσανε.

Παρεμπιπτόντως τὸν ρώτησα πὼς περνάει τὰ βράδια του στὴν Ἀθήνα. Μοῦ εἶπε: Πολὺ ἄσχημα. Μοῦ τόνιζε ὕστερα πὼς θάφευγε σὲ τέσσερις πέντε μέρες. Τὸ πρᾶμα θὰ τῶχει ξεπουλήσει ὡς τότε. Τὰ λεφτὰ τὰ μοιραστήκανε κιόλας κι' αὔριο θὰ πῆγαίνα νὰ κόβῃ δυὸ εἰσιτήρια· ἓνα γι' τὸν ἑαυτό του κι' ἓνα γιὰ τὴ Στέλλα—ἡ Στέλλα ἦτανε μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς κοπέλλες πού ἦρτανε μαζί του.

Μὰ βέβαια μὲ τὸ νὰ λογαριάζῃ ἓνας νὰ κάνῃ κάτι, δὲ σημαίνει πὼς δὲν ὑπάρχει ἡ πιθανότης νὰ μὴ τὸ κάνῃ. Αὐτὸ ἐγίνε μὲ τὸ συγκατοικὸ μου. Ὅσο γιὰ τὸ συμβᾶν πού τὸν ἐμπόδισε ἀπὸ τοῦ νὰ γυρίσῃ πίσω στὴν Κύπρο—ὅπως λογάριάζε—αὐτὸ δὲν εἶναι ὅ,τι συνέβη τὸ βράδυ τῆς ἐπομένης, ἀλλὰ κάτι ἄλλο, ἓνα πολὺ κοινὸ περιστατικὸ, κάτι τόσο κοινὸ πού καταντάει ἀπίστευτο.

Ὅταν μὲ ξύπνησε ἓνα βράδυ—θάταν ἡ ὥρα τρεῖς τὸ πρωῖ—ἤξερα γιὰ ποῖο λόγο σπινθηρίζανε τὰ μάτια του. Τὸν ρώτησα ἀπλῶς ἂν ἦτανε νέα καὶ μοῦ εἶπε πὼς ἦταν εἰκοσιπέντε χρονῶν ἀπὸ μιὰ ἐπαρχιακὴ πόλη, παντρεμένη. Ἦτανε περήφανος γιὰ τὰ σημάδια πού τοῦ ἄφησε. Θὰ πάω αὔριο νὰ τὴ βρῶ, μοῦ λέει, καὶ θὰ πηγαίνω ὡς ὅτου φύγῃ.

Μ' αυτό δὲν ἦταν τὸ γεγονός πού τὸν κράτησε στὴν Ἀθήνα πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅτι λογάριζε. Ἐκεῖνη ἔφυγε τὸ πρωὶ τῆς ἐπομένης γιὰ τὴν ἐπαρχία. Τὸ βράδυ θὰ πλάγιαζε μὲ τὸν ἄντρα τῆς καὶ θάχε πολὺ ἀμυδρὲς ἀναμνήσεις—κάτι θαρειοῦς καὶ σχεδὸν βίαιους ἤχους.

Ὡστόσο ἐκεῖνος μοῦ εἶπε πῶς τὸ ἀπόγευμα θάβγαине μὲ κάτι φίλους, κι' ἀμέσως σχημάτισα τὴν ἴδία πῶς θάμενε γιὰ καιρὸ στὴν Ἀθήνα. Κι' αὐτὸ ἦταν φυσικό, μιὰ κι' ἡ φαντασία μου εἶναι κάπως δυνατὴ. (Σὲ τέτοιες περιστάσεις σκέφτομαι τὴ Σάλλυ. Πάντα μοῦλεγε πῶς ἡ φαντασία μου ἦταν πολὺ δυνατὴ—τὸ μόνο προτέρημα πού μοῦ εὔρισκε. Δὲ μποροῦσε νὰ καταλάβῃ τὸν πρωτόγονο ἀυθόρμητισμό, πού τὸν ἐσύγχυζε πάντα μὲ τὴ φαντασία. Μοῦ ἔλεγεν: "Ἄγγελε, ἔχεις μιὰ τὴν δυνατὴ φαντασία, πρέπει κατὶ νὰ κάνεις, νὰ μὴ πάῃ στὰ χαμένα». Κι' ἐγὼ τῆς ἔλεγα: «Ὁ διάλογος νὰ πάρῃ τὴ φαντασία μου» (The Hell with my imagination, τῆς ἔλεγα μὲ χτυπητὴ προφορά), μὰ μυστικὰ τὴν εὐχαριστοῦσα πού μοῦ εὔρισκε ἔστω κι' αὐτὸ τὸ προτέρημα).

Καὶ φαντασίαν ὅμως νὰ μὴν εἶχα, πάλι θὰ σκεφτόμουνα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, μιὰ καὶ πῆγαινε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν ἵπποδρομο. Μὲ προσκάλεσε νὰ πάω μαζί τους, μὰ ἐγὼ ἔχω γιὰ κανόνα νὰ μὴ δευέω λεφτὰ στὸν ἄνεμο. Πῆγε λοιπὸν μὲ τὴ Στέλλα. Χάσανε ὅλες τὶς κούρες, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ. Ἡ μιὰ κούρα πού κερδίσανε εἶχε μεγαλύτερη ψυχολογικὴν ἐπίδραση ἀπὸ τὶς ἕξῃ πού χάσανε. Ἐχασε τὸ ὄλο δέκα λίρες. Ἡ Στέλλα ἐγίνεν ἐξω φρενῶν.

Τὴ δεύτερη φορὰ χάσανε σαράντα λίρες. Τὶς πιὸ πολλές τὶς ἔχασεν ἡ Στέλλα. Τὸν βρῆκα μὲ περετό. «Θὰ κερδίζανε ἀφάνταστα ποσά», μοῦ εἶπε. «Μόνον πού τὸ ἄλογο πού παίζανε στὸ τελευταῖο στρίψιμο ἔκοβε πίσω τερμάτιζε δυὸ σκέλη ὕστερα ἀπὸ τὸ πρώτο». Μοῦ εἶπε ἀκόμη πῶς ἐγὼ ἤμουνα εὐτυχῆς πού ἀντὶ στὸν ἵπποδρομο πῆγαινε στὸν κινηματογράφου. Δὲν ἔχω σκοουτοῦρες κι' ἔχω τὸ κεφάλι μου ἥσυχο.

Χαμογέλασα. Τοῦ πρότεινα νὰ πάμε νὰ φάμε κάτι. Δὲν εἶχε ἀπάνου του λεφτό. Τοὺς μένανε ὡστόσο ἀρκετὰ γιὰ δυὸ εἰσιτήρια τρίτης θέσης. Τὰ λεφτὰ, ὅμως, τάχε πάρει ὅλα ἡ Στέλλα καὶ θὰ πῆγαινε αὔριον ἡ ἴδια νὰ κόψῃ τὰ εἰσιτήρια.

Τὴν ἄλλη μέρα ὅμως, ὁ συγκατοικὸς μου ἔφερε ἀνω-κάτω τὴν Ἀθήνα νὰ βρῇ τὴ Στέλλα, μὰ δὲν τὴ βρῆκεν. Ἦθελα τότε νὰ τὸν ἔστελλα στὸ μόνον μέρος πού ἔπρεπε νὰ πάῃ νὰ κοιτάξῃ, ἂν εἶχε βέβαια μιὰ σταλιά φαντασία. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶναι φύσει χαϊρέκακος. Γι' αὐτὸ σῶπασα. Δὲν παραπονῆθηκα ὡστόσο γιὰ ὅτι συνέβηκε ὕστερα. Τὸ φαίξιμο ἦταν δικό μου, κι' ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ πληρῶνῃ γιὰ ὅλα τὰ παραπτώματά του. Ἡ μετάνοια καὶ ἡ συγχώρεση εἶναι ἐφευρέσεις τῶν ἐπιτηδείων, γιὰ νὰ προσελκύουν πιστούς.

Γύρισα τὸ βράδυ καὶ τὴ βρῆκα νὰ κάθεται στὸ κρεβάτι του. Ἡ καμαριέρα τὴν ἤξερε καὶ τὴν ἄφησε νὰ μπῆ στὸ δωμάτιο. Εἶχε κλάψει, μὰ τώρα φαινόταν ἥσυχη. «Τὰ χάσατε ὅλα;», τὴ ρώτησα. Κεῖνη μὲ κοίταξε μὲ ἀπορία. «Δὲν καταλαβαίνω», λέει. Τῆς εἶπα: «Δὲν πειράζει. Νόμισα πῶς πῆγατε στὸν ἵπποδρομο. Σὰς γύρευεν ὁ Μιχαλάκης, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ σὰς βρῇ πουθενά». Μὲ κοίταξε στὰ μάτια, πῆγε νὰ κλάψῃ, μὰ τὰ κατάφερε νὰ ἡρεμῆσῃ. «Γώρα πῶς θὰ γυρίσουμε πίσω, πῶς θὰ γυρίσουμε πίσω;». Εἶπε. «Ὡστε τὰ χάσατε ὅλα», τῆς λέω. Κούνησε τὸ κεφάλι τῆς καταφατικά. Πῶς νὰ μὴ νιώσης συμπόνια γιὰ μιὰ γυναῖκα, ὅποισδήποτε γυναῖκα. «Πρέπει νὰ γυρίσω πίσω, δὲ μπορῶ νὰ μείνω ἐδῶ· ἂν μείνω θὰ ξαναπάω καὶ δὲν ἔχω χρήματα, δὲ θὰ ξέρω πῶς νὰ ξαναπάω».

Θὰ βρῇ τρόπο, σκέφτηκα. Οἱ γυναῖκες πάντα βρίσκουνε τρόπο νὰ βγοῦνε ἀπὸ ἕνα ἀδιέξοδο. Καὶ τὴν ὥρα πού ἔκανα αὐτὴ τὴ σκέψη, κάποια σκέψη θὰ πέρασε κι' ἀπὸ τὸ δικό της τὸ κεφάλι. "Ἄλλαξε ἀπότομα ὕφος καὶ μὲ ρώτησε: «Ἐσεῖς θὰ φύγετε σύντομα;» Τῆς εἶπα: «Μεθαῦριο θὰ πάρω τὸ ἀεροπλάνο». Μὲ ρώτησε: «Πόσα ἔχει τὸ εἰσιτήριον ἀεροπορικῶς;». Τῆς ἀπάντησα: «Εἰκοσιτέσσερες». «Μὲ τὸ πλοῖο, δεύτερη θέση, εἶναι μόνον δώδεκα», λέει.

"Ἀρχισα νὰ μπαίνω στὸ νόημα, μὰ βέβαια ἦταν ἀργά. «Κύριε ἐλέησον», σκέφτηκα, «πιστεύει πραγματικά πῶς θὰ μὲ καταφέρει, ἀφοῦ καλὰ-καλὰ πρώτη φορὰ τῆς μιλῶ;»

«Πλήρωσε γιὰ τὸ εἰσιτήριον;» ρώτησε. Εἶπα: «Ὁχι, αὔριον». Κεῖνη χαμογέλασε θριαμβευτικά. Τὴν ἴδια στιγμὴ πού εἶπα τὸ ὄχι, κατάλαβα τὴ γκάφα μου. «Ἄκουστε, τῆς λέω, «δὲν εἶστε καλὰ. Μεθαῦριο δίχως ἄλλο, πρέπει νὰ εἶμαι στὴ Λευκοσία. Ἄλλωστε οὔτε κὰν σὰς ξέρω». Μὰ ἦταν μάταιη ἡ προσπάθεια. «Ἄλλωστε, συνέχισε, «αὔριο φεύγει τὸ πλοῖο τῆς Ἰταλικῆς γραμμῆς καὶ ἡ δεύτερη θέση τῶν

πλοίων αὐτῶν εἶναι περίφημη. Μάλιστα δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο νὰ περάσουμε γιὰ ἀδέρφια καὶ νὰ μᾶς παραχωρηθῇ κοινὴ καμπίνα».

Ἔψιστε Θεέ, ἡ γυναίκα βρίσκει τρόπο γιὰ νὰ βγῆ ἀπὸ ἕναν ἀδιέξοδο, μὰ ἐγὼ ἔχω ἀρχὲς καὶ ἤθη. Κύριε, ἡ ἀρετὴ μου δὲν πρόκειται νὰ ἐκπορνευθῆ.

Τὸ ὅτι τὸ ἀεροπορικὸ μου ταξίδι θὰ ἀνεβάλλετο δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία μετὰ ἀπὸ τὴν τροπὴ πού πήρανε τὰ πράματα. Ἀλλὰ ἡ ἀρετὴ μου δὲν πρόκειται, ὄχι δὲν πρόκειται. . . . «Ἀκούστε», τῆς εἶπα. «Τὸ ξέρατε πὼς θὰ κερδίζατε. Λοιπὸν, αὐριο θὰ πάμε νὰ πάρете τὸ εἰσιτήριο. Μὰ πρέπει νὰ μοῦ ὑποσχεθῆτε, ὅτι δὲν πρόκειται!..».

«Ὅχι, δὲ θὰ πάω στὸν ἰππόδρομο, σᾶς τὸ ὑπόσχομαι».

Γιὰτὶ νὰ μὴ μπορῶ ὁ ἄντρας νὰ πῆ ὄχι σὲ μιά γυναίκα; Δὲν εἶναι δίκαιο, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ βρίσκονται πάντα αὐτὲς σὲ πλεονεκτικὴ θέση. Καὶ γιὰτὶ νὰ θέλουνε οἱ γυναῖκες νὰ ξεπληρώσουνε μιά καλωσύνη πού τοὺς κάνεις; Λόγου χάριν ἡ Στέλλα, κάθετα καὶ μὲ κοιτάζει μὲ παιγνιδιάρικα μάτια καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ φύγῃ, γιὰτὶ ἤξερε τί δύσκολη ἦταν ἡ θέση μου, κάθετα καὶ χαμογελά. «Εἶμαι κουρασμένος», τῆς λέω, «θέλω νὰ πλαγιάσω». «Ναί», μοῦ ἀπαντᾷ ἀπλῶς, «πρέπει». Κι' ὕστερα: «Γιὰτὶ εἶσαι ἔτσι ἄπαυτος;» «Ἴσως σὲ λίγο νάρτη κι' ὁ Μιχαλάκης», τῆς λέω. «Ναί, ἴσως», μοῦ ἀπαντᾷ, καὶ βγάζει τὰ παπούτσια. Ὑστερα ἔρχεται κοντὰ καὶ μοῦ λέει: «Εἶστε καλὸς». Καὶ μὲ φιλάει. Πῆγα κάτι νὰ πῶ, νὰ διαμαρτυρηθῶ, νὰ τῆς ἐξηγήσω πὼς ἀπλῶς θέλησα νὰ τῆ βοηθήσω, δίχως ὑπερόβουλες σκέψεις, νὰ ἔτσι ἀπλῶς. . . . Μὰ πὼς μπορεῖ; νὰ πῆς περισσότερα. Ἀπλῶς βγάζεις καὶ σὺ τὰ παπούτσια. . . .

Δὲν ξέρω ἂν γύρισε στὴν Κύπρον ἢ ὄχι. Ἐγὼ τῆς ἔδωσα τὰ λεφτὰ γιὰ τὸ εἰσιτήριο καὶ πήρα τὸ ἀεροπλάνο τὴν ἄλλη μέρα. Ὁ συγκάτοικός μου εἶχεν ἔρτει μισὴν ὥρα μετὰ πού ἔφυγεν ἡ Στέλλα.

Κατάλαβε πὼς κάποια γυναίκα ἦτανε στὸ δωμάτιο. «Ἦτανε καλὴ;», μὲ ρώτησε. «Ναί, πολὺ καλὴ», τοῦ εἶπα.

Ἄνοιξε τὸ παράθυρο, καὶ φάνηκεν ὁ οὐρανὸς γεμάτος ἄστρα. Ἀκούστηκεν ὁ θόρυβος τῶν τράμ, κι' ὕστερα ἕνα σιγανὸ τραγούδι. «Θὰ φύγῃς;» ρώτησα. «Ὅχι, δὲ θὰ φύγω», λέει. «Βρῆκα τὴ Στέλλα στὸ δρόμο. Τῆς εἶπα νὰ μὴ κόψῃ τὰ εἰσιτήρια».

Ὅσο γιὰ μένα. . . . Αὐριο θάπαρνα τὸ ἀεροπλάνο.

Τώρα καταλάβαινα πόσο λίγη ἦτανε ἡ δύναμη κι' ἡ φαντασία μου. . . .

A. N. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

Θ Υ Μ Η Σ Ε Σ . . .

Ψαλίδισε τὴ σκέψη μου ἕνα χελιδόνι
καὶ χάθηκε μέσα στὴν ἔρημο τῆς ἀνυπαρξίας. . . .

Ὡς πόσο νὰ μαραίνονται τὰ γιασεμιά
μέσα στὸ λίκνο τῆς προσημονῆς
χωρὶς τὴν θαλλωρὴ μιᾶς ἠλιακτίδας;

Τὰ πόδια μου βούλιαξαν στὴν ὕγρη ἄμμο τῶν ἀναμνήσεων
καὶ πότισα μὲ τὸ δάκρυ μου τὸ κιτρινάνθι τοῦ παρελθόντος.

Τὸ «ἐγερτήριο σάλπισμα»

ἐξύπνησε τοὺς λησιμονημένους νεκροὺς
πού ὑπομονετικὰ ἀργομετροῦν τὶς χάντρες
ἀπ' τὸ στυγνὸ κομπολόι τοῦ χρόνου,
κλεισμένοι μέσα στὸν τάφο τῆς μνήμης.

Ἐνα ἄσπρο περισσότερι φτερούγισε
κι' ἄφησε ἕνα κλωνάρι ἐλῆας
στῆς καρδιάς μου τὴν ἀδεια ταφόπετρα.

Πληθαίνουν οἱ θύμησες.

Σκιὲς πλανιοῦνται ἱερὲς —μιὰν ἀγωνία —
τυλιγμένες μέσα στὰ μαῦρα κρέπια
τῆς στεῖρας λησιμοσύνης,
φύλλα — πού τὰ κυκλοφέρνει
ὁ ἄνεμος τῆς ἀβεβαιότητος
καὶ τὰ σωριάζει στὰ μπουντρούμια τῆς σκέψης μου.

Θεέ μου! Κάμε νὰ φέξῃ, ν' ἀναστηθοῦνε τὰ γιασεμιά.

ΤΑΚΗΣ Γ. ΠΑΝΑΓΙΔΗΣ

MERVYN JONES

ΤΟ ΠΟΔΙ*

Γι' αυτό τὸν σκοπὸ πῆγα στὴ Στρατιωτικὴ Λέσχη τὸ ἐπόμενο βράδυ. Ὁ Νάθωλ ἔπαιξε πῖγκ-πόγκ. Δὲν εἶδα τὸν Γκάν κι' ἔτσι τράβηξα ἴσια στὴ βιβλιοθήκη. Ὁ Σμώλλεϋ καθόταν στὴ συνηθισμένη του πολυθρόνα. Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν εἶχε βιβλίον κοντά του. Ὁ Γκάν καθόταν στὴ διπλανὴ καρέκλα καὶ καμωνόταν πῶς διάβαζε, ὅμως κρυφὰ παρακολουθοῦσε τὸ φίλον του.

Ὁ Σμώλλεϋ καθόταν μὲ μιὰ ἀφύσικη ἀκαμψία καὶ μ' ἀπλωμένα μπροστὰ καὶ τὰ δυὸ του πόδια. Τὸ βλέμμα του ἦταν ἐπίμονα στυλωμένα στὸ δεξί του πόδι. Σταμάτησα κοντὰ στὴν πόρτα μὲ τὸ δάχτυλον στὰ χεῖλη, σημάδι γιὰ τὸν Γκάν. Βάλληκα νὰ μελετήσω ὅσο πιὸ καλὰ μπορούσα, τὴν ἔκφραση τῶν ματιῶν τοῦ Σμώλλεϋ.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ νομίσει πῶς τώρα πιὰ μοῦ εἶναι ἀρκετὰ εὐκόλον νὰ διαβάσω — ἢ ν' ἀνευρίσκω — τίς ἔκφρασεις ὄλων τῶν ματιῶν. Δὲν ἔχω καμμιά ἀξίωση σ' αὐτὸ τὸν τομέα. Ὅσο ὅμως γι' αὐτοὺς τοὺς δυὸ — τὸν στρατιώτη Σμώλλεϋ καὶ τὸν ζητιάνο — τὰ μάτια τους, στὶς στιγμὲς αὐτὲς τῆς κρίσης, ἦταν τόσο ἔκφραστικά, τὸ κοίταγμα τους τόσο ἐντατικό καὶ τόσο ἀποκαλυπτικό πού μπορούσα νὰ διαβάσω μ' ἀπόλυτη σιγουράδα τὸ νόημα τους στὴν κάθε τους πτυχή.

Τὰ μάτια τοῦ Σμώλλεϋ εἶχαν τώρα τὴν ἴδια ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης συμπάθειας πού τόσο καλὰ γνώριζα πιὰ καὶ πού πάντα μὲ συγκινοῦσε ἀγγίζοντάς με κατὰ βάθος. Ὅμως ἡ συμπάθεια δὲν ἦταν ἤρεμη καὶ στοχαστική· ἦταν θερμὴ καὶ νευρώδης· ἦταν ἡ συμπάθεια πού φέρνει ἢ θέα κάτι τοῦ τρομερὰ σκληροῦ κι' ἄδικου, ἢ συμπάθεια πού κινεῖ σὲ δράση. Ἦταν μιὰ ταραγμένη συμπάθεια· κι' ἦταν ταραχὴ τόσο ὅσο καὶ συμπάθεια. Δυνατώτερος παρὰ πρὶν ἦταν τώρα ὁ φόβος, ἡ ἔφεση τῆς φυγῆς. Ἀγγίζει τὰ ὄρια τοῦ τρόμου. Ἦταν σὰν τὸ βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου πού ἐξαναγκάζεται σὲ πράξη πού δὲ μπορεῖ νὰ ἀποφύγει, γιὰτὶ νοιώθει μέσα του τὸ δίκιον τῆς κι' ὅμως τί δὲ θάδινε νὰ τὴν ἀποφύγει ξέροντας πολὺ καλὰ πόσο πόνον θὰ τοῦ φέρη.

«Σμώλλεϋ!» εἶπα φωναχτὰ.

Δὲν κουνήθηκε.

«Ἐ! Σμώλλεϋ!» ξανάπα.

Καὶ πάλι δὲ μ' ἄκουσε, οὔτε πού σήκωσε τὰ μάτια ἀπὸ τὸ δεξί του πόδι.

«Στρατιώτα Σμώλλεϋ!», φώναξα, μιμούμενος ὅσο καλύτερα μπορούσα τὴ φωνὴ τοῦ ἐπιλοχία τοῦ Συντάγματος στὸ πεδίο τῆς παράταξης.

Ὅσοι βρισκότανε στὸ δωμάτιο γύρισαν ξαφνιασμένοι γιὰ τὸ εἶδος τοῦ ἀστείου. Ὁ Γκάν ἔτριξε νευρικά τὰ δόντια του — κάτι ξένο στὸ χαρακτήρα τοῦ στρατιώτη Γκάν.

Ὁ Σμώλλεϋ τινάχτηκε μὲ τὸ ἴδιο σπασμωδικὸ ξάφνιασμα τῆς στενῆς παρόδου.

«Καλησπέρα σας! Μὲ τρομάξατε γιὰ γερά!»

«Δὲ γινόταν ἄλλοιῶς, εἶπα. Πές μου ἔχεις διάθεση γιὰ πῖγκ-πόγκ; Κράτησα ἓνα τραπέζι».

Δὲν εἶχα τραπέζι κρατημένο, εὐτυχῶς ὅμως ὁ Νάθωλ μόλις πού τέλειωσε. Ἡ ἦτα μου ἦταν συντριπτική. Ποτέ μου δὲν εἶδα τὸν Σμώλλεϋ νὰ παίξει δὲ τόσο μπριόν. Ὑστερα μιλῆσαμε γιὰ τὸ Περιφερειακὸ Πρωτάθλημα Πυγμαχίας.

Γιὰ μιὰ-δυὸ βδομάδες τῶκαμα συνήθεια νὰ πηγαίνω στὴ Στρατιωτικὴ Λέσχη συχνότερα παρὰ πρὶν, κι' ὅσο νωρὶς μπορούσα. Μόλον πού δὲν εἶπα τίποτε στὸ Γκάν καὶ στὸν Ναθὼλ οὔτε κι' αὐτοὶ σὲ μένα, ἦταν σὰ μιὰ σιωπηρὴ συνωμοσία νὰ ἀπασχολοῦμε τὸν Σμώλλεϋ τὰ βράδια μὲ πῖγκ-πόγκ, ντόμινο ἢ κουβέντα. Δὲ βρήκα-με καμμιά δυσκολία. Ὁ Σμώλλεϋ ἦταν πάντα του ὁ ἴδιος, εὐχάριστος, ἀπλοϊκός.

* * *

Δὲν πέρασε καιρὸς κι' εἶπα πῶς ὅλα πᾶνε καλὰ. Στὸ μεταξύ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἀρχισαν νὰ σχολιάζουν τὴν παραμέληση τῆς Λέσχης τῶν Ἀξιωματικῶν ἀπὸ μέρους μου καὶ σὲ μιὰ περίπτωση ὁ συνταγματάρχης μὲ ρώτησε πειρακτικά, ἂν ἔβρισκα τὴν κουβέντα στὴ Στρατιωτικὴ Λέσχη πιότερο τοῦ γούστου μου. Κι' ἔτσι ἀραιώσα τίς ἐκεῖ ἐπισκέψεις καὶ στὸ τέλος ἔλειψα γιὰ μιὰ ὀλάκερη βδομάδα. Ὁ καιρὸς ἦταν

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

στις ζέστες του, λίγο πριν άρχισουν οί μουσώνες. Είχα πολλή δουλειά και τώρα θρίσκω πώς δέν φρόντισα για τὸ Σμώλλεϋ ὅσο ἔπρεπε κι' ὅσο βάθελα.

Μιά Κυριακή γύρισα στὴ Βομβάη μετὸ τραῖνο ἀπὸ τὸ Μπρήϊτς Κάντυ, ὅπου πέρασα τὴ μέρα μετὸ κολύμπι. Κατέβηκα στὸ Τσέρτσγκέϊτ και μπηκα στὸ καφενεῖο Μαρρίνα, ἀντικρυ στὸ σταθμὸ, νὰ πάρω μιὰ πορτοκαλάδα. Βρῆκα ἐκεῖ τὸν Γκάν μετὸ ἄλλους ἀγνωστους μου. Κάθισα, παράγγειλα κι' ἐξακολούθησα ἕνα ἄρθρο πού εἶχα ἀρχίσει στὸ τραῖνο.

Σὲ λίγα λεπτά ἤρθε στὸ τραπέζι μου ὁ Γκάν. Ἡ συντροφιά του εἶχε φύγει. Δέν εἶναι κανένας σὰν τὸν Γκάν ὅταν θέλῃ νὰ ξεφορτωθῇ πρόσωπα πού δέν τὰ θέλῃ πιά.

«Περάσατε ὡραία τὴν Κυριακή σας;» ρώτησε τόσο εὐγενικά και χαριτωμένα.

«Θαυμάσια, εὐχαριστῶ. Πῆγα κολύμπι. Κι' ἐσύ πὼς πέρασες;»

«Καλά», εἶπε ἀνόρεχτα.

«Τί ἔκανες;»

ἽΟ Γκάν μόρφασε. «Παρακολουθοῦσα τὸ νεαρὸ Σμώλλεϋ» ξέκοψε. «Τὸν ἀφήκα τώρα για λίγο μετὸ Νάθωλ.»

«Σὰς στενοχωρεῖ πάλι;»

«Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Πολὺ ἄσχημα. Μαντέψετε τί ἔκανε φές τὴ νύχτα. Πῆγαμε ὅλο κινηματογράφο, ὅλο τὸ στρατών. Πῆγαμε στὴν τελευταία παράσταση στὸ Regal. Ὅταν γυρίσαμε βρήκαμε τὸν Σμώλλεϋ καθισμένο στὸ ἄκρο τοῦ κρεββατιοῦ του και τί νομίζετε πὼς ἔκανε;»

«Ποῦ θές νὰ ξέρω;»

«Μαντέψετε.»

«Δέν ἔχω ἔχω καμμιά διάθεση νὰ πάρ' ἡ εὐχή. Δέ μοῦ φαίνεται νὰ νοιώθης πόσο εἶναι σοβαρό. Πές μου τί ἔκανε». Μόλις πού τῶπα και μετάνοισα' κανένας δέν ἐνδιαφερόταν τόσο εἰλικρινά ὅσο ὁ Γκάν. Κι' ἂν ἦταν ἕνας πού δέν κατάφερε ν' ἀναγνωρίσει τὴ σοβαρότητα τοῦ ζητήματος ἤμουν ἐγώ. Ὅμως ὁ Γκάν δέν εἰδεξε νὰ τὸν ἐγνοιασε.

«Μετροῦσε τὸ πόδι του μετὸ μιὰ κορδέλλα», εἶπε.

«Ποῖ ἀπὸ τὰ δύο;»

ἽΗ ἐρώτηση ξάφνισε τὸν Γκάν. «Ποῖ ἀπὸ τὰ δύο; Δέν πρόσεξα. Μιά στιγμή— τὸ δεξί του.»

«Εἶπε τίποτε;»

«Ναί, πρὶν μάς δῆ. Μιλοῦσε μοναχός του. "Ὅσο πάει, μεγαλώνει" εἶπε. Νά, ἔτσι πού σὰς τὸ λέω, μ' ἕνα τρόπο πού φάνερνε τρόπο." Ὅσο πάει, μεγαλώνει».

Μοῦ χύθηκε λίγη πορτοκαλάδα κι' αὐτὸ μ' ἐρέθισε.

«Ἄκουσε, Γκάν», εἶπα. «Ἄκουσε τί θὰ σοῦ πῶ. Ὁ Σμώλλεϋ εἶναι ἄρρωστος διανοητικά ἄρρωστος. Δέ μπορῶ νὰ τὸ ξηγήσω, ὅμως τοῦ μπηκε μιὰ ἰδέα στὸ μυαλό γιὰ τὸ δεξί του πόδι και δέν τὸν ἀφήνει νὰ ἡσυχάση. Δέν ἔχει ὡστόσο τίποτε πού νὰ δικαιολογή τὴν ἀνάμιξη τοῦ ζητιάνου. Ἐπρεπε κάτι νάχει κάνει ἀπὸ πρὶν. Μετὸ πρώτη εὐκαιρία θὰ τὸν πάρω σὲ ψυχίατρο. Στὸ μεταξὺ νὰ τὸν παρακολουθᾶτε. Μὴ σὰς ξεφύγει ἀπὸ τὸ μάτι, κι' ἐμένα και τοῦ Νάθωλ. Εἶστε οἱ καλύτεροὶ τοῦ φίλοι, και σὰς χρειάζεται τὰ τώρα ὅσο ποτέ. Νὰ τὸ θυμάστε αὐτό».

«Οὔτε λόγος νὰ τὸ ξεχάσω», εἶπε ὁ Γκάν.

ἽΗταν ἕνας ψυχίατρος στὸ Γενικὸ Νοσοκομεῖο τῆς Κολάπα και πῆγα νὰ τὸν δῶ τὴν ἐπομένη. Πῆρα σειρά γιὰ τὸν Σμώλλεϋ γιὰ τὴν ἐπομένη Δευτέρα.

Οἱ συναντήσεις γιὰ τὸ Περιφερειακὸ Πρωτάθλημα πυγμαχίας ὀρίστηκαν γιὰ τὴν Τετάρτη τὸ βράδυ. Πῆγα μετὸς ἄλλους ἀξιωματικούς. Κάθισα στὴν πρώτη σειρά πλάϊ στὸν ὑπασιπιστὴ και μιὰ θέση πέρα κάτω ἀπὸ τὸν συνταγματάρχη.

ἽΟ στρατιώτης Σμώλλεϋ ἦταν στοὺς τελικοὺς ἐλαφρῶν βάρων. Ὁ ἀντίπαλος του ἦταν ἕνας τοῦ πυροβολικοῦ και φυσικά ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα πυροβολικοῦ και πεζικοῦ ἦταν ὀξύ. ἽΕκείνος τοῦ πυροβολικοῦ εἶχε βαρύτερη γροθιά μὰ ὁ Σμώλλεϋ ἦταν πιὸ εὐκίνητος και ἐλπίζαμε πὼς ἂν καταπονοῦσε τὸν ἀντίπαλό του μ' ἔξυπνες κινήσεις θὰ πετύχαι μερικὲς γροθιὲς στὸν τελευταῖο γύρο και θὰ κέρδιζε σὲ πόντους.

Οἱ πρῶτοι δύο γύροι πῆγαν καλά. Ὁ Σμώλλεϋ ἔφερε κύκλους γύρω ἀπὸ τὸν ἀντίπαλό του, ἀποφεύγοντας τὰ χτυπήματά του: πέτυχε μάλιστα ὁ ἴδιος μερικὲς γροθιές. Στὸν τρίτο γύρο κάποια σημάδια εἰδειχναν πὼς κάτι συνέβαινε. Οἱ κινήσεις τοῦ Σμώλλεϋ γινόταν ὀλο και βραδύτερες, κάποτε μάλιστα κι' ἀδέξιες. ἽΑγωνίζοταν μετὸ μόνο τὸ ἀριστερὸ πόδι μπροστὰ χωρὶς νὰ ρίχνῃ κανένα βάρος στὸ δεξί. Στὴν ὑ-

ποχώρηση σχεδόν κούτσαινε κι' ἔτσι ὁ πυροβολητὴς τὸν προλάβαινε μὲ μερικές ἀσχημες γροθιές στο πρόσωπο.

«Κουράζεται εὐκόλα, αὐτὸ τὸ παιδί» παρατήρησε ὁ συνταγματάρχης.

«Συνήθως ὄχι», διαφώνησε ὁ ὑπασιστής. «Εἶναι σκληρὸς ἀντίπαλος».

Στὸν τέταρτο γύρο οἱ κινήσεις τοῦ Σμώλλεϋ ἦταν ὅπως καὶ τοῦ πιὸ ἀδέξιου ἑρασιτέχνη κι' ἄρχισε ὁ πυροβολητὴς τώρα νὰ φέρη κύκλους γύρω του, τοῦ κατάφερε μάλιστα μερικές ἀγάρπες γροθιές καὶ μιὰ τὸν ξάπλωσε κάτω ἴσαμε ποῦ ὁ διαιτητὴς μέτρησε ὡς τὸ πέντε. Ἦθελα νὰ πηδήσω στὸ ρίγκ καὶ νὰ σταματήσω τὸν ἀγῶνα μὰ δὲν ἦταν καὶ τίποτε ποῦ μπορούσα νὰ κάνω. Κι' οὔτε ἤμου ὁ γιατρός τῆς βραδιάς. Προτοῦ ἀκόμα νὰ τελειώσῃ ὁ γύρος ἡ ἔκβαση εἶχε κριθῆ.

Κι' ὅμως, κείνο ποῦ γίνηκε στὴν ἀρχὴ τοῦ τελευταίου γύρου κανένας δὲν τὸ περίμενε. Ὁ πυροβολητὴς, σίγουρος τώρα στὸν ἀγῶνα του τόσο ποῦ νὰ παίξῃ κι' ὄλας μὲ τὸ Σμώλλεϋ, ἄρχισε μ' ἕνα ἐλαφρὸ χτύπημα στὴ μύτη. Ὁ Σμώλλεϋ σαρμάστηκε κάτω—κι' ἔμεινε. Δοκίμασε νὰ σηκωθῆ—τὸν εἶδα ποῦ ὁ ἴδρωτας τοῦ κατέβαινε σὰν ποτάμι—μάτια ὄμοι.

«Τί στο διάολο καὶ δὲ σηκώνεται;» ρώτησε ὁ συνταγματάρχης. «Οὔτε ποῦ τὸν χτύπησε ὁ ἄλλος».

Οἱ ἄντρες τοῦ τάγματος λούφαξαν μὰ τὸν πυροβολικὸ ξεσπασαν σ' ἐπευφημίες ἀνάκατες μὲ πειράγματα, κι' ἄκουσα ἕνα εὐδιάκριτὸ «Φοβισιάρης!»

Ὁ διαιτητὴς ἔφτασε στὸ δέκα καὶ ψήλωσε τὸ χέρι τοῦ νικητῆ. Πήδησα στὸ ρίγκ νὰ βοηθήσω τὸν Σμώλλεϋ, μὰ τόσο οἱ δικές του ὅσο κι' οἱ δικές μου προσπάθειες δὲν κατάφεραν νὰ τὸν σηκώσουνε πάνω ἀπὸ τὸ γόνατο. Ἐνοιώσα γελοῖος καὶ ντροπιασμένος σάμπως νάτανε ὅλο δικό μου λάθος. Τὸν σήκωσα στὰ χέρια μου καὶ τὸν πήγα στ' ἀποδυτήριο.

Εἶδα τότε πὼς δὲν ἦταν μόνο ἴδρωτας ποῦ μύσκεινε τὸ πρόσωπό του. Ἐκλαίε σὰν παιδί. «Τὸ πόδι μου φταίει», εἶπε μὲ λυγμούς, «τὸ πόδι μου φταίει». Μποροῦσα νὰ τὸν νικήσω; τὸν νικούσα κι' ὄλας. Εἶχα ὑπεροχὴ γιὰ δυὸ γύρους, δὲν εἶχα; Μὰ τότε τὸ πόδι μου μὲ πρόδωσε. Δὲν εἶναι δικό μου λάθος. Δὲ μποροῦσα. Τὸ πόδι μου φταίει».

Εἶπα: «Σὲ νιώθω, Σμώλλεϋ. Καὶ βέβαια δὲν ἦταν δικό σου λάθος. Μποροῦσες καὶ νὰ τὸν σπάσης στὶς γροθιές ἂν δὲν ἦταν τὸ πόδι σου. Ὁ καθένas μποροῦσε νὰ τὸ δῆ. Ἦούχασε τώρα. Μὴ μιλά». Ἦταν κάτι τὸ νευρικό μὰ γρήγορα θὰ περάσῃ.

Ὅταν σταμάτησε νὰ κλαίῃ, εἶπα: «Ἄκουσε, Σμώλλεϋ, μὲ στενοχωρεῖ αὐτὸ ποῦ συμβαίνει μὲ τὸ πόδι σου. Δὲν ἔχει τίποτε τὸ σοβαρὸ, μὰ χρειάζεται προσοχὴ. Θὰ σὲ πάρω στὸ νοσοκομεῖο μὲ τὸ τζήπ καὶ θὰ μείνῃς γιὰ λίγες μέρες στὸ κρεβάτι. Θέλεις ἡσυχία. Νὰ ἀποφεύγῃς τὸ περπάτημα. Τὸ μόνο ποῦ σὲ θέλω εἶναι νὰ μείνῃς στὸ κρεβάτι—διάβαζε ἡ κάνε ὅ,τι σ' ἀρέσει—νὰ τοῦ δώσουμε καιὸ νὰ γιαιτρευθῆ».

Φάνηκε νὰ τὸν τρόμαξε ἡ ἰδέα. «Μὰ δὲν εἶναι καμμιά ἀνάγκη. Εἶμαι ἐντελῶς καλά, ἀλήθεια σὰς λέω. Δὲ θὰ τὸ ξανακάνω. Δὲν ἔχει τίποτε τὸ πόδι μου. Ἀλήθεια σὰς λέω, δὲ θέλω νὰ μείνω στὸ κρεβάτι.»

«Δὲ θὰ σὲ βλάψῃ, εἶπα. Εἶμαι ὁ γιατρός ἐδῶ καὶ πρέπει νὰ ἐνεργῶ στὰ σίγουρα ἔστω κι' ἂν ἀποδειχθῆ πὼς δὲν ἦταν καμμιά ἀνάγκη. Θὰ ξέρουμε σὲ λίγες μέρες: εἶναι καὶ νὰ δοῦμε τί ἐξέλιξῃ θὰ πάρῃ. Ἔλα τώρα, εἶναι πολλοὶ ποῦ θάδραχναν τὴν εὐκαιρία νὰ μείνουν λίγες μέρες στὸ νοσοκομεῖο.»

Φυσικά ἡ πρόθεσή μου ἦταν νὰ τὸν κρατήσω στὸ κρεβάτι ἴσαμε ποῦ νὰ τὸν δῆ ὁ ψυχίατρος τῆν ἐρχόμενη Δευτέρα. Ὅλα πῆγαιναν καλά κι' ἐνοιῶθα σάμπως ἕνα βάρος νὰ μοῦ ἔφυγε ἀπὸ τὸ μυαλό. Διέδωσα στὴ Λέσχη Ἀξιοματικῶν, κι' ὁ Γκάν στὸ τάγμα, πὼς ὁ Σμώλλεϋ εἶχε πάθῃ «θλάση τοῦ μύος» στὸ δεύτερο γύρο καὶ πὼς ὄχι μόνο δὲν εἶχε τίποτε γιὰ τὸ ὄποιο νὰ ντρέπεται μ' ἀκριβῶς ἔδειξε μεγάλη καρτερικότητα συνεχίζοντας ὅσο βαστούσε, χωρὶς νὰ πῆ τίποτε καὶ τὸ τελευταῖο ἦταν ἀπόλυτα ἀληθινὸ. Στὴν πραγματικότητά ὄμως ἀκόμη κι' ἡ πιὸ προσεκτικὴ ἐξέταση δὲ βρῆκε καμμιά φυσιολογικὴ βλάβη στὸ δεξιὸ πόδι τοῦ Σμώλλεϋ. Ἦταν, ὅπως πάντα του, ἕνας ὑποδειγματικὸς τύπος ἀρρώστου: διάβαζε ἡσυχά ὅλη τὴ μέρα: τὸν εὐχαριστοῦσαν οἱ ἐπισκέψεις κι' ἔκανε ὅλα ποῦ τοῦ παραγγέλλαμε εἴτε ἡ νοσοκόμα εἴτε ἐγώ.

Φρόντιζα γι' αὐτὸν ὅσο μπορούσα, καὶ τόσο ὁ Γκάν ὅσο κι' ὁ Νάβωλ ἐρχόταν στὶς ἐλεύθερες τους ὥρες κι' ἀκόμα πολλοὶ ἄλλοι φίλοι, εἴτε ὅσοι θαύμασαν τὸ θάρρος του στὸ ρίγκ. Συμφωνοῦσαμε μὲ τὸν Γκάν πὼς δὲν ὑπῆρχε τίποτε τὸ ἀφύσικο στὴν ὁμιλία του ἢ στοὺς τρόπους του.

Μεταφρ. Ν. ΧΑΤΖΗ-ΓΩΑΝΝΟΥ ΚΟΥΡΡΑΣ

(Ἡ συνέχεια στὸ ἐπόμενο).

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Καί πάλιν τὸ μήνυμα τῆς Βηθλεέμ: «Καί ἐπὶ γῆς Εἰρήνη...» Αἰθέριο, ὑποβλητικό, πλημμυρισμένο ἀπὸ ἐλπίδα. Οἱ εἰκοσι αἰῶνες πού πέρασαν ἀπὸ πάνω του δὲν πέτυχαν νὰ τὸ σβήσουν. Καί διατηρεῖ ἀκόμη δλόκληρη τὴ μαγεία τῆς οὐράνιας μελωδικῆς ἐπαγγελίας. Στὸ ἄκουσμα του οἱ ἄνθρωποι νιώθουν τὰ ὄνειρά τους νὰ ριγοῦν καί τὰ φτερά τους ν' ἀνασαλεύουν. Μὰ τὸ τραγοῦδι τῆς εἰρήνης μὲ τ' ἀκροδάκτυλά του μόνο ἀγγίζει τίς καρδιές. Δὲν ἀγκαλιάζει τὰ βάθη τους. Κι' ἔτσι τὸ ἔκίνημα γιὰ τὸ μεγάλο Σκοπὸ ἔμεινε καί μένει πάντα πρόθεση...

Ὁ ἄνθρωπος φάνταζε πὸς ἐνὸ κραταίει τίς νοσταλγίες του, ἔχασε τὴ δύναμη πού ἔλεγγει καί πού μεταλλάττει. Ἀπὸ φροῦσῆς καί μαχητῆς τῶν ληρωτικῶν αἰτημάτων γίνηκε ἐνεργοῦμένο τῶν περιστάσεων τῆς ζωῆς καί τῶν παθῶν του. Καί στέκει μπρὸς στὴ Μοῖρα του ἄπραγος κι' ἀνίκανος. Τὰ πάντα τὰ ἀτενίζει παθητικά. Δὲς κι' ἡ ψυχὴ νὰ ἔχει γυμνοθῆ ἀπὸ κάθε παλιὸ καί κάθε διεκδίκηση χαρῶς.

Κι' ὅμως, οἱ δοκιμασίες κι' οἱ ἐπιπτώσεις θάπρεπε νὰ εἶχαν σφρηλατήσῃ γενναίες τίς συνειδήσεις. Γιατί ὁ πόνος κατατρέπει καί τὸ δάκρυ ζυμώνει τὸ φῶσμα τῆς ἀλλαγῆς... Ἄλλοτε βολίσαμε τῶπο, κι' ἀπ' τὸ χειρότερο καταράχημα, ν' ἀνακαλύπτονται καί ν' ἀνεβαίνουν τὰ σκαλοπάτια τοῦ Καλοῦ. Ἐνὸ τώρα...

Ἀεῖζει νὰ σταματήσουμε πάνω ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἀνθρώπινη κατάντια γιὰ νὰ θεωρήσουμε τίς τύχες μας καί νὰ διαπιστώσουμε τὰ αἰτία τῆς ἄρνησης πού μᾶς περιζώνει καί μᾶς πνίγει. Ἴσως μπορέσουμε ν' ἀναληφώσουμε τὰ κενὰ πού διασποῦν τίς δυνάμεις μας καί τσακίζον τίς ἀποφάσεις καί τὰ πετάγματα.

Παντοῦ τὸ μῖσος, ἡ ὑποψία, τὸ συμπέρον, ὁ ἀνταγωνισμός. Καί στὸ κέντρο ἡ μηχανὴ —ὄχι γιὰ νὰ λύσει τίς διαφορές, μὰ γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τὴν ἀτομικὴ ἢ τὴν ὁμαδικὴ ὑπεροχὴ. Ὁλόκληρος ὁ πολιτισμὸς μας ταγμένος, ἀπὸ χροῖνα τώρα, στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀπαισίου κι' ἀδησάγου αὐτοῦ τέρατος πού ἀπορροφᾷ κάθε ἰκμάδα ὁμορφίας καί ξερονάει τὴν ἀθλιότητα καί τὸ μακελλιό. Στὸν ἄνθρωπο κριαρχοῦν στοιχεῖο ἀόμοινο ὁ ἐγκέφαλος γιὰ νὰ τροφοδοτεῖ μὲ τὰ ἐφευρήμα-

τά του τὴν τελειοποίησιν καί τὴ δραστηριότητα τῆς μηχανῆς. Τὸ κάθε τι ὑπολογίζεται —ὄλες οἱ λεπτομέρειες— γιὰ τὴν κατάρτησιν καί τὴν ἀξιοποίησιν τῆς ὕλης. Ἡ ζωὴ γίνηκε μονομερῆς. Καί κάτω ἀπὸ τὸ σκῆπτρο τῆς νοσησιαρχίας μεταβλήθηκαμε οἱ ἄνθρωποι σὲ νοῦμερα καί σὲ ἐργαλεῖα. Ὅ,τι δὲν ἀντέχει στὸ πέραμα παρεμίστησε σάν ἔξερταμένο κι' ἀχρεῖαστο. Καί φυσικά ἡ ψυχὴ —δὲν τὸ εἶπαμε καί πρῖν;— γυμνώθηκε καί σκατεῖνασε.

Μὰ ἡ Ἱστορία διδάσκει πὸς ἡ ζωὴ εἶναι σύνθεση. Καί πὸς γιὰ νὰ ἰσοροπεῖ πρέπει νὰ μοιράζει τὸ βάρος τῆς ἐξ ἴσου στὰ δύο τῆς σκέλης. Καί στὴν ὕλη μὰ καί στὸ πνεῦμα. Στὸ γοῦν μὰ καί στὴν ψυχὴ. Ἡ ὑπεροχία τοῦ ἐνὸς φέρνει τὴν ἀτροφία τοῦ ἄλλου. Καί, φυσικά, τότε ἡ ζωὴ χολαίνει. Καί, πολλές φορές, ἀνατρέπεται.

Εἶναι, λοιπόν, φανερό πὸς ἡ βασικὴ αἰτία τῆς κακοδομίας μας βόισκεται στὴν περιστολὴ καί τὴ μείωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Στὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ παράγοντος τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνο, συνεπῶς, πού στίς κοίσιμες αἰτέες ὡσεὶ χρειάζεται εἶν' ἡ προσπάθεια ἐνίσχυσης κι' ἀναζωογόνησης του. Δίπλα ἀπὸ τὴν ἀεγχιτὴ σκέψη νὰ ξαναπαρῆ τὴ θέση του τὸ μεγάλο αἶσθημα πού φωτίζει κι' ἐξωραίζει.

Βέβαια δὲν πρόκειται, ἐδῶ πού φτάσαμε, νὰ προβῆ ἡ μηχανὴ σὲ παραγωγήσεις. Ἐκτός ἂν τὸν δρόμο πού τραβάει συντριβῆ. Ὅποτε, ὅμως, θὰ συντριβεῖ καί τὸν ἄνθρωπο μαζί της. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ προληφθῆ ἡ καταστροφὴ καί νὰ περιοριστοῦν τὰ ὅρια τῆς μηχανῆς μόνάχα ὡς ἐκεῖ πού οἰκοδομεῖ. Γιὰ νὰ μὴ πέσουμε στὸ ἄλλο ἄκρο.

Ἐνας μόνον τρόπος σωτηρίας ὑπάρχει. Μὲ μιά ἀποφασιστικὴ προσπάθεια νὰ ξαναδοῦμε τὰ χαμένα δικαιώματα στὸν ἐσωτερικὸ ἐαυτοῦ μας. Ὅσο κι' ἂν ἔχει στερέψει, διατηρεῖ κάποιους κόθους καί κάποιες συγγνήσεις. Ἀπόδειξη εἶναι πὸς τὸ τραγοῦδι τῆς εἰρήνης δὲν ἔσβησε ἀκόμη. Ν' ἀνοίξουμε τίς πόρτες καί τὰ παρᾶθρα τῶν καρδιῶν μας νὰ μῆ τὸ φῶς ἀπὸ παντοῦ. Κι' ὕστερα νὰ τίς δοῦν ὡς καὶ νὰ τίς δουλέψουμε γιὰ νὰ ξανακερδίσουν τὴν ἐμφροῖα τους καί τὴ γαρά τους. Οἱ σπόροι τοῦ ἀγαθοῦ πάντα ὑπάρχουν. Εἶναι τὸ ὄμοιοφ διαμάντι τοῦ Χάιτε πού διατηρεῖται καί μὲ τίς ἀπώτιδες καί μὲ τίς πλημμυρίδες. Ἡ λάμψη

του, σάν τὸ θελήσουμε, θὰ μᾶς καταναγάσει, καὶ θὰ θεομάνει καὶ τὰ ὄνειρα καὶ τὰ φερά μας. Κι' ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ἐνεργοῦμενο θὰ βρεθῆ μὲ τὸ ὄπλο τῆς εὐθύνης πὺν διανοίγει δρόμους καὶ κατακτᾷ τὰ ἰδανικά.

Φῶς, λοιπόν. Περισσότερο φῶς... Γιὰ ν' ἀνατέμψει τὴ σωστικὴ του λάμψη τὸ ξεχασμένο διαμάντι. Ἄν, πρὸς στιγμὴ, ἀπόψε πὺν ἀχολογᾷ με τὴν οὐράνια μελόδια του τὸ μήνυμα τῆς εὐρήνης στρέψουμε καὶ τὰ μάτια μας πρὸς τὴν κατεύθυνση ἀπ' ὅπου τοῦτο μᾶς ἐρχεται θ' ἀνακαλύψουμε καὶ τὸ φῶς πὺν λατρεύουμε. Εἶν' αὐτὸ πὺν ἄναψε πρὶν δυὸ χιλιάδες χρόνια τὸ χεῖρ τοῦ Θεοῦ κάτω ἀπὸ τὴν ὑγρὴ στέγη τῆς ταπεινῆς γάτης τῆς Βηθλεὲμ. Τὸ Φῶς Ἄγία, πὺν ἡμερόνει, γαληνεύει κι' αἰθιοιάζει. Τὰ ἀνοικτὰ παράθυρα τῶν καρδιῶν μας ἄς τὸ δεκτοῦν. Τὸ διαμάντι θὰ τὸ ἀναπαδώσει. Καὶ τὸ θαῦμα δὲ θ' ἀερίσει νὰ γίνει.

Μόνω πὺν δὲν πρέλει νὰ τὸ κρατήσουμε μέσα μας. Χρειάζεται νὰ τὸ ἀντικαταστήσουμε καὶ γύρω μας. Ν' ἀπλώσει ἡ συγγίνηση τῶν μεγάλων δονήσεων παντοῦ. Ἀηλαδῆ, νὰ ξαναζωντανέψει ἡ Μεγάλη Τέχνη πὺν ἐκφράζει τὸν πανανθρώπινο καρμὸ καὶ παλμὸ κι' ἀδελφώνει ὅσο καμιά ἐπιστήμη καὶ καμιά μηχανητὰ ἄτομα καὶ τοὺς λαοὺς.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

Καὶ ἰδοὺ Μάγοι ἀπὸ Ἄνατολῶν...

Λίγες φράσεις κλείνουν μέσα τους τὴν πραγματικότητα, ὅση κλείνει ἡ πὺν πάνω φράση τοῦ Εὐαγγελιστῆ. Τὸ θαῦμα πὺν εἶχε γίνει με τὸν ἐρχομὸ τοῦ Θεοῦ στὴ γῆ, μονάχα ἡ θεομὴ Ἄνατολῆ με τὸν πλῆρο τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς κόσμου ἦταν δυνατό καὶ νὰ τὸ νοιώσει καὶ νὰ τὸ πιστέψει. Αὐτῆς μονάχα τὸ μάτι συνέλαβε σὲ μιὰ στιγμὴ τὸ ἀνοικτὰ τῶν οὐρανῶν πὺν γιόρτασαν με τὴν Γῆ τὴν Γέννηση κι' αὐτῆς παιδιὰ ἐξείνησαν ἀπ' τὴ μακρονῆ πατοῖδα τους γιὰ ν' ἀντιγράψουν τὸ θαῦμα.

Καὶ τότες καὶ σήμερα τὸ ἴδιο. Σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα πάντα πρώτη ἡ Ἄνατολῆ. Κοιτᾷτε τὴν κοῖα Δύση. Σὲ καμιά ἐκδήλωση τῆς δὲ βρασιζεται ὁ αἰδορητισμὸς, πὺν τότες τόσο τὸ συναίσθημα, τὸ θεμέλιο τῆς θρησκείας. Δὲν εἶναι λόγοι πολιτιστικῆς προτεραιότητας πὺν ἔφεραν τὴν Ἄνατολῆ πρώτη στὰ πόδια τοῦ Θεοῦ Βαβύλου. Ἄν ἡ-

ταν αὐτό, ἡ Εὐρώπη σήμερα, με τὸν ἀκμαίτερο πολιτισμὸ, θὰ χε τὴ θεομὴ τῆς θρησκείας. Κι' ὅμως ἔχει τὴν πειὸ ἀδύναμη, τὴν πειὸ κοῖα, τὴ θρησκεία τῶν λόγων, πὺν κάνει τὴν πίστη σκέψη, ὄχι ἔκλειψη πὺν κάνει τὴν σκέψη πίστη. Τὸ Θαῦμα, πὺν χε γίνει τὴν Ἄγια Νύκτα, μονάχα τὸ ἐσωτερικὸ συναίσθημα ἦταν δυνατό νὰ τὸ συλλάβει καὶ σ' αὐτὸ καὶ τότες καὶ σήμερα προνομούχα χῶρα ἦταν ἡ Ἄνατολῆ.

Ὅτι ἔγινε με τὴ χῶρα, ἔγινε καὶ με τοὺς ἀνθρώπους κι' ὅτι ἔγινε τότες, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ σήμερα. Μονάχα ἄνθρωποι πὺν βλέπουν με τὸ τηλεσκόπιο τῆς ψυχῆς εἶναι δυνατό νὰ ξεδιαλύνουν τὰ σκοτάδια τ' οὐρανοῦ καὶ νὰ ἰδοῦν τὸ θαῦμα. Ὅσοι ἔμειναν μονάχα με τὸ γυμνὸ μάτι τῆς σκέψης, θαῦμα δὲ μποροῦν νὰ δοῦν, κι' ἀφοῦ δὲ βλέπουν δὲ μποροῦν καὶ νὰ πιστέψουν. Κι' οἱ Μάγοι πὺν ἐξείνησαν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἄνατολῆς γιὰ νὰ ὀλοκληρώσουν στὸ σπῆλω τοῦ Βηθλεὲμ τὴν ψυχικὴ συγγίνηση τους, παιδιὰ ἦταν τῆς Ἄνατολῆς γιομάτα συνασθηματισμὸ. Τέτοιους τοὺς παρόσθησε κι' ὁ Εὐαγγελιστῆς, τέτοιους τοὺς ζωγράφησαν κι' οἱ ζωγράφοι.

Τί τὰ θέλετε; Νοῦς καὶ συναίσθημα, σκέψη καὶ πίστη, εἶναι οἱ δυὸ μοναδικές πηγές τῆς ἀλήθειας. Πῆνεις μονάχα ἀπὸ τὴν πρώτη; Κοῦος ἄνθρωπος θὰ μείνεις, ἔξω ἀπ' τὴν ἀλήθεια τοῦ συνασθηματος, πὺν ἀποτελεῖ τὸ μοῖο τοῦ ἀνθρώπινου εἶναι. Πῆνεις μονάχα ἀπὸ τὴ δεύτερη; Θὰ στερηθεῖς τὴς ἀποκαλύψεις τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ καὶ θὰ μείνεις ἔξω ἀπὸ τὴ σύγχρονη πραγματικότητα. Πῆνεις κι' ἀπ' τις δυὸ; Εἶσαι ὁ εὐτυχῆς ὁ τέλειος. Οὔτε ἡ σύγχρονη πραγματικότητα, οὔτε ἡ αἰώνια, θὰ σοῦ εἶναι ἔξενες. Καὶ τὰ σκιετήματα τοῦ νοῦ κι' οἱ λακτάρες τῆς ψυχῆς ἔχουν πηγές ὁ ξεδιψάσουν. Ἄν κάποτε στὴ ζωῆ σου κινδυνεύει νὰ κλείσει ἡ μιὰ ἀπ' τις βρύσες, προσπάθησε νὰ μὴν εἶναι ἡ δεύτερη. Αὐτὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ ναι πάντα ἀνοικτὴ γιὰ τῆς ψυχῆς τὸ ξεδιψάσμα. Κακὸ εἶναι βέβαια καὶ τὸ κλείσιμο τῆς πρώτης. Ὅμως μπορεῖς κάπως νὰ ζῆς χωρὶς αὐτὴ. Ἐκλείσει ὅμως ἡ δεύτερη; Χάθηρες. Τὸ κάτω-κάτω τόσοσε πολέμους ἔχει ξεσηκώσει αὐτὸ τὸ πνεῦμα, τόσο ὀδὴν ἔχει σκορπίσει ἀπάνω στὴ γῆ, πὺν κάνει κανένα νὰ σκέφτεται, ἂν μπορεῖ μονάχο του νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο στὸ ἀγαθὸ. Ἐνῶ ἡ πίστη καὶ μάλιστα ὁ Χριστιανισμὸς πολέμησε ὁ-

λους τους πολέμους και γλύκανε όλες τις δόδνες.

Κάθε φορά, που άκούω τις Χριστουγεννιάτικες χαμπάνες να διαλαλούν μέσα στην αυγήνη σιγή τη Γέννηση του Θεού, βλέπω νοερά το ξεψύχισμα των αρχαίων θεών πάνω στο σάβανο των αιώνων κι' άκούω τά ριγηλά πατήματα των Μάγων, που διασχίζουν άργά σιγαλινά τις άπεραντες εκτάσεις του χρόνου, σταθεροί προσκνηντές του ιερου θαύματος, κι' άναρωτιέμαι «Θά ταν δυνατό να βρεθεί τρόπος, να βλέπουν την πορεία τους αυτή, όσοι δεν τη βλέπουν;».

ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣ ΣΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γλυκερίας Προτοπαπά: «Ο Άνθρωπος, που ήταν ντυμένος». Ψυχογραφία. Άθήνα, 1952.

Ένας καινούργιος τρόπος εμφάνισης των ήρώων εισάγεται με το πεζογράφημα τούτου της Γλυκερίας Προτοπαπά στη σύγχρονη ελληνική πεζογραφία: Ένα πάσιμο «άπό τά μέσα» της έσωτερικής ζωής του άνθρώπου, κάτι σαν άνιχνευση στα σκοτεινά βάθη της ψυχής. Καμμία, ή πολύ λίγη, έξωτερική δράση, ελάχιστα εμφανή γεγονότα—και τόσα μόνον, όσα φτάνουν για να σκιασarıσθει έναργότερα ο ψυχικός κόσμος των προσώπων, που κινούνται στο έργο—δεν λέω «δροϊν»—άλλοστε είναι τόσο λίγα: δύο μόλις, ο άντρας και ή γυναίκα.

Βέβαια στην ελληνική πεζογραφία δεν είναι ίσως έντελώς καινούργιος ο τρόπος αυτός της «δράσης» των ήρώων. Άποτυπώδη ψυχογραφήματα έχει γράψει ο Βικέλας (τόν «Πατανάρισσο») και ο Βιζηνός (τά γνωστά του Διηγήματα). Άλλά σ' αυτούς τους πεζογράφους μας, υπάσχει μιά καθαρή δράση και μέσο να υ τ ή ς πραγματώνεται ή ψυχογραφική εμφάνιση των ήρώων, ίσορριμάζεται θάλεγα τώ έξωτερικό γεγονός με την ψυχολογική ανάληψη. Στόν έσωτερικό πάλι κρονόλογο» (του Στέλιου Ξεφλούδα π.χ., καθώς και στα Διηγήματα του Γ. Δέλιου «Μουσική δοματίου») είναι εμφανής αυτή ή έλλειψη έξωτερικού γεγονότων. Η προσπάθεια των πεζογράφων αυτών συγκεντρώνεται, άποκλειστικά σχεδόν, στην ψυχογραφική σκιαγράφηση των ήρώων—μιά σκιαγράφηση, που ζυγώνει θεωρείς τόν άκοαίο σταθμό της.

Η Γλυκερία Προτοπαπά και με τώ πρώτο της τούτο βιβλίο και με άλλες της έργασίες μας έδειξε πώς διαθέτει ήδη μιάν άξιοσημείωτη πνευματικότητα,

ξοδεύεται σε άνάληψη τόσο έξαντλητική, δεν φτάνει ός τη διάλυση, μά πάει να οργανωθεί σε μιά σύνθεση. Τώ βιβλίο της μοιράζεται σε δύο μέρη, όσοι και οι ήρωες του: Στο πρώτο ψυχογραφείται συστηματικά, έπιστημονικά, θάλεγα, ή ήρωίδα του έργου. Είναι χαρακτηριστικό πώς σε καμμία σελίδα δεν αναφέρεται τόνόμα της. Στο δεύτερο μέρος ψυχογραφείται μόνον ο ήρωας. Τώ όνομα του όμως τώ γνωρίζομεν: Όνομάζεται Στέφανος—άλλά τώ μαθαίνουμε σε πολύ προχωρημένη σελίδα.

Η ήρωίδα είναι ένας ήμαλός τύπος. Μιά ζωντανή κοπέλα με πληθωικήν έσωτερική και αισθηματική ζωή, γεμάτη πνευματικότητα— που όμως κυριαρχείται άπό τη φυσιογνωμία ενός παράρξενου άντρα. Ό άντρας τούτος, ο ήρωας, δεν είναι ήμαλός τύπος: Σανάναι καταδικασμένος άπό τά πρηνά μη χασεί τη ζωή— και να σκορπίσει άκόμα τη δυστυχία στο μόνον πρόσωπον που αγάπησε. Η Γλυκερία Προτοπαπά μας έξηγει την «περίπτωση» του. Μικρός έχασε τη μητέρα του, και άπό τότε συνήθισε να κλείνεται στόν έαυτό του. Τώ κλείσιμο τούτο καθώς πλησιάζομε τις τελευταίες σελίδες φθάνει στα έσχατα όρια του: Ό Στέφανος δεν είναι πιά συμπαθής. Δέν είναι «ο πολιτισμένος» άνθρωπος που τόν βλέπαμε, έστο κι' έτσι άχνα ζωγραφισμένο να στέκει στο γραφείο του και να «διενθύνει» άπό κεί άθέατος έπιζαμα κρατικά πόστα. Γίνεται πρόστιχος και ηυδαίος. Έτσι ή άτιμότητα του έργου γίνεται σκόπιμα άποτυπική, άγγίζει τά όρια μιās τραγικότητας. Πουθενά λίγο φως, καμμία διάξοδος, καμμία άνθρωπινή τρυφερότης, σκοτάδι. «Ο άνθρωπος ήταν ντυμένος» και δεν μπορούσε να γυμνώσει την ψυχή του μπροστά στους άλλους. Τέτοιον τόν συνέλαβεν ή συγγραφέας— και τέτοιον προσπάθησε να μās τόν δώσει.

Τώ βιβλίο της Γλυκερίας Προτοπαπά, διαθέτει άπ' άρχής λογοτεχνικά προσόντα: Μιάν ήμαλή γλώσσα και μιά φράση άσχετά καλογοιμημένη, άν και λίγο κοφτή και όχι τόσο πολύ άπομακρομένη άπό τους κοινούς έκφραστικούς τρόπους. Θά πρέπει πάντως να πάρουμε τόν «Άνθρωπό» της κυρίως σε μιά άξιόλογη δοκιμή για σύνθεση ψυχογραφικού διηγήματος.

Η Γλυκερία Προτοπαπά και με τώ πρώτο της τούτο βιβλίο και με άλλες της έργασίες μας έδειξε πώς διαθέτει ήδη μιάν άξιοσημείωτη πνευματικότητα,

μιάν έκφραστική εὐχέρεια, μιὰ ἀσυνήθιστη ψυχογραφική ικανότητα. Μὲ δύο λόγια. Ἐνα τάλεντο!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

Νίκος Νικολαΐδης: «Τὸ Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ». Κάθο, 1951.

Τριάντα χρόνια ἀφιέρωσε ὁ Νίκος Νικολαΐδης στὴ σύνθεση καὶ καλλιτεχνική ἐπεξεργασία τοῦ «Βιβλίου τοῦ Μοναχοῦ». Λέει ὁ ἴδιος: «Ἐγραφα, ἔγραφα ἀκατα, ἀθόλωτα, ἀτάραχα ἀπὸ τὸ 1920-1950». Τὰ λίγα κομμάτια ποὺ δημοσίευσε κατὰ καιροὺς σὲ περιοδικὰ (μεγαλύτερη ἐκλογή εἶν' ἐκείνη ποὺ ἔδωσε στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», τόμ. ΙΑ', 1946, σ. 143 κ.έ., ποὺ βγήκε καὶ σ' ἰδιαίτερο τεύχος) κίνησαν πάντα μεγάλα ἐνδιαφέροντα καὶ γιὰ τὴ μορφή τους καὶ γιὰ τὴν οὐσία τους. Τώρα ἐπιτέλους ἔχουμε ὅλο τὸ ἔργο ἐκδομένο καὶ στὴν καλλιτεχνική μορφή ποὺ ὀνειρεύτηκε ὁ Νικολαΐδης. Γιατὶ δὲν πρόκειται γιὰ συνηθισμένο βιβλίο μὲ τὰ γνωστὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα καὶ τίς ὁμοίωμοφες σελίδες. Κ' ἐξωτερικὰ ἀκόμη τὸ «Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ» θμιρίζει ἀτμόσφαιρα μοναστηρίου: Χαρτί, γράμματα, δέσιμο, στολίδια, θυμίζον χειρόγραφα βυζαντινά. Καὶ πραγματικά, ὁλόκληρο τὸ βιβλίο εἶναι χειρόγραφο τοῦ Νικολαΐδη, ποὺ τυπώθηκε ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἀκριβὲς σὲ ὄμοιο χοντρό χαρτί—κάθε φύλλο διαφορετικὸ στὸ μέγεθος—μὲ μαύρη γραφή σὲ κρῆμ βάθος, μὲ πορτοκαλιὰ γράμματα ποὺ περιζεῖται τὸ κείμενο καὶ μιὰ ὄμοια μικρογραφία γιὰ πρῶτο γράμμα κάθε κεφαλαίου. Λεμένο στερεὸ μὲ λινό, καὶ μὲ βασιὰ ὑποβλητικά σχέδια καὶ γράμματα στὰ δύο ζώφυλλα καὶ στὸ πίσω τοῦ βιβλίου. Ἐτσι, ἡ πρώτη ἐντύπωση εἶναι πὼς ἔχεις μπροστὰ σου ἓνα ἱερὸ βιβλίο, κ' ἄμα τὸ ἀνοίξεις καὶ δεῖς τὸ ἀνομοίωσθημα φύλλα μὲ τὴν «ἀδρή, ζωντανή, παλμική γραφή» τους καὶ τὴν προσεχτική κ' ἔντονα προσωπική διάταξη τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν παραγράφων, θαρρεῖς πὼς κάποιος εὐλαβὸς καλόγερος κάθισε κι ἀντίγραψε ὑπομονετικά σὲ ὅ,τι εἶδους χαρτί εἶχε κάθε φορὰ στὴ διάθεση του κάποια παλιὰ ἱερὰ κείμενα κ' ἔπειτα τὰ «στοίχωσε» μαζὶ γιὰ νὰ μὴ τοῦ φύγουν καὶ τὰ στόλισε μὲ σχέδια καὶ μικρογραφίες. Καὶ τὸ χαίρεσαι τώρα τὸ χειρόγραφο μὲ τὴν ἀφή καὶ μὲ τὸ μάτι.

Τὸ διάβασμα τοῦ «Βιβλίου τοῦ Μοναχοῦ» δίνει μιὰ πολὺ ἰσχυρὴ καὶ πρωτότυπη πείρα: Ἡ λογοτεχνική του μορφή, τὸ ὄφος του, τὸ περιεχόμενό του, ἡ βιοθεωρία του, ἡ πρακτικὴ του καταξίωση, ἡ ποιητικὴ του διάθεση, τὸ πλατύ, φωτει-

νὸ πνεῦμα του καὶ ἡ ἀνοιχτή, σοφὴ ὄμος, καρδιά του εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα ποὺ κάνουν σωστή περιπέτεια, γόνιμη καὶ συναρπαστικὴ περιπέτεια, τὸ διάβασμα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Γιὰ νὰ τὸ χαρεῖ ὄμως ἓνας πρέπει νὰ τὸ πλησιάσει «ἀκατα, ἀθόλωτα, ἀτάραχα», ὥπως τὸ ἔγραψε ὁ Νικολαΐδης. Νὰ ξεχάσει ὁ ἀναγνώστης τίς ὅποιες προκαταλήψεις του ποὺ μπορεί νὰ σχετίζονται μὲ τὸ θέμα, καὶ νὰ τὸ δεῖ ὡς ἔργο τέχνης καὶ ὡς ἔργο ζωῆς, ἔχοντας στὸ νοῦ του μονάχα τὸ μοτίβο ποὺ κυριαρχεῖ στὸ βιβλίο: «ἐν τῇ προσπαθειᾷ τῆς ἡμῶν ψυχῆς τὴν ἡμῶν καρδιάν τα ἐγκόσμια ἔλκουν». Ἄλλὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὁ καλόπιστος ἀναγνώστης θὰ πάει αὐτὴ τὴ στάση ἀπέναντι στὸ ἔργο: ὅλα τοῦ υποβάλλουν τὴν ἀτιμωμένην τοῦ μοναχοῦ, ὅλα τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἀνάλογη ψυχικὴ διάθεση γιὰ νὰ δεχτεῖ ἀπλὰ καὶ δυνατὰ τὸ μήνυμά τῆς «Ἀγέλαστης Μονῆς». Εἶναι ἡ πρώτη, καὶ βαρυσήμαντη, ἐπιτυχία τοῦ συγγραφέα. Καὶ δὲν εἶναι ἡ μόνη.

Τὸ ἔργο ἀποτελεῖται ἀπὸ 194 κεφάλαια ἀοιθμημένα μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο, (λείπουν ὄμως οἱ ἀρ. 40, 120, 170-189, ἔνω δύο κεφάλαια ἔχουν τὸν ἀρ. 97). Εἶναι σίτισα ἀπὸ τὴ μοναχικὴ ζωὴ γραμμένα στὴ μορφή τῆς ρυθμικῆς πρόζας, ποὺ τόσο τὴν ἀνίψωσε καλλιτεχνικὰ ὁ Νικολαΐδης στὶς «Ἀνθρώπινες καὶ Ἀνθίνες Ζωές» καὶ στὸ «Χρυσὸ Μῦθος»—μόνο ποὺ ἐδῶ ὁ λόγος γίνεται πρὸ στερεῶς καὶ ὀριστικῶς, ἰδιαίτερα μὲ τίς λέξεις ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ μὲ τὴ συχνὴ παράθεση ἐκκλησιαστικῶν χωρίων ἢ ὀρισμένων χαρακτηριστικῶν ἐκφράσεων ποὺ προσγειώνουν διαφοριστικὰ τὸν ἀναγνώστη καὶ δημιουργοῦν τὸ κατάλληλο κλίμα. Γιὰ νὰ χαρεῖ ἓνας τὴ ζωντανὴ αὐτὴ πρόζα, ἔπειτ' ἀπὸ ἓνα πρῶτο σιωπηρὸ διάβασμα μὲ τὸ μάτι, πρέπει νὰ τὴ διαβάσει καὶ νὰ τὴν ξαναδιαβάσει μὲ ζωντανὴ φωνή, νὰ τὴν ἀπαγγεῖλει, νὰ τὴν τραγουδήσει, ἂν θέλει, τονίζοντας καὶ χωματικῶς τὴν κάθε λέξη καὶ φράση ἀνάλογα μὲ τὸ νόημα, τὴ θέση καὶ τὴ σοφὰ ὑπολογισμένη στίξη. Ἡ εὐλάβεια, ἡ καλοσύνη, ἡ εἰρωνεία, τὸ χαμόγελο, τὸ κλίμα, ἡ χαρὰ, ἡ ἀπόγνωση, κτ. ὅ,τι ἄλλο θέλει νὰ παραστήσει κάθε φορὰ ὁ λόγος καὶ ἡ σύνθεσή του, θὰ ἐπιτηδῆσουν καθαρότερα, πρὸ παραστατικά, φυσικὰ καὶ ὑποβλητικὰ μὲ τὴ σωστὴ «ἀπαγγελία».

Οἱ εἰκόνες ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ κ' ἐξωτερικὴ ζωὴ τῆς μονῆς καὶ τῶν μοναχῶν ἔχουμε μιὰ παράξενη φρεσκάδα ἔτσι ὁ-

πως προβάλλονται μέσα στο σκοτεινό και μουντό φόντο του εκούσιου μαρασμού των ανθρώπων και των πραγμάτων, που ωστόσο δεν μπορούν να διαμάσουν την ακατάπαυτη και παντοδύναμη όρημη της φύσης και της φυσικής ζωής. Γίνονται μικρές τραγωδίες, όπου οι δυνάμεις του «καλού» και του «κακού» αντιμάχονται καταστρεπτικά, — και γίνονται τραγικότερες γιατί οι «ήρωες» των δεν μπορούν να ξεχωρίσουν ως που πάει το «κακό» κι από που αρχίζει το «καλό». 'Η τραγική ειρωνεία που αϊθόρμητα ξεπηδάει από την αλόγιστη αυτή σύγκρουση είναι το μοιραίο αποτέλεσμα των πραγμάτων αυτών καθ' εαυτών κι όχι της προσχεδιασμένης σκηνοθεσίας του συγγραφέα. Κ' είναι αυτό το άλλο ένα σημαντικό προσόν του έργου. 'Η ειλικρίνειά του είναι αναμφισβήτητη όσο και η δύναμη του στο παραστατικό και πεισιτικό ζωντανάμα των προσώπων και πραγμάτων με λιτά επιγραμματικά λόγια, που τονίζουν τα καίρια και τα κύρια μόνο — κι όταν άκομη αυτά φαίνονται σαν άπλες λεπτομέρειες.

Μπορεί, βέβαια, ένας να προβάλλει στο συγγραφέα πως δεν ήταν έτσι όλοι οι μοναχοί, ή τουλάχιστο πως δεν ήταν ο υ ο υ ' έτσι όπως τους παρουσιάζει. 'Όμως ο Νικολαΐδης δε γράφει ολοκληρωμένη ιστορία του μοναχικού βίου, στήν οποία θα έπρεπε να παρουσιάζει όλες τις απόψεις, καλές και κακές, της ιδιότυπης αυτής ζωής. Γράφει έργο λογοτεχνικό και παίρνει από το πλατύ θέμα του μοναχισμού εκείνες μόνο τις εκδηλώσεις που τον ενδιαφέρουν και τον συγκινούν λογοτεχνικά. Δεν μπορούμε να επιβάλουμε έμεις σ' ένα συγγραφέα το θέμα του ή τον τρόπο που πρέπει να το επεξεργαστεί. 'Ο συγγραφέας διαλέγει το θέμα και το κάνει μέσα στα όρια που εκείνος θέλει και με τον τρόπο που ο ίδιος νομίζει καλύτερο. 'Ο αναγνώστης δεν έχει παρά να δεχτεί ένα έργο έτσι όπως είναι, και να το μετοχήσει με τα μέτρα που θγαίνουν από το ίδιο και που η ζωή και η τέχνη επιβάλλουν. 'Άλλωστε ο Νικολαΐδης δε ζητάει να διδάξει, να κρίνει ή να επικρίνει, να επαινέσει ή να ύμνησει. 'Άπλως παρατηρεί τη μοναχική ζωή και ζωγραφίζει κι αφήγείται εκείνα μόνο τα θέματα κι ακούσματα που τον τραβούν πιο έντονα σά δημιουργό. Το λέει ο ίδιος καθαρά στο τέλος του Β': «Κ' εγώ;! Τί εμ' απέναντί τους στην 'Αγέλαστην Μονήν; Κατήγορος ή Δικαστής; Φιλόσοφος ή Ποιητής;... Είμαι, φίλτατε αναγνώστα, Παρατηρητής!...» Παρατηρητής, όμως, που ανα-

δημιουργεί καλλιτεχνικά το ειδικό θέμα του.

'Ανεξάρτητα από την πιθανή αλλά άβασμη αυτή αντίρρηση για το κέρος του έργου ένεκα του περιορισμένου όπτικου κύκλου του θέματός του, δεν είναι κανένας που να μην όμολογήσει τη συνέπεια του, τη συγκροτημένη και συγκροτημένη αρχιτεκτονική διάθρωσή του παρ' όλο που αποτελείται από τεμαχισμένες εικόνες, και την ύποβλητική μαγεία του λόγου του. 'Η συνέπεια θεσπεται στην άλλη αλλά παντοδύναμη αλήθεια πως όποιος φρεντίζει τη φύση, φρεντίζει τη ζωή, φρεντίζει το χαρακτήρα του. Στην απειλισμένη προσπάθειά του ο άνθρωπος να σώσει τον εαυτό του, συχνά τραβάει στ' άκσα ακαθοδήγητος κ' έτσι πέφτει σε κόλαση χειρότερη από εκείνη που μάταια προσπάθησε ν' αποφυγει με τη διαστοβίωση της φυσικής ζωής. «'Ός γάρ αν θέλη την ψυχήν αυτού σώσαι, απολέσει αυτήν». Γιατ' ύπόχουν πάντα κάποια όρια στη ζωή που δεν μπορεί κανείς να τα περάσει άτιμώρητα' ύπόχρει πάντα κάποιο μέτρο που στέκεται Ισοδομητικό ανάμεσα στις ακρότητες. Οί διαδοχικές εικόνες του βιβλίου πιστοποιούν την αλήθεια αυτή, και το συνθέτον σέ ζωντανό οικοδόμημα, γιατί ή μιá εικόνα δένεται δοργανικά με την άλλη, τη συμπληρώνει και την επέκτεινει: αλληλοσυγκροτούνται κι αλληλοφωτίζονται, κι ως φαίνονται ή μιá ανεξάρτητη από την άλλη. Κ' οί εικόνες ζωντανεύουν με τη δύναμη και γοητεία του σοφά τεχνουργημένου — επιφανειακά άπλου και φυσικού ωστόσο — λόγου, που μόνο ο Νικολαΐδης ξέρεει να συνθέτει.

Το «Βιβλίον του Μοναχού» είν' ένα πρωτότυπο και ποιόζενο έργο, που μετροσιώνει ένα ειδικό τρόπο ζωής σέ λαμπού καλλιτεχνική μορφή και σίχνει φως ισχυρό στα βάθη της ψυχής και της καρδιάς των ανθρώπων που μάταια προσπάθουν ν' απαρηθηθούν τον κόσμο. Τα μικρά και τα μεγάλα που συνεχών και γεμίζουν τη ζωή περιδιαβαίνουν καθένα με το χρώμα και τη δραστηική ενέργεια του για να τονίσουν τη λυπηρή ή ευχάριστη αλλά πάντοτε αναπόφευκτη παρουσία της παντοδύναμης ζωής, ιδιαίτερα έτσι όπως προβάλλεται μέσα στο πανηγύρι της φύσης και συνοδεύεται από τη μάταιη φυγή σέ μιá όμφαλοσκοπική και άγονη μοναξιά. Συχνά, αλήθεια, άγκυλώνουν την ψυχή οί ζωηρές αυτές εικόνες με την ειρωνεία και το σαρκασμό τους που ξεπηδάει ανεπιτήδευτα μέσ' απ' αυτές, όμως ή γοητεία του άπλου όσο

καὶ ρυθμιζοῦ λόγου καὶ ἡ ἄδολη ποιητικὴ διάθεση ποὺ τὶς διατινέει μαλακῶναι τὴ σκληράδα τους καὶ προσφέρει πλοῦσια τὴ χαρὰ τοῦ κατορθωμένου ἔργου, ποὺ ζεῖ καὶ στέζεται κ' ἐνεργεῖ μόνο του μέσα στὸν κόσμο τῆς τέχνης ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ θέμα του καὶ ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ θίγει—ἢ καλύτερα: μὲ τὴν ὀργανικὴ καὶ ζωντανὴ μετουσίωση τοῦ θέματος του σ' ἔργο τέχνης καθολικῆς.

Τὸ «Βιβλίον τοῦ Μοναχοῦ» εἶναι μοναδικὸ στὴν ἑλληνικὴ—ἴσως καὶ στὴν παγκοσμια—λογοτεχνία, ἓνα κατόρθωμα οὐσίας καὶ μορφῆς, ἓνα τεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κατόρθωμα χωρὶς σύγκριση μὲ τίποτε ἄλλο. Εἶναι μιὰ ἠψηλὴ καὶ ἀπότομη κορυφὴ σκέψης, οὐσίας, λόγου καὶ τέχνης, ποὺ μόνο οἱ πολλαπλῆς δημιουργικὲς ἰκανότητες τοῦ Νικολαΐδη μποροῦσαν νὰ συλλάβουν τόσο δυνατὰ καὶ νὰ πραγματοποιήσουν τόσο ἄγρια.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΞΗΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΝΕΑ

Τὸ θέατρο στὴν Ἀμερική.

Ἡ ἄφιξη δυὸ σημαντικῶν θιάσων στὸ Broadway ἔγινε ἀφορμὴ νὰ γραφοῦν πληθῆς ἄρθρα, καλλιτεχνικὰ σημειώματα καὶ ἄπειρα σχόλια. Ὁ ἓνας θίασος εἶναι τοῦ Βασιλικοῦ μας θεάτρου μ' ἐπικεφαλῆς τὴν Κατίνα Παξινού καὶ τὸν Ἀλέκο Μινωτή, ὁ ἄλλος, εἶναι ὁ θίασος τοῦ μεγάλου ἠθοποιοῦ καὶ σκηνοθέτη Jean Louis Barreau.

Ἡ κρατικὴ μας σκηνὴ ἔδωσε μιὰ σειρά παραστάσεων ἀρχαίου δράματος, συγκεκριμένα δυὸ τραγωδίες τοῦ Σοφοκλή: Ἡλέκτρα, καὶ Οἰδίπους Τύραννος.

Τὸ δεύτερο ἔργο, δόθηκε πέρουσι τὸ καλοκαίρι στὴν Ἀθήνα, στὸ ὠδεῖο Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Ἡ Παξινού εἶναι γνωστὴ στὸ Νέο Κόσμο ἐξ αἰτίας τῶν κινηματογραφικῶν ἔργων («Γιὰ ποιὸν χτυπᾷ ἡ καμπάνα»—μιὰ πανθομολογούμενη ἀσύγκριτη ἐπιτυχία τῆς Ἑλληνίδας καλλιτέχνιδας—καὶ «Τὸ πένθος ταιριάζει στὴν Ἡλέκτρα» (γιὰ νὰ ἀναφέρουμε τὰ πιὸ διαδεδομένα).

Τὸ Theater Arts, τὸ ἐγκυρότερο θεατρικὸ περιοδικὸ ὄχι μόνο τῆς Ἀμερικῆς ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἀφιερώνει ὀλόκληρο ἄρθρο γιὰ τὸν ἑλληνικὸ ὄμιλο τοῦ Ἀρχαίου θεάτρου. Ἐπίσης δημοσιεύονται καὶ σχετικῆς φωτογραφίες. Οἱ Κυριακάτικαι «Νιὸς Ὑπόκ Τάϊμς» χαρακτηρίζουν τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου στὴ Νέα Ὑόρκη ὡς σημαντικὸ θεατρικὸ γεγονός. Ἀς σημειωθῇ πῶς γιὰ πρῶ-

τὴ φορὰ στὴν Ἀμερικὴ δίδεται παράσταση ἀρχαίου δράματος στὴ γλῶσσα μας.

* * *

Ὁ Θίασος Λουὶ Μπαρώ ἀνεβάζει τὴν κωμῳδία τοῦ Μαρβῶ «Les fausses confidences» καὶ ἓνα μιμόδραμα «Baptiste».

Δὲν χροιάζεται νὰ γίνει μνεῖα γιὰ ἓνα ἠθοποιὸ ὀλκῆς καθὼς ὁ Μπαρώ. Ἀπὸ χρόνια κρατᾷ τὰ σκήπτρα τῆς Γαλλικῆς σκηνῆς (μαζὺ μὲ τὸν Λουὶ Ζουβέ—ὅσο ζοῦσε). Εἶναι ὁ ἀπαράμιλλος ἐρμηνευτὴς τοῦ Ἀμλετ, σὲ γαλλικὴ ἀπόδοση τοῦ Ἄντοε Ζίντ, εἶναι ὁ ἐκφραστικώτατος ἐρμηνευτὴς τῆς «Ζωῆς τοῦ Μπερλιόζ» στὴν ὀδόν. Μιὰ τελευταία καταπληκτικὴ ἐπιτυχία του ἦταν ἡ «Δίκη» τοῦ Κάφκα, σὲ διασκευή Ζίντ—Μπαρώ.

Πρωταγωνίστρια τοῦ θιάσου του εἶναι ἡ Μαντελὲν Ρενῶ.

* * *

Στὴ Νέα Ὑόρκη συνεχίζεται «Ἡ βαθεῖα γαλάζια θάλασσα» τοῦ Τέονε Ράιτγκα, γνωστὸ ἀπὸ τὴν «Ἐπόθεση Οὐίσλοου», ποὺ παίχτηκε στὴν Ἀθήνα πρὶν τρία χρόνια στὸ Θέατρο Τέχνης, ἀπὸ τὸν Κ. Κούν.

Νομίζω ὅτι τὸ ἔργο παίζεται ταυτόχρονα καὶ στὴν πλατεῖα συντάγματος, ἀπὸ τὸν θίασο, Λαμπέτη—Χόρν. Στὸ Broadway τὸ γυναικεῖο ὄλοο κρατᾷ ὑπέροχα ἡ διάσημη Margaret Sullivan.

Ἡ πιὸ συμπληρὴ ἠθοποιὸς τοῦ Ἀμερικανικοῦ θεάτρου, ἡ Helen Hayes, σημειώνει μιὰ νέα ἐξίσαια ἐπίδοση μὲ τὴν «Κα Μάχθιν» τῆς Mary Chase. Ἡ συγγραφεῖς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν κωμῳδία τῆς «Ἐγὼ καὶ τὸ Κουνέλι». (Παίχτηκε στὸ θέατρο «Μαξέδο», μὲ τὸν Βασίλη Διαμαντόπουλο ἀπὸ τὸν θίασο Κ. Κούν). Τὸ «Ἐγὼ καὶ τὸ Κουνέλι»—ὁ τίτλος στὸ πρωτότυπο εἶναι «Χάρβεη»—θεωρεῖται ἡ πιὸ λαϊκὴ καὶ κοσμογαλήπη κωμῳδία τῆς Ἀμερικῆς.

* * *

Στὸ θέατρο Μπάρμορ, τῆς γνωστῆς θεατρικῆς δυναστείας: Ἐθελ, Τζῶν καὶ Λάϊσνελ, παίζεται ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ ἡ κωμῳδία «The Fourposter» μὲ πρωταγωνιστὴ τὸν ἠθοποιὸ καὶ σκηνοθέτη Μπέργκς Μέρεντιθ. Οἱ Ἕλληνες θεατῆς γνώρισαν τὸν Μέρεντιθ ἀπὸ τὴν κινηματογραφικὴν δημιουργία «Ἀνθρώπος στὸν Πύργο τοῦ Ἀΐφελ», ἓνα πρωτότυπο ἀστυνομικὸ σενάριο τοῦ Ζῶος Σμενόν, μὲ συμπρωταγωνιστῆς τὸν Φράνσις Τὸν καὶ τὸν Τσᾶρλς Ἄπτον.

Ὁ Χένρι Φόντα (γνωστὸς ἀπὸ τὰ «Σταφύλια τῆς ὀργῆς» τοῦ Στάϊνμπεκ)

συνεχίζει τη θοιαμβευτική σειρά παραστάσεων του «Point of no return» στο θέατρο Alvin του Broadway. Άς σημειωθεί ότι ο Φόντα δεν απεσύρθη από τη σκηνή κατά την χαλκοκαιρινή περίοδο— όπως συμβαίνει σχεδόν με όλους τους ηθοποιούς και θιάσους—παρά συνέχισε από τότε και συνεχίζει και τώρα μία σειρά παραστάσεων που υπερβαίνουν τις 300!

Τέλος η γνωστή «Βάμπ» της όθονης Κάθριν Χέμπον —άλλ' όχι ολιγότερο γνωστή και στη σκηνή— εμφανίζεται σ' ένα έργο του Τζοτζ Βέοναρντ Σω: «Η Έκατομμυριούχα».

Το έργο είναι σχεδόν άγνωστο—όμολογώ και γώ ότι το άκουσα πρώτη φορά— αλλά φαίνεται ότι η Χέμπον έχει σπουδή να το διαδώσει. Παίζεται στο θέατρο «Σιούμπερτ» της Νέας Υόρκης.

Ένας επιστολογράφος—πιθανώς ένας θεατικός κριτικός ινδόγνιτο— δημοσιεύει ένα γράμμα στο «Νιού Υόρκ Τάιμς» που αρχίζει, έτσι: «Η Κάθριν Χέμπον είναι εκατομμυριούχα. Παροξενία, ψυχολογική διεσάδση, ευφύα, και άφθονο ταλέντο, την κατέστησαν εκατομμυριούχα...».

* * *

Αυτά, μαζί με ένα άπειρο πλήθος επιθεωρήσεων, βαριετέ και μουσικών ζουμωδιών—μ' επιβεβαίωση πάντα το South Pacific, το μεγαλύτερο «musical hit»—όσον αφορά τη θεατρική ζίνηση.

Κι' έχουμε, ακόμα, τον κινηματογράφο, το μελόδραμα, την τηλεόραση, τα μαπαλέττα, τις συναυλίες...

Θά τελειώσω αναφέροντας ένα έργο παλαιό—μιά αναβίωση— που είδα στη Νέα Υόρκη με πρωταγωνιστή τον ασύγνωστο Έμιλ Γιάνιγς, τον αλησμόνητο ηθοποιό της γερμανικής σκηνης και του κινηματογράφου. Πρόκειται για το «Τελενταίο γέλιο», μία παλιά επιτυχία της όθονης, που σπάνια βόισκει κανείς ευκαιρία να την δει. Θαύμασα άκομη μία φορά το δυναμικό, παθιασμένο παίξιμό του δραματικού ηθοποιού Γιάνιγς. Τόν θυμάμαι πωιν 15 χρόνια στην όθονη ως Νέρονα—και δέν θά τον ξεχάσω. Τόν ξαναείδα και μου έδωσε την ίδια συγκίνηση. Η φυσιογνωμία του είναι μία εξάισια, έμφραστική μάσκα—με άπειρες βαθύτατες μεταλλάγες. Η χειρονομία του επιβλητικώτατη, μεστή από αρχιτεκτονικό μεγαλείο.

Το έργο είναι ένα εξάισιο δείγμα γερμανικού εμπροσσοισμού.

Ν. ΣΠΑΝΙΑΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ

ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ Ζ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ

Η Κριτική Έπιτροπή του «Πρώτου Διαγωνισμού Πεζογραφήματος Ζ. Ευσταθίου», άπαρτιζόμενη από τους κκ. Θ. Σοφοκλήους, Φο. Βοάχαν και Ν. Κρανιδιώτη, συνήλθε, σύμφωνα με τόν «Ειδικό Κανονισμό τών Διαγωνισμών Ζ. Ευσταθίου», σε συνεδρία έντός του Δεκεμβρίου, λόγω όμως του όγκου τών υποβληθέντων έργων, έπεφύλαξε—κατόπι έγκρίσεως του άθλοθέτου—την κρίση της, ή όποία θά ανακαινωθή όριστικά περί τά τέλη Ιανουαρίου. Η εισηγητική έκθεση και τά έργα που θά δοαυευθούν θά δημοσιευθούν (έν έλω ή έν μέρει) στο προσεχές τεύχος τών «Κυπριακών Γραμμάτων».

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Πρός τιμήν της κ. Α. Ταρσούλη, όργανώθηκε από την Πνευματική Άδελφότητα, την 1ην Δεκεμβρίου, καλλιτεχνική άπογευματινή, κατά την όποία ή Πρόεδρος της Άδελφότητας κ. Άλεξάνδρα Ιακωβίδου έξεηρε τό έργον της κ. Ταρσούλη. Το πρόγραμμα περιελάμβανε άπαγγελίες ποιημάτων του κ. Γ. Α. Μαρκίδου, από την κ. Μαρίαν Καφιέρου, και της κ. Άθηνάς Ταρσούλη, από την ίδια την ποιήτρια.

—Στις 3 Δεκεμβρίου δόθηκε με μεγάλη έπιτυχία στο Θέατρο «Πάλλας» Λευκωσίας ή προαναγγελθείσα μεγάλη συμφωνική συναυλία του Μουσικού συλλόγου Μότσαρτ. Την όρχήστρα διήρυθε ο Κύριος Μουσουργός κ. Σόλων Μιχαηλίδης. Σολιστ στο πιάνο ο κ. Γιώργος Άρσανιτάκης. Το πρόγραμμα περιελάμβανε τό κοντσέρτο εις ρέ έλασσον του Μότσαρτ, τη Συμφωνία εις ρέ μείζον του Χαυδν και τό Κοντσέρτο άρ. 5 εις μι ύφ. μείζον του Μπετόβεν.

—Στις 4 Δεκεμβρίου ή κ. Άθηνά Ταρσούλη έδωσε υπό την αίγίδα του Έλληνικού Πνευματικού Όμίλου Κύπρου διάλεξη, στη μεγάλη αίθουσα του «Παγκυπριου Γυμνασίου», με θέμα: «Ο ήρωϊσμός της Έλληνίδος διά μέσου τών αιώνων». Τη διάλεξη έπρολόγισε ο Πρόεδρος του Όμίλου κ. Κ. Σπυριδάκης.

—Στις 5 Δεκεμβρίου έγιναν στην αίθουσα της Πνευματικής Άδελφότητας τά εγκαινία της έκθέσεως του κ. Νίκου Ζωγράφου. Η έκθεση έμεινε άνοικτη μέχρι της 10ης Δεκεμβρίου.

—Ο κ. Άνδρέας Στυλιανού μίλησε στις 13 Δεκεμβρίου, στη σειρά τών διαλέξεων της Έταιρείας Κυπριακών Σπουδών με θέμα: «Χαρτογραφία της Κύπρου κατά τόν 15ον και 16ον αιώνα».

—Ο κ. Ν. Ιακωβίδης μίλησε, στις 15 Δεκεμβρίου, στη σειρά τών διαλέξεων της Πνευματικής Άδελφότητας με θέμα: «Η θέσις της γυναικός έν τώ οικώ κατά την Χριστιανικήν περίοδον, ιδιαίτερώς δέ ή θέσις της Έλληνίδος». Επηκολούθησε ή έκτέλεση μουσικού προγράμματος από τη δ. Λουκία Χαραλαμπίδου και τόν κ. Γ. Μεβελόου.

—Ο Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου ανέθεσε την έκπόνηση της προτο-

μῆς τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ στὸ γλύπτη κ. Ι. Νοταρά. Ἡ προτομὴ θὰ εἶναι ἐτοιμὴ περὶ τὸ τέλος τοῦ προσεχόντος θέρους, καὶ θὰ στηθῆ κατὰ πάσαν πιθανότητα στὴν Πλατεῖαν Ἡπείρου. Τὰ ἀποκαλυπτήριά της θὰ γίνουν τὴν 25ῃν Μαρτίου 1954.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Κ. Ἀμάντου: Ὁ Μακεδονικὸς Ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα καὶ τὴν παλαιότεραν Τουρκοκρατίαν μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. «Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη». Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Θεσσαλονίκη, 1952.

Κ. Α. Ρωμάκου: Ὁ Μακεδονικὸς τάφος τῆς Βεργίνας. «Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἀθήναι, 1951.

Ronald Ridout: Self-Help English. Book One. Macmillan & Co. Ltd., St. Martin's Street, London, 1952. pp. 96. 3/.

George Spanopoulos: Rabaguena. Zavalis Press, Nicosia—Cyprus.

Olivier Perrin: Revue d'Histoire du Théâtre. Quatrieme année, 1952. I-II. Publications de la Société d'Histoire du Théâtre, 55 rue Saint-Dominique, Paris. VIIe.

Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν: Ἑλληνικά. Φιλολογικόν, ἱστορικόν καὶ λαογραφικόν περιοδικὸν σύγγραμμα. Διευθυνταὶ τῆς συντάξεως: Στίλπων Π. Κυριακίδης, Λίνος Πολίτης, καθηγητὰ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τόμος 12ος, 1952, Τεύχος 1ον.

Πέτρου Σ. Σπανδωνίδη: Τὸ κλέφτικο τραγούδι καὶ ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη. Μελέτη. Θεσσαλονίκη, 1952.

Μαρίας Φαλαγγᾶ Γεωργίου: Γυμνὴ Ψυχὴ. Ποιήματα. Ἀθήνα, 1952.

Jean - Paul Sartre: Πόρνη ποῦ σέβεται. Μετάφραση Νίκου Σπάνια. Ἀθήνα, 1952.

Ζήση Σιάρευ: Χαραυγὴ. Διηγήματα. Πρόλογος Τέλλου Ἄγρα. Ξυλογραφίης Βάσως Κατράκη. Ἐκδοσὴ «Λογοτεχνικῆς Γωνίας».

Γιώργου Στυλιανοῦ: Φωνὲς κι' ἀντίλαλοι. Ποιήματα. Μανσοῦρα—Αἴγυπτος.

Δημήτρη Ἀναγνωστοπούλου Σιγαλληνῶ: Γάμου Πανηγύρι. Μοιρολόι. Ἀθήνα, 1951.

Institut Français d' Athènes: Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique. Revues et Périodiques 1950, Athènes, 1951.

Δημ. Σ. Σαλαμάγκα: Ὁ γνωστὸς καλόγηρος Κοσμάς. Ἡ ζωὴ, τὸ ἔργο, οἱ διδαχῆς καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Κοσμά. Ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἀστὴρ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου. Ἀθήναι.

Ν. Χ. Μαυρίδη: Ἡ Ρωμισούνη. Τζιουρβίτικα Τραούδια. Τόμος Β'. Νέα Σπάρτη, Ἀμμοχώστου, 1952.

Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ: Ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἦταν ντυμένος. Ψυχογραφία. Ἀθήναι, 1952.

Κώστα Γ. Χερουβίδη: Πορεία. Ποιήματα. Θεσσαλονίκη, 1952.

Gertrude Smith: Ἡ σημασία τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα». Κύπρος, 1952.

Μ. Βάλας: Ἡ τραγωδία τοῦ Ἰωάννου Ἀντρέα τοῦ Τρώιλου «Βασιλεὺς ὁ Ροδολίος». Ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα». Κύπρος, 1952.

Μανώλη Καλομοίρης: Ὁ Παλαμᾶς κι' ἡ Μουσικὴ. Ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα». Κύπρος, 1952.

Ἄρ. Α. Ἀσπιώτη, Ψυχιάτρου: Ὁ ἔφημος καὶ ἡ παιδεία. Μελέται τοῦ Ἰνστιτούτου ἱατρικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχικῆς ὑγιεινῆς. Ἀθήναι, 1952.

Νεάρχου Κληρίδη: Μοναστήρια στὴν Κύπρο. Θρούλοι καὶ παραδόσεις. Τύποις «Ζαβαλλῆ». Λευκωσία, 1952. Τιμὴ 3/-.

Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας: Ἀφιέρωμα στὸ μεγάλο Ἡπειρωτὴ Διδάσκαλο τοῦ Γένους Ἀθανάσιο Φαλίδα. Ἰωάννινα (Ἔτος Α' Ἄρ. 4-5) Αὐγούστος—Σεπτέμβριος 1952.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἰ ω ἀ ν ν η ν Ζ ω κ α ρ η ν, Αἰδιφόν: Οἱ στίχοι σας εἶναι ἀκόμη πρωτόλειοι.—Α ν. Ἀ ν τ ω ν ι ᾶ δ η ν, Λευκωσία: Το «Ἐύνημα» καλὸ' θὰ δημοσιευθῆ μετ' ἡ σειράς του.—Α. Π α π α ε υ θ υ μ ι ο υ, Λάρνακα: Ἡ «Μυθδαλιὰ» σας δὲ θγαίνει ἐξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς θεματογραφίας. Ἐκτός τούτου ἔχει καὶ μετρικὰ λάθη. Χρειάζεσθε ἀκόμη ἀσκήση.—Π. Ι. Μ η λ ι ὀ π ο υ λ ο, Θεσσαλονίκη: Καλὸς ὁ μῦθος σας' θὰ δημοσιευθῆ.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

Παρακαλοῦνται ὅσοι ἐκ τῶν συνδρομητῶν μας δὲν ἀνένεωσαν ἀκόμη τὴν ἐγγραφὴν των, νὰ ἀποστείλουν τὴν συνδρομὴν των (Δεκαπέντε σελλίγια, τοῦ ἐσωτερικοῦ—Μίαν λίραν, τοῦ ἐξωτερικοῦ) εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ: Ὁ δ ὀ ς Σ α ν τ α ρ ὶ ζ α ἀρ. 5, Λευκωσία.

Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν διευκολύνουν σημαντικὰ τὴν ἔκδοσιν μας.